

Αλέξανδρος Παπαδιαμάντης

Η Φόνισσα

Α'

Μισοπλαγιασμένη κοντά εις την εστίαν, με σφαιριστά τα όμματα, την κεφαλήν ακουμβώσα εις το κράσπεδον της εστίας, το λεγόμενον «φουγοπόδαρο», η θεια-Χαδούλα, η κοινώς Γιαννού η Φράγκισσα, δεν εκοιμάτο, αλλ' εθυσίαζε τον ύπνο πλησίον εις το λίκνον της ασθενούσης μικράς εγγονής της. Όσον διά την λεχώ, την μητέρα του πάσχοντος βρέφους, αυτή προ ολίγου είχεν αποκοιμηθή επί της χθαμαλής, πενιχράς κλίνης της.

Ο μικρός λύχνος, κρεμαστός, ετρεμόσβηνε κάτω του φατνώματος της εστίας. Έρριπτε σκιάν αντί φωτός εις τα ολίγα πενιχρά έπιπλα, τα οποία εφάνοντο καθαριώτερα και κοσμιώτερα την νύκτα. Οι τρεις μισοκαυμένοι δαυλοί, και το μέγα ορθόν κούτσουρον της εστίας, έρριπτον πολλήν στάκτην, ολίγην ανθρακίαν και σπανίως βρέμουςαν φλόγα, κάμνουςαν την γραίαν να ενθυμήται μέσα εις την νύσταν της την απούσαν μικροτέραν κόρην της, την Κρινιώ, ήτις αν ευρίσκετο τώρα εντός του δωματίου, θα υπεψιθύριζε με τόνον λογασιδικόν: «Αν είναι φίλος, να χαρή, αν είν' εχθρός, να σκάση...»

Η Χαδούλα, η λεγομένη Φράγκισσα, ή άλλως Φραγκογιαννού, ήτο γυνή σχεδόν εξηκοντούτις, καλοκαμωμένη, με αδρούς χαρακτήρας, με ήθος ανδρικόν, και με δύο μικράς άκρας μύστακος άνω των χειλέων της. Εις τους λογισμούς της, συγκεφαλαιούσα όλην την ζωήν της, έβλεπεν ότι ποτέ δεν είχε κάμει άλλο τίποτε ειμή να υπηρετή τους άλλους. Όταν ήτο παιδίσκη, υπηρέτει τους γονείς της. Όταν υπανδρεύθη, έγινε σκλάβα του συζύγου της – και όμως, ως εκ του χαρακτήρος της και της

αδυναμίας εκείνου, ήτο συγχρόνως και κηδεμών αυτού· όταν απέκτησε τέκνα, έγινε δούλα των τέκνων της· όταν τα τέκνα της απέκτησαν τέκνα, έγινε πάλιν δουλεύτρια των εγγόνων της.

Το νεογνόν είχε γεννηθή προ δύο εβδομάδων. Η μητέρα του είχε κάμει βαριά λεχωσιά. Ήτο αύτη η κοιμωμένη επί της κλίνης, η πρωτότοκος κόρη της Φραγκογιαννούς, η Δελχαρώ η Τραχήλαινα. Είχαν βιασθή να το βαπτίσουν την δεκάτην ημέραν επειδή έπασχε δεινώς· είχε κακόν βήχα, κοκκίτην, συνοδευόμενον με σπασμωδικά σχεδόν συμπτώματα. Καθώς εβαπτίσθη, το νήπιον εφάνη να καλυτερεύει ολίγον, την πρώτην βραδιάν, και ο βήχας εκόπασεν επ' ολίγον. Επί πολλάς νύκτας, η Φραγκογιαννού δεν είχε δώσει ύπνον εις του οφθαλμούς της, ουδέ εις τα βλέφαρά της νυσταγμόν, αγρυπνούσα πλησίον του μικρού πλάσματος, το οποίον ουδ' εφαντάζετο ποίους κόπους επροξένει εις τους άλλους, ουδέ πόσα βάσανα έμελλε να υποφέρη, εάν επέζη, και αυτό. Και δεν ήτο ικανόν να αισθανθή καν την απορίαν, την οποίαν μόνη η μάμμη διετύπωνε κρυφίως μέσα της: «Θε μου, γιατί να έλθη στον κόσμον κι αυτό;»

Η γραία το ενανούριζε, και θα ήτον ικανή να είπη «τα πάθη της τραγούδια» αποπάνω από την κούνιαν του μικρού. Κατά τας προλαβούσας νύκτας, πράγματι, είχε «παραλογίσει» αναπολούσα όλ' αυτά τα πάθη της εις το πεζόν. Εις εικόνας, εις σκηνάς και εις οράματα, της είχεν επανέλθει εις τον νουν όλος ο βίος της, ο ανωφελής και μάταιος και βαρύς.

Ο πατήρ της ήτον οικονόμος και εργατικός και φρόνιμος. Η μάμνα της ήτον κακή, βλάσφημος και φθονερά. Ήτον μία από τας στρίγλας της εποχής της. Ήξευρε μάγια. Την είχαν κυνηγήσει δύο-τρεις φορές οι κλέφτες, τα παλληκάρια του Καρατάσου και του Γάτσου και των άλλων οπλαρχηγών της Μακεδονίας. Έπραξαν τούτο διά να την εκδικηθούν, επειδή τους είχε κάμει μάγια, και δεν επήγαιναν καλά οι δουλειές των.

Επί τρεις μήνας εσχόλαζον εν αργία, και δεν ημπόρεσαν να κάμουν τίποτε πλιάτσικο, ούτε από Τούρκους, ούτε από χριστιανούς. Ούτε η Κυβέρνησις της Κορίνθου τους είχε στείλει κανέν βοήθημα.

Την είχαν κυνηγήσει τον κατήφορον, από την κορυφήν τ' Αϊ-Θανασού, εις το οροπέδιον του Προφήτου Ηλία, με τας πελωρίας πλατάνους και την πλουσίαν βρύσιν, κ' εκείθεν εις το Μεροβίλι, στο πλάγι του βουνού, ανάμεσα εις τα ορμάνια και τους λόγγους. Αυτή εδοκίμασε να κρυφθή εις μίαν λόχμην βαθείαν, πλην εκείνοι δεν εγελάσθησαν. Ο θρους των φύλλων και των κλάδων, ο ίδιος τρόμος της, όστις μετέδιδε τρομώδη κίνησιν εις κλώνας και θάμνους, την επρόδωκεν. Έκουσε τότε αγρίαν φωνήν:

— Αχ! μωρή τσούπα, και σ' επιιάσαμε!

Αυτή ανεπήδησε τότε μέσ' από τους θάμνους, κ' έτρεξεν ως φοβισμένη τρυγών με το πτερύγισμα των λευκών πλατειών χειρίδων της. Δεν ήτο πλέον ελπίς να γλυτώση. Άλλοτε, την πρώτην φοράν ότε την είχαν κυνηγήσει, είχε κατορθώσει να κρυφθή, κάτω εις το Πυργί, επειδή το μέρος εκείνο είχε πολλά μονοπάτια. Εδώ, στο Μεροβίλι, δεν υπήρχον δρομίσκοι και λαβύρινθοι, αλλά μόνον συστάδες δένδρων και λόχμαι απάτητοι. Η τότε νεαρά Δελχαρώ, η μήτηρ της Φραγκογιαννούς, επήδα ως δορκάς από θάμνου εις θάμνον, ανυπόδητος, επειδή προ πολλού είχε πετάξει τας εμβάδας της από τους πόδας, όπισθεν της, – την μίαν των οποίων είχε αναλάβει ως λάφυρον ο εις εκ των διωκτών– και τ' αγκάθια εχώνοντο εις τας πτέρνας της, της έσχιζον κ' αιμάτων τους αστραγάλους και ταρσούς. Τότε, εν τη απελπισία, της ήλθε μια έμπνευσις.

Εκείθεν του λόγγου, εις το πλάγι του βουνού, ήτον εις και μόνος καλλιεργημένος ελαιών, καλούμενος ο Πεύκος του Μωραΐτη. Ο γερο-Μωραΐτης, ο πάππος του κήτορος, είχε μεταναστεύσει από τον Μιστράν εις τον τόπον αυτόν, περί τα τέλη του άλλου αιώνος – κατά την

εποχήν της Αικατερίνης και του Ορλώφ. Ο φημισμένος πεύκος ίστατο εις το μέσον των ελαιών, ως γίγας μεταξύ νάνων. Το χιλιετές δένδρον ήτον σκαφιδιασμένον κοντά εις την ρίζαν, κάτω, εις τον γιγαντιαίον κορμόν, τον οποίον δεν ημπορούσαν ν' αγκαλιάσουν πέντε άνδρες. Οι βοσκοί και οι αλιείς τον είχαν σκαφιδιάσει, του είχαν σκάψει την καρδίαν, του είχαν κοιλάνει τα έγκατα, διά να λάβωσιν εκείθεν άφθονον δάδα. Και με την φοβεράν πληγήν εις τα ίνας, εις τα σπλάγχνα του, ο πεύκος επέζησεν άλλα τρία τέταρτα αιώνος, μέχρι του 1871. Κατά Ιούλιον του έτους εκείνου, μέγαν τοπικόν σεισμόν ησθάνθησαν οι κατοικούντες, εις απόστασιν μιλίων, κάτω εις την παραθαλασσίαν. Την νύκτα εκείνην κατέρρευσεν ο γίγας.

Εις το κοίλωμα εκείνο, εντός του οποίου ηδύναντο να καθίσωσιν άνέτως δύο άνθρωποι, έτρεξε να κρυβή η τότε νεόνυμφος Δελχαρώ, η μήτηρ της σημερινής Φραγκογιαννούς. Το μέσον ήτο άπελπι, και σχεδόν παιδαριώδες. Εκεί δεν εκρύπτετο άλλως, ειμή κατά φαντασίαν, με παιδικόν τρόπον, όπως παίζουνσι τον κρυφτόν. Οι διώκται βεβαίως θα την έβλεπον, θ' ανεκάλυπτον το καταφύγιόν της. Μόνον εκ των νώτων ήτο άόρατος, αλλ' όχι κατά πρόσωπον. Άμα οι τρεις κλέφται έφθανον πέραν του πεύκου, θα την έβλεπον ως καρφωμένην εκεί.

Οι τρεις άνδρες έτρεξαν, το επροσπέρασαν, κ' εξηκολούθησαν να τρέχουν. Οι δύο εξ αυτών ουδ' εστράφησαν οπίσω να ιδούν. Εφαντάζοντο ότι η «τσούπα» έτρεχεν εμπρός. Μόνον την τελευταίαν στιγμήν, ο τρίτος εστράφη, οπωσοούν σκοτισμένος, προς τα οπίσω, και εκοίταξε παντού αλλού, όχι όμως εις τον κορμόν του πεύκου. Έβλεπε και τον πεύκον συλλήβδην, με τ' άλλ' αντικείμενα, χωρίς να φαντάζεται ότι ο κορμός του είχε κοιλίαν, και ότι εντός της κοιλίας εκρύπτετο άνθρωπος. Και αν εγνώριζε, και αν ηγνόει το κοίλωμα του γιγαντιαίου κορμού, εκείνην την στιγμήν δεν επέρασεν από τον νουν του. Εκοίταζε να ιδή μη ανακάλυψη που το χάσμα της γης, το οποίον θα την είχε

καταπίει εξ άπαντος – διότι καμμία ππυχή γης ορατή δεν υπήρχεν όπου να κρυβή τις. Αι Δρυάδες, αι νύμφαι των δασών, τας οποίας αυτή ίσως επεκαλείτο εις τας μαγείας της, την επροστάτευσαν, ετύφλωσαν τους διώκτας της, έρριψαν πρασινωπήν αχλύν, χλοερόν σκότος, εις τους οφθαλμούς των – και δεν την είδον.

Η νεαρά γυνή εσώθη από τους όνυχας των. Και όλον τον καιρόν ύστερον εξηκολούθησε να κάμνη μάγια, μάγια εναντίον των κλεφτών, και να φέρνη εις αυτούς πολλά «κεσάτια», ώστε πουθενά πλέον δεν υπήρχε πλιάτσικο – εωσότου, έδωκεν ο Θεός και ησύχασαν τα πράγματα, και ο Σουλτάνος Μαχμούτ εχάρισε, καθώς λέγουν, τα «Διαβολονήσια» εις την Ελλάδα, κ' έκτοτε έπαυσαν να είναι ασύδοτα. Την πλιατσικολογίαν διεδέχθη η φορολογία, και έκτοτε όλος ο περιούσιος λαός εξακολουθεί να δουλεύη διά την μεγάλην κεντρικήν γαστέρα, την «ώτα ουκ έχουσαν».

*

* *

Η Χαδούλα η Φράγκισσα, αν και πολύ μικρά, ήτον γεννημένη τότε, και τα ενθυμείτο όλ' αυτά, τα οποία διηγείτο αργότερα η μάννα της. Ύστερον, όταν εμεγάλωσε, κ' έγινε δεκαεπτά χρόνων, και ειρήνευσαν οπωσοούν τα πράγματα, κατά τους χρόνους του Κυβερνήτου, την υπάνδρευσαν οι γονείς της, και της έδωκαν άνδρα τον Γιάννην τον Φράγκον, εκείνον τον οποίον η σύζυγος του επωνόμασεν αργότερον «τον Σκούφον» και «τον Λογαριασμόν».

Τα δύο ταύτα παραγκώμια δεν του τα είχε δώσει άνευ λόγου η σύζυγός του, η Χαδούλα. Σκούφον τον είχεν ονομάσει, ακόμη πριν τον υπανδρευθή, όταν τον ειρωνεύετο συνήθως, με την παρθενικήν πονηρίαν της – χωρίς να προγνωρίζη ότι αυτός θα ήτον η τύχη της και ο καλός της– επειδή, αντί φεσίου, εφόρει είδος μακρού σκούφου, τεφροκοκκίνου, με κοντήν φούνταν. «Λογαριασμόν» τον ωνόμασεν

αργότερα, αφού τον υπανδρεύθη, επειδή συνήθιζε πολλάκις την φράσιν, «αυτός· είν' ο λογαριασμός», και διότι, άλλως, δεν ηδύνατο ορθώς να λογαριάση ούτε ποσόν δι' ολίγους παράδες, ούτε δυο ημεροκάματα. Αν έλειπεν αυτή, θα τον εγελούσαν καθημερινώς· ποτέ δεν θα του έδιδαν σωστόν τον κόπον του εις τα πλοία, εις το καρινάγιο ή εις τον αρσανάν, όπου ειργάζετο ως μαραγκός ή ως καλαφάτης.

Είχεν υπάρξει επί μακρόν χρόνον μαθητής και κάλφας του πατρός της, εξασκούντος την ιδίαν τέχνην. Όταν τον είδεν ο γέρων τόσον απλοϊκόν, ολιγαρκή και μετριόφρονα, τον εξετίμησε, και απεφάσισε να τον κάμη γαμβρόν. Ως προίκα τού έδωκε μίαν οικίαν έρημον, ετοιμόρροπον, εις το παλαιόν Κάστρον, όπου εκατοικούσαν ένα καιρόν οι άνθρωποι, προ του 21. Του έδωκε κ' ένα ονόματι Μπιοστάνι, το οποίον ευρίσκετο ακριβώς έξω του ερήμου Κάστρου, επί τινός κρημνώδους ακτής και απείχε τρεις ώρας από την σημερινήν πολίχνην. Ομοίως κ' «ένα πινάκι χωράφι», εν αγριοχώραφον, το οποίον αμφεσβήτει ο γείτονας ως ιδικόν του· οι δε άλλοι γείτονες έλεγον ότι και τα δύο χωράφια διά τα οποία εμάλωναν οι δύο ήσαν καταπατημένα, και ήσαν «καλογερικά», ανήκοντα εις μίαν διαλυθείσαν Μονήν. Τοιαύτην προίκα έδωκεν ο γερο-Σταθαρός εις την θυγατέρα του. Άλλως αύτη ήτο μοναχοκόρη. Διά τον εαυτόν του, την συμβίαν και τον υιόν του, είχε κρατήσει τας δύο νεοδημήτους οικίας εις την νέαν πόλιν, τα δύο αμπέλια πλησίον ταύτης, δύο ελαιώνας, και ολίγα χωράφια – και όσα μετρητά είχαν.

*

* *

Έως εδώ είχαν φθάσει αι αναμνήσεις της Φραγκογιαννούς, την νύκτα εκείνην. Ήτον η ενδεκάτη εσπέρα από του τοκετού της κόρης της. Το θυγάτριον είχεν υποτροπιάσει πάλιν, κ' έπασχε δεινώς. Είχεν έλθει

άρρωστον εις τον κόσμον. Από την κοιλίαν της μητρός του, η φθορά το είχε παρακολουθήσει... Την στιγμήν εκείνην, σπασμωδικός βήχας ηκούσθη, και τα ξυπνητά όνειρα, αι αναμνήσεις, διεκόπησαν. Εκινήθη επί της πενιχράς στρωμνής, όπου ήτο ανακεκλιμένη, έκυψεν επί του παιδίου, κ' επροσπάθησε να δώση εις αυτό πρόχειρον βοήθειαν. Επλησίασεν εις το φως του λύχνου μικράν φιάλην. Εδοκίμασε να δώση μίαν κουταλιάν, εις τα χείλη του μωρού. Το μικρόν εγεύθη το ρευστόν, και μετά μίαν στιγμήν πάλιν το εξέρασε.

Η λεχώνα εκινήθη επί της χαμηλής και στενής κλίνης. Φαίνεται ότι δεν εκοιμάτο καλά. Ήτο μόνον ναρκωμένη, και είχε κλειστά τα βλέφαρα. Ήνοιξε τα όμματα, ανεσηκώθη δυο ή τρεις δακτύλους άνω του προσκεφάλου, και ηρώτησε:

— Πώς πάει, μάννα;

— Πώς να πάη!... είπεν αυστηρώς η γραία· ησύχασε τώρα, και συ!... Τί θα κάμη!... δεν θα βήξη;

— Πώς το βλέπεις, μάννα;

— Πώς να το ιδώ;... Μωρό παιδί είναι... να, που ήρθε στον κόσμο κι αυτό!... επρόσθεσε με στρυφνόν και αλλόκοτον ήθος η γραία.

Και μετ' ολίγον η λεχώνα απεκοιμήθη ησυχώτερα. Η γραία μόλις έκλεισεν ολίγον τα όμματα την ώραν του όρθρου, μετά το τρίτον λάλημα του πετεινού. Εξύπνησεν από την φωνήν της κόρης της, της Αμέρσας, ήτις ήλθε λίαν πρωί από τον μικρόν οικίσκον, τον γειτονικόν ανυπομονούσα να μάθη πώς είναι η λεχώνα και το μωρόν, και πώς είχε περάσει την νύκτα η μάννα της.

Η Αμέρσα, η δευτερότοκος, ήτον ανύπανδρη, γεροντοκόρη ήδη, αλλά προκομμένη πολύ, «μορφοδούλα», ονομαστή δε υφάντρια· ήτον μελαπή, υψηλή, ανδρώδης, –και τα προικιά της και τα στολίδια τα κεντητά, τα οποία μόνη της είχε κατασκευάσει, ευρίσκοντο κλεισμένα

από χρόνων πολλών εις μεγάλην άκομψον κασσέλαν, και τα έτρωγεν ο σκόρος και το σαράκι.

— Καλημέρα!...Πώς είστε;...Πώς περάσατε;

— Εσύ' σαι, Αμέρσα;... Να, πέρασε κι αυτή η νύχτα.

Η γραία μόλις είχεν εξυπνήσει, κ' έτριβε τα όμματα τραυλίζουσα. Ηκούσθη θόρυβος εις το πλαγινόν μικρόν χώρισμα. Ήτον ο Νταντής ο Τραχήλης, ο σύζυγος της λεχώνας, όστις εκοιμάτο εκείθεν του λεππού ξυλοτοίχου, παραπλεύρως ενός άλλους κορασίου κ' ενός παιδίου μικράς ηλικίας, και είχεν εξυπνήσει την στιγμήν εκείνην. Εμάζεψε τα εργαλεία του – σκεπάρνια, πριόνια, ροκάνια, και ητοιμάζετο να υπάγη στον ταρσανάν, ν' αρχίση το μεροκάματον.

— Ακούς, τί σαμαντά κάνει! είπεν η γραία. Δεν μπορεί να μαζώξη τα σιδερικά του, χωρίς ν' ακουστή. Όποιος τον ακούει, θαρρεί τί γίνεται!...

— «Γύφτικο σπίτι καίεται», είπεν ειρωνικώς γελώσα η Αμέρσα.

Ο θόρυβος των εργαλείων, τα οποία ο Νταντής, χωρίς να είναι ορατός, όπισθεν του ξυλοτοίχου, έρριππεν ανά εν μέσα στο ζεμπίλι του – σκεπάρνια, πριόνια, τριβέλια, κτλ.— εξύπνησε και την λεχώ, την γυναίκα του.

— Τ' είναι, μάννα;

— Τί να είναι!...Ο Κωνσταντής ρίχνει τα σύνεργα του μες στο ζεμπίλι!... είπε μετά στεναγμού η γραία.

— «Και βιο λογαριάζεις;»...συνεπλήρωσε την παροιμίαν η Αμέρσα.

Ηκούσθη τότε η φωνή του Κωνσταντή όπισθεν του μικρού διαφράγματος.

— Ξυπνήσατε, πεθερά;... έλεγε· πώς περάσατε;

— Πώς να περάσωμε!... «Σαν την κόττα στο μύλο...» Έλα να πιης το ρακί σου.

Ο Νταντής εφάνη εις την θύραν του χειμερινού θαλάμου. Ήτο ευρύτερονος, με άχαριν τον κορμόν, «αΐσκιωτος», όπως έλεγεν η γραία

πενθερά του, και σχεδόν σπανός. Η γραία έδειξε εις την Αμέρσαν την μικράν φιάλην με το ρακί, εις το μικρόν ράφι άνωθεν της εστίας, και της ένευσε να βάλη στο ποτηράκι, διά να πιη ο Κωνσταντής.

— Δεν έχει κανένα σύκο;... ηρώτησε ούτος, άμα έλαβε το ρακοπότηρον από την χείρα της γυναικαδέλφης του.

— Που να βρεθή τέτοιο πράμα!... είπεν η γραία Χαδούλα. «Σαράντα σταχτοκούλουρα» μας χρειάζοντ' εδώ, επρόσθεσεν, εννοούσα την σπατάλην ήτις συνήθως γίνεται κ' εις τα πτωχότερα σπίτια, εν καιρώ ενσκήψεως τοιούτου «αισίου γεγονότος», οποίον είναι και η γέννησις κόρης.

— Θέλεις εσύ γαμπρό με μάτια; είπεν ενθυμηθείσα άλλην παροιμίαν η γυναικαδέλφη του, η Αμέρσα.

— Τουλόου σ' μην τον θέλης τον σαστικό σου να' ναι στραβός; είπε χωρίς να πειραχθή, ο Νταντής... Εβίβα! Καλή σαράντιση!

Κ' έπιεν απνευστί το μικρόν ποτήριον.

— Καλό σας βράδυ!

Εφορτώθη την ζεμπίλαν, κ' επήγε διά τον ταρσανάν.

B'

Το πυρ έφθινεν εις την εστίαν, ο λύχνος ετρεμόφεγγεν εις το μικρόν φάτνωμα, η λεχώνα ελαγοκοιμάτο επί της κλίνης· το βρέφος έβηχεν εις το λίκνον, και η γραία Φραγκογιαννού, όπως και τας προλαβούσας νύκτας, ηγγρύπνει επί της στρωμνής της.

Ήτον περί το πρώτον λάλημα του πετεινού, οπότε αι αναμνήσεις έρχονται εν είδει φαντασμάτων. Αφού την υπάνδρευσαν, και την «εκουκούλωσαν», και την επροίκισαν με το σπίτι το ετοιμόρροπον εις το παλαιόν ακατοίκητον Κάστρον, και με το μπροσάνι το χέρσον εις την

αγρίαν βορεινήν εσχατιάν, και με το αγριοχώραφον το διαφιλονικούμενον από τον γείτονα και από το Μοναστήρι, η νεόνυμφος μετά του συζύγου της εκατοίκησεν εις το σπίτι της ανδραδέλφης της της χήρας, και άνοιξε νοικοκυριό με μικρά πράγματα. Το προικοσύμφωνόν της, ως τόσον, έγγραφε λεπτομερώς ότι της είχαν δώσει τόσες φορεσιές ρούχα, τόσα υποκάμισα, τόσες προσκεφαλάδες, όπως και δύο χαλκώματα, ένα τηγάνι, μίαν πυροστιάν, κτλ. Ακόμη και μαχαιροπίρουνα και κουτάλια ανέγραφε το προικοσύμφωνον.

Η ανδραδέλφη, αμέσως την Δευτέραν, την επιούσαν του γάμου, τα εξήλεγεzen όλα, και εύρεν ότι έλειπον εκ των εν των καταλόγω δύο σινδόνια, δύο μαξιλάρια, εν χάλκωμα, καθώς και μία πλήρης φορεσιά. Αυθημερόν δε παρήγγειλε της πενθεράς να φέρη τα ελλείποντα. Η ιδιοτελής γραία απήντησεν ότι «τα όσα έδωσε, είναι καλώς δοσμένα, και είναι αρκετά». Τότε η ανδραδέλφη έβαλε στα λόγια τον αδελφόν της· ούτος παρεπονέθη εις την νεόνυμφον, εκείνη δε του απήντησεν: «Αν αγροικούσε το συμφέρο του, δεν θα εδέχετο να του γράψουν σπίτι στο Κάστρο, όπου μόνον τα στοιχειά κατοικούν· και τι τον ωφελούν τα σινδόνια και τα ποκάμισα, αφού δεν ήτον ικανός να πάρη σπίτι κι αμπέλι κ' ελιώνα;»

Κατά την εποχήν του αρραβώνος, η Χαδούλα είχε δοκιμάσει τω όντι να σφυρίξη κάτι τοιούτον στ' αυτιά του γαμβρού. Αν και νέα πολύ ήτον, αλλά, χάρις εις την φύσιν κ' εις τα μαθήματα της μητρός της, τα εκούσια και τα ακούσια, είχε γίνει πολύ πονηρή, αναλόγως της ηλικίας της. Αλλ' η μάννα της, μυρισθείσα το πράγμα, και φοβουμένη μήπως αυτή, η μικρή Στριγλίτσα, καθώς ωνόμαζε συνήθως την κόρην της, του σηκώση τα μυαλά του γαμβρού, ώστε να πονηρέψη ούτος να ζητή προικιά περισσότερα, εξήσκησε τυραννικήν επιτήρησιν επί της κόρης και του αρραβωνιαστικού, μη επιτρέπουσα την ελαχίστην ιδιαιτέραν συνομιλίαν μεταξύ των δύο. Τούτο έκαμνε, προσχήματι μεν διά την σεμνότητα:

— Δεν έχω.... να μου σκαρώση κανένα πρωιμάδι... αυτή η Στριγλίτσα! είχεν ειπεί.

Βλέπετε, την μεταφοράν του ρήματος την ελάμβανεν από το επάγγελμα της συντεχνίας. («Σκαρώνω καράβι» ισοδυναμεί με το «ναυπηγώ ναυν»)- αλλά πράγματι το έκαμνε, διά να μη αναγκασθή να δώση μεγαλυτέραν προίκα.

Μίαν εσπέραν, την παραμονήν του αρραβώνος, ότε ο γαμβρός μετά της αδελφής του είχαν έλθει εις την οικίαν να συζητήσουν τα περι προικός, ενώ ο γέρων ναυπηγός υπηγόρευε το προικοσύμφωνον εις τον Αναγνώστην τον Συβίαν, ψάλτην της εκκλησίας, όστις είχε βγάλει το ορειχάλκινον καλαμάρι του από την ζώνην, την εκ πτερού χηνός πένναν από την μακράν θήκην του καλαμαριού, του ομοιάζοντος πολύ με πιστόλαν, και θέσας επί των γονάτων το βιβλίον του Αποστόλου, κ' επάνω εις το βιβλίον τεμάχιον χονδρού χαρτίου, είχε γράψει καθ' υπαγόρευσιν του γέροντος «Εις τ' όνομα του Πατρός και του Υιού και του Αγίου Πνεύματος... υπανδρεύω την κόρην μου Χαδούλαν με τον Ιωάννην Φράγκον, και της δίνω πρώτον την ευχήν μου...», η Χαδούλα ίστατο αντικρύ της εστίας, δίπλα εις την τέμπλαν –την στήλην τουτέστι των στρωμάτων, παπλωμάτων και προσκεφαλαίων την σκεπαστήν με μεταξωτήν σινδόνα, και επιστρεφομένην με δύο τεραστίας προσκεφαλάδας– ακίνητος και καμαρώνουσα, κατά το φαινόμενον, όπως η τέμπλα... αλλ' όμως ένευε κρυφά, ανυπομόνως, καίτοι με μεγάλην προφύλαξιν, ένευεν εις τον αρραβωνιαστικόν, ένευεν εις την ανδραδέλφην, να μη δεχθώσιν ως προίκα «σπίτι στο Κάστρο» και «χωράφι στο Στοιβωτό», αλλά ν' απαιτήσωσι σπίτι εις την νέαν πόλιν, και αμπέλι κ' ελαιώνα εις την περιοχόν της νέας πόλεως.

Εις μάτην. Ούτε ο γαμβρός, ούτε η ανδραδέλφη είδαν τ' απηλπισμένα νεύματα. Μόνον η γραία, η μήτηρ της, ήτις, αν και αναγκασμένη ήτο να στρέφη τα νώτα προς την κόρην, διά ν' αντιμετωπίζη φιλοφρόνως την

συμπεθέραν και τον γαμβρόν, είχε καθίσει όμως με τοιούτον τρόπον, ώστε να έχη μόνον την μίαν πλάτην γυρισμένην προς την νέαν – αίφνης, ως να την επληροφόρησεν αόρατον πνεύμα ότι κάτι έτρεχεν, εστράφη αποτόμως προς την θυγατέρα της, και είδε τ' απηγορευμένα «καμώματά» της.

Πάραυτα ετόξευσε βλέμμα φοβεράς απειλής προς αυτήν.

— Ε! μωρή Στριγλίτσα! υπεψιθύρισε μέσα της. Έννοια σου!...κ' εγώ σε σώζω.

Ευθύς όμως κατόπιν, εσκέφθη ότι δεν θα εσύμφερε να κάμη λόγον δι' αυτό το πράγμα εις την κόρην της. Διότι εφοβήθη μην της δώση αφορμήν να παραπονεθή εις τον πατέρα της. Και τότε τα πράγματα θα εγίνοντο χειρότερα βεβαίως. Ο γέρων πιθανώς θα εκάμπτετο εις τας ικεσίας και τα κλαύματα τής μοναχοκόρης, και θα έδιδε περισσοτέραν προίκα. Όθεν εσιώπησεν.

Η Χαδούλα εθαύμασε πώς, ενώ η μήτηρ της ολοφάνερα την είχεν ιδεί να κάμνη τα ριψοκίνδυνα εκείνα νεύματα, διά πρώτην φοράν εις την ζωήν της, όταν ευρέθησαν μόναι, δεν της έδωκεν ούτε νυχιές, ούτε τσιμπιές, ούτε δαγκωματιές, πράγμα το οποίον, άλλως, συχνά συνήθιζε. Σημειωτέον ότι η προικοδοσία της οικίας εις το παλαιόν ακατοίκητον χωρίον είχε τούτο το ευλογοφανές, ότι πολλάί οικίαι εσώζοντο ακόμα εις το Κάστρον, ότι οικογένειαι τίνες συνήθιζον να διατρίβωσι το θέρος εκεί, και ότι εις την φαντασίαν των ανθρώπων υπήρχε προκατάληψις υπέρ του «Παλαιού Χωριού», το οποίον επονούσαν οι γεροντότεροι, και δεν είχαν συνηθίσει ακόμα ούτε εις την νέαν τάξιν των πραγμάτων, ούτε εις βίον ειρηνικόν, χωρίς επιδρομάς κλεφτών και πειρατών και της Τουρκικής αρμάδας, και η εγκατάστασις εις την νέαν πόλιν δεν ενομιζετο οριστική, αλλ' υπήρχε προσδοκία ότι οι άνθρωποι θα εβιάζοντο και πάλιν να επανέλθουν εις τα παλαιά, τα «μαθημένα» των. Κ' ενώ όλο το Κάστρον ανεπόλουν, και το Κάστρον ελυπούντο και το ερρέμβαζον, και

το είχαν εις το στόμα, δεν έπαυον όμως να κτίζωσιν οικοδομάς εις τον νέον συνοικισμόν – όπως αποδειχθή διά μυριοστήν φοράν ότι οι άνθρωποι συνήθως άλλα σκέπτονται και άλλα κάμνουν, και ότι μιμούνται αλλήλους μηχανικώς.

Ούτω λοιπόν, μετά δύο εβδομάδας από του αρραβώνος ετελέσθη ο γάμος. Ούτως ηθέλησεν η πενθερά. Δεν της ήρεσκεν, ως έλεγε, να έχη γαμβρόν αστεφάνωτον να συχνάζη στο σπίτι, αφού είχε θάρρος από πριν, ως συντεχνίτης και παραγυιός του ανδρός της. Και η ανδραδέλφη, χήρα, ηλικιωμένη, με ένα παιδα έφηβον, εργαζόμενον επίσης εις το ναυπηγείον, και εν άλλο παιδίον κ' εν κοράσιον ανήλικα, εδέχθη κατ' οίκον το νέον ανδρόγυνον. Είτα, μετά εν έτος, εγεννήθη το πρώτον παιδίον, ο Στάθης, και δευτέρα η Δελχαρώ, ακολούθως ο Γιαλής, κατόπιν ο Μιχάλης, ακολούθως η Αμέρσα, μετ' αυτήν ο Μητράκης, και η τελευταία η Κρινιώ. Κατά τους πρώτους χρόνους εφαινετο να βασιλεύη ειρήνη εντός της οικίας. Είτα, όταν ήρχισαν να μεγαλώνουν τα δύο πρώτα παιδιά της νύμφης, είχαν δε μεγαλώσει αρκετά και τα δύο τελευταία της ανδραδέλφης, ήρχισε πόλεμος εντός του οίκου. Τότε η Φραγκογιαννού, ήτις με την ηλικίαν και την πείραν του κόσμου εγένετο πολύ σοφωτέρα, είχεν αξιωθή, ως έλεγε μετριοφρόνως, ν' αποκτήση κι αυτή ένα σπιτάκι δικό της, χάρις εις την επιδεξιότητα της και την οικονομίαν της. Την μίαν χρονιάν ημπόρεσε μόνον να κτίση τέσσαρας τοίχους λασποκτίστους, μικρούς και χαμηλούς και να τους στεγάση· την δευτέραν χρονιάν κατώρθωσε να πετσώσει κατά τα τρία τέταρτα το σπίτι, δηλ. να κατασκευάση μικρόν πάτωμα, με διάφορα σανίδια, ανόμοια παλαιά και νέα, και, χωρίς να χάση καιρόν, ανυπομονούσα, πότε να «ξελευθερωθή» από την τυραννίαν της ανδραδέλφης, η οποία εγήραζε κ' εγένετο παράξενη, εκουβαλήθη, κ' επήγε να εγκατασταθή, μαζί με τον σύζυγον και τα τέκνα, εις την «γωνίαν» της, εις την «φωλιάν»

της, εις την «άκρην» της. Την ημέραν εκείνην, όπως έλεγεν η ίδια, ησθάνθη την μεγαλύτεραν χαράν εις την «ζήσιν» της.

Όλ' αυτά τα ενθυμείτο, και οιονεί τα ανέζη η Φραγκογιαννού, κατά τας μακράς εκείνας αϋπνους νύκτας του Ιανουαρίου, ενώ ο βορράς ηκούετο εκ διαλειμμάτων να συρίζη έξω, πλήττων τας κεράμους, και κάμνων να ηχώσι τα παράθυρα, οπότε ηγρύπνει παρά το λίκνον της μικράς εγγονής της. Ήτο ήδη τρίτη ώρα μετά τα μεσάνυκτα, και ο πετεινός ελάλησε και πάλιν. Το θυγάτριον, το οποίον μόλις είχε ησυχάσει προ μικρού, άρχισε να βήχη εκ νέου οδυνηρώς. Είχεν έλθει ασθениκόν εις τον κόσμον, και προσέτι, φαίνεται ότι είχε κρυώσει την τρίτην ημέραν, εις τα «κολυμπίδια», όταν το είχαν λούσει εντός της σκάφης, και κακός βήχας το είχε κολλήσει. Η Φραγκογιαννού απλήστως από ημερών παρεμόνευε να ίδη συμπτώματα σπασμών εις το μικρόν ασθενές πλάσμα –επειδή τότε ήξευρεν ότι αυτό δεν θα εσώζετο– πλην ευτυχώς τοιούτον πράγμα δεν έβλεπε. «Είναι για να βασανίζεται και να μας βασανίζει», είχε υποψιθυρίσει, χωρίς κανείς να την ακούση, μέσα της.

Την στιγμήν ταύτην, η Φραγκογιαννού άνοιξε τα κλειστά αγρυπνούοντα όμματα, κ' εκούνησε το λίκνον. Συγχρόνως ηθέλησε να δώση το σύνηθες ρευστόν εις το πάσχον μωρόν.

— Ποιος βήχει; ηκούσθη μία φωνή όπισθεν του μεσοτόιχου.

Η γραία δεν απήνητησεν. Ήτο Σάββατον εσπέρας, και ο γαμβρός της είχε πίοι ένα ρακί παραπάνω, πριν δειπνήση· ομοίως είχε πίοι, μετά το δείπνον, κ' ένα μεγάλο ποτήρι από λάκυρον κρασί, διά να ξεκουρασθή από τα μεροκάματα όλης της εβδομάδος. Λοιπόν, ο Νταντής, επειδή είχε πίοι αρκετά, αναλόγως, ωμιλούσε μέσα στον ύπνο του, ή μάλλον παραμιλούσε.

Το μωρόν δεν εδέχθη την ρανίδα του ρευστού εις το στόμα, αλλά την ελάκτισε με την γλωσσίσαν του, εν τη ορμή του βηχός, όστις είχεν αυξήσει λίαν αλγεινώς.

— Σκασμός!... είπε πάλιν ο Κωνσταντής, ο πατήρ τού βρέφους, μέσα στον ύπνο του.

— Και πλαντασμός!... προσέθηκε μετ' ειρωνείας η Φραγκογιαννού.

Η λεχώνα εξαφνίσθη μέσα στον ύπνο της, ακούσα ίσως τον βήχα του μικρού, και άμα τον αλλόκοτον βραχύν διάλογον, όστις διημείφθη μέσω του ξυλοτοίχου μεταξύ του κοιμωμένου και της αγρυπνούσης.

— Τ' είναι, μάννα; είπεν ανασηκωθείσα η Δελχαρώ. Δεν είναι καλά το παιδί;

Η γραία εμειδίασε στρυφνώς εις το τρομώδες φως του μικρού λύχνου.

— Σα σ' ακούω, δυχατέρα!...

Αυτό το «σα σ' ακούω, δυχατέρα» ελέχθη με τόνον πολύ αλλόκοτον. Άλλως δεν ήτο η πρώτη φορά, καθ' ην η νεαρά μήτηρ ήκουε τοιούτον τι εκ μέρους της μητρός της. Ενθυμείτο ότι και άλλοτε συνέβη, η γραία μεταξύ γυναικών και γραϊδίων της γειτονιάς, να εκφράση, μετά σείσματος εκφραστικού της κεφαλής, εις ώρας καθ' ας εγίνετο λόγος περί της μεγάλης πληθώρας των νεαρών κορασίων, περί της σπάνεως, περί του ξενιτευμού και των υπέρμετρων απαιτήσεων των γαμβρών, περί των βασάνων όσα υπέφερε μία χριστιανή διά να αποκαταστήση «τ' αδύνατα μέρη», τουτέστι τα θήλεα, να εκφράση, λέγω, παραπλήσια αισθήματα. Όταν μάλιστα η μήτηρ της ήκουε περί αρρώστιας μικρών κορασίδων είχεν ακουσθή, σείουσα την κεφαλήν, να λέγη:

— Σα σ' ακούω γειτόνισσα!... «Δεν είναι χάρος, δεν είναι βράχος;» επειδή συνήθιζε πολύ συχνά να εκφράζεται με παροιμίας λίαν εκφραστικής. Και άλλοτε πάλιν την ήκουσαν να δογματίζη ότι ο άνθρωπος δεν συμφέρει να κάμνη πολλά κορίτσια, και ότι το καλύτερον

είναι να μη πανδρεύεται κανείς. Η δε συνήθως ευχή της προς τα μικρά κοράσια ήτο «να μη σώσουν!... Να μην πάνε παραπάνω!»

Και άλλοτε προέβη επί τοσούτον ώστε να είπε:

— Τι να σας πω!... Έτσι του 'ρχεται τ' ανθρώπου, την ώρα που γεννιούνται, να τα καρυδοπνίγη!...

Ναι μεν το είπεν, αλλά βεβαίως δεν θα ήτο ικανή να το κάμη ποτέ... Και η ίδια δεν το επίστευε.

Γ'

Ούτω είχαν διαρρεύσει πολλάί νύκτες από του τοκετού της Δελχαρώς της Τραχήλαινας. Αφού το μικρόν εβαπτίσθη, και ωνομάσθη Χαδούλα, με τ' όνομα της μάμμης του –το οποίον έκαμεν εκείνην να μορφάζη σείουσα την κεφαλήν, και να ψιθυρίζη «μην τύχη και χαθή τ' όνομα!»– πάλιν η γραία ηγρύπνει, αν και το μωρόν εφαίνετο να είναι οπωσούν καλύτερα. Άλλως η αγρυπνία ήτο εν τη φύσει και τη ιδιοσυγκρασία της Φραγκογιαννούς, ήτις εσκέπτετο χίλια πράγματα, και είχε τον ύπνον δύσκολον. Οι λογισμοί και αι αναμνήσεις της, αμαυραί εικόνες του παρελθόντος, ήρχοντο αλλεπάλληλοι ως κύματα μέσα εις τον νουν της, προ των οφθαλμών της ψυχής της.

Είχε καρπογονήσει, λοιπόν, η Χαδούλα τόσα τέκνα, και είχε κτίσει μικρόν οσπίτιον διά να κατοικήση. Όταν ηύξανεν η οικογένεια, τόσον ηύξανον και τα «φαρμάκια». Ναι, από τας ιδίας οικονομίας της είχε αποκτήσει την μικράν οικίαν η Γιαννού, και όχι από τα περισσεύματα του συζύγου της. Ο μάστρο-Γιάννης ο Σκούφος, ή ο «Λογαριασμός», δεν ήξευρε, πράγματι, να λογαριάση καλά ούτε πόσα μεροκάματα είχε δουλέψει, ούτε πόσα κάνουν τέσσαρα ή πέντε ή εξ μεροκάματα της εβδομάδος προς μίαν και 75 ή μίαν και 80 –διότι τόσα έπαιρνε ως

τρίτης τάξεως μαραγκός. Όταν ενίοτε, ως καλαφάτης, επληρώνετο προς 2.35 ή 2.40, πάλιν δεν ήξευρε να τα λογαριάσει.

Μόνον του ήρεσκε να τα πίνη, σχεδόν όλα, την Κυριακήν. Πλην ευτυχώς η σύζυγος του είχε λάβη τα μέτρα της, κ' έπαιρνε αυτή τα λεπτά στα χέρια της το Σάββατον το βράδυ. Ή τα εισέπραττε κατ' ευθείαν από τον πρωτομάστορην, όχι άνευ έριδος και δυσκολίας – επειδή ο πρωτομάστορης δεν ήθελε να της τα δώσει προτιμών να τα εγχειρίσει εις τον μάστορο-Γιάννην τον ίδιον, από τον οποίον μάλιστα εκράτει, καθώς και απ' όλους τους άλλους, δέκα ή δεκαπέντε λεπτά ως έκτακτα ποσοστά, λέγων «έχω κορίτσια, βρε αδερφέ, έχω κορίτσια!». Αλλ' η Φραγκογιαννού που να γελασθή! Αυτή του έδιδε την μόνην λογικήν και την μόνην πρέπουσαν απάντησιν: «Εσύ μονάχα έχεις κορίτσια μάστορη; Ο άλλος κόσμος δεν έχουν;»

Ή, αν δεν κατώρθωνε να τα λάβη η ίδια από τον αρχιναυπηγόν, η Γιαννού τα ήρπαζε, «Σα χωρατά, σαν αλήθεια», από τας χείρας του συζύγου της, αφού εφρόντιζε πρώτον να τον «καλοκαρδίσει» και να τον φέρη εις την κατάλληλον ψυχολογικήν θέσιν. Ή, τέλος, τον άφηνε να κοιμηθή μισοζαλισμένος, και τα έκλεπτεν από τα φορέματα του, την νύκτα του Σαββάτου. Μόνον, την Κυριακήν πρωί, του έδιδε διά «χαρτζιλίκι» 40 ή πενήντα λεπτά.

Λοιπόν είχε κτίσει τον οικίσκον από τας οικονομίας της, αλλά ποία ήτο η πρώτη βάσις του μικρού εκείνου κεφαλαίου; Την ώραν ταύτην, κατά την νύκτα της αγρυπνίας, διά πρώτην φοράν το εξωμολογείτο καθ' εαυτήν. Ποτέ δεν το είχε ειπή ούτε εις τον πνευματικόν της, εις τον οποίον άλλως πολύ μικρά πράγματα έλεγεν· ακριβώς εκείνα μόνον τα συνήθη αμαρτήματα, όσα εκείνος ήξευρε προτού να τα είπη αυτή· δηλαδή κακολογίαν, θυμούς, γυναικείας κατάρας και τα τοιαύτα. Ποτέ δεν το είχεν ομολογήσει εις την μητέρα της, εφ' όσον έζη εκείνη – ήτις άλλως ήτο η μόνη που το υπώπτευε και το ήξευρε χωρίς να της τα είπη

αυτή. Ναι, είναι αληθές, ότι εμελέτα και είχε αποφασίσει να της τα είπυ κατά τας τελευταίας στιγμάς της. Πλην δυστυχώς η γραία, πριν αποθάνη, συνέβη να βωβαθή και να κωφαθή και να μείνη αναίσθητη «σαν πράμα», όπως περιέγραφε την κατάστασιν ταύτην η κόρη της, κ' έτσι δεν εδόθη ευκαιρία να της ομολογήσει το ππαίσμα της.

Ακόμη ολιγώτερον, δεν το είπυ ποτέ εις τον πατέρα της, ούτε εις τον σύζυγον της. Ϊδού ποίον ήτο το μυστικόν τούτο.

Προ του γάμου της η Χαδούλα είχε αρχίσει να κλέπτει απ' ολίγα ολίγα εκ των χρημάτων του πατρός της, απ' ολίγους παράδες, από μισόν γρόσι. Τόσον ολίγα, ώστε σχεδόν δεν το ησθάνθη ούτε το υπώπτευσεν εκείνος. Μόνον δύο φορές είχε εννοήσει ο ίδιος ότι είχε κάμει εσφαλμένον τον λογαριασμόν του μικρού θησαυρού του. Τον θησαυρόν τούτον απέθετεν εις μίαν κρύπτην, την οποίαν προ πολλού είχε ανακαλύψει η γραία, μετά χρόνον δε ανεκάλυψε και η κόρη. Τότε προς καιρόν, η Χαδούλα διέκοψε τας κλοπάς, διά να μη δώση λαβήν μεγαλυτέρας υπονοίας εις τον πατέρα της. Αργότερα, πάλιν εξανάρχισε να κλέπτει περισσότερα, αλλά δεν «έπιανε χαρτωσιά» εμπρός εις τας κλοπάς της μητρός της.

Αύτη είχε κλέψει πολλά, αλλά με τέχνη και μέθοδον. Έκλεπτε τα περισσότερα από τας άλλας επιχειρήσεις, εις τας οποίας είχε κατά μέγα μέρος την διαχείρισιν, καθώς από πώλησιν ελαίου και οίνου, προϊόντων των κτημάτων της οικογενείας, και ολίγα, σχεδόν όσα και η κόρη τους, από τα μεροκάματα του γέρου. Μετά χρόνους, όταν άνοιξαν οι δουλειές, κι ο γερο-Στάθης έγινε μικροαρχιναυπηγός –εσκάρωνε βάρκες και καΐκια μοναχός του, βοηθούμενος από τον υιόν και από τον παραγιόν του, εις το προαύλιον της οικίας– τότε η γραία ημπόρεσε να κλέψη αρκετά και από τα κέρδη της ναυπηγικής τέχνης.

Τελευταίον, ολίγους μήνας προ του γάμου της, η Χαδούλα είχε κατορθώσει ν' ανακαλύψει την κρύπτην όπου είχε το κομπόδεμα η

μητέρα της. Εις μίαν οπήν του κατωγείου, ανάμεσα εις τα πιθάρια τα μισογεμάτα και τα βαρέλια τ' αδειανά, ευρίσκετο μία πλατεία και μακρά λωρίς μαύρης μανδήλας, όπου η γραία είχε δεμένα «σαν σκυλιά» εκατόν εβδομήντα τόσα αργυρά τάλληρα, άλλα κολωνάτα, άλλα ρηγίνες, και άλλα τουρκικά, όλα κλεμμένα από τα κέρδη του γέρου και τα προϊόντα των κτημάτων. Η κόρη με φαιδράν έκπληξιν, και με συγκίνησιν τρομώδη, εμέτρησε τα τάλληρα, τα σκυλοδεμένα, και είτα τα έβαλε πάλιν εις την οπήν των, χωρίς να τολμήση να τα πειράξη.

Αλλά την παραμονήν του γάμου, το βράδυ, την ώραν που ενύχτωνεν –όταν είδε την επιμονήν των γονέων της, να μη θέλουν να της δώσουν αρκετήν προίκα, και είδε την απονιάν της μητρός της– παραφυλάξασα την ώραν οπότε η γραία εξήλθε προς στιγμήν από την οικίαν δι' εν θέλημα, κατέβη με παλμόν καρδίας κρυφά στο κατώγι· έψαξε και ανεύρε το κομπόδεμα, το σκυλοδεμένο, και το έλυσεν. Αυτήν την φοράν της εφάνησαν ωσάν ολίγα. Καιρόν δεν είχε να τα μετρήση. Ίσως η γραία να είχεν αφαιρέσει μερικά εκ των ταλλήρων, και είχε κάμει χρήσιν δι' αγνώστους σκοπούς. Της ήλθεν η ιδέα να πάρη το κομπόδεμα όλον, αυτούσιον μαζί με την λωρίδα της παλαιάς μανδήλας της μητρός της, αλλ' εφοβήθη· έλαβε μόνον οκτώ ή εννέα τάλληρα, καταρχάς – τόσα, όσα εφαντάζετο ότι η απουσία των δεν θα επέφερε μεγάλην διαφοράν εις τον όγκον και δεν θα ήτο αμέσως επαισθητή, είτα έκαμε να το δέση· ακολούθως πάλιν το ήνοιξε, έλαβεν άλλα πέντε ή εξ, το όλον δεκαπέντε. Κατόπιν πάλιν, ενώ το έδενε, εκ νέου έκαμε κίνημα να το λύση, με σκοπόν να πάρη άλλα δύο ή τρία ακόμη. Αίφνης τότε ήκουσε το βήμα της μητρός της έξω. Βιαστικά έδεσε το κομπόδεμα, και το έβαλεν εις την θέσιν του.

Ολίγας ημέρας μετά τον γάμον, η γραία ανεκάλυψε την κλοπήν. Αλλά δεν ηθέλησε να είπη τίποτε εις την κόρην της. Έμεινεν ευχαριστημένη

διότι εκείνη δεν τα επήρεν όλα. «Στραβωμάρα είχεν!» είπε μεταξύ των οδόντων της.

Το ποσόν εκείνο, το οποίον η Χαδούλα είχε κλέψει κατά καιρούς από τους γονείς της, ανερχόμενον περίπου εις τετρακόσια γρόσια, το νόμισμα της εποχής εκείνης, έκρυπτεν επί τόσα έτη επιμελώς. Αλλά διά να κτίση την οικίαν, το ηύξησε με την ικανότητά της. Ήτο βεβαίως εργατική και επιδεξία. Όσον της επέτρεπον αι μέριμναι της ανατροφής τόσων αλλεπαλλήλων τέκνων, εξενοδούλευε. Πλην, εις τους μικρούς τόπους «δεν υπάρχουσιν ειδικοί, αλλά πολυτεχνίται» και όπως ένας μπακάλης κωμοπόλεως είναι συγχρόνως και έμπορος ψιλικών, και φαρμακοπώλης, αλλά και τοκογλύφος, ούτω και μία καλή υφάντρια, οποία ήτο η Φραγκογιαννού, ουδέν εκώλυε να κάμνη συγχρόνως και την μαμμήν ή την ψευδογιάτρισσαν, και άλλα επαγγέλματα ακόμη να εξασκή, ήρκει να είναι επιτηδεία. Και η Φραγκογιαννού ήτο επιτηδειοτάτη μεταξύ όλων των γυναικών.

Έδιδε βότανα, έκαμνε κηραλοιφάς, εξετέλει εντριβάς, εθεράπευε την βασκανίαν, παρεσκεύαζε φάρμακα διά τας πασχούσας, διά τας χλωρωτικές και αναιμικές κόρας, διά τας εγκύους και τας λεχούς, και τας εκ μητρικών αλγηδόνων πασχούσας. Με το καλάθιον υπό τον αγκώνα της αριστεράς χειρός, ακολουθούμενη από τα δύο τελευταία τέκνα της, τον Δημητράκην, οκτώ ετών, και την Κρινιώ, εξαέτιδα, εξήρχετο εις τους αγρούς, ανέβαινεν εις τα όρη, διέτρεχε φάραγγας, κοιλάδας και ρεύματα, έψαχνε να εύρη τα βότανα, όσα αυτή εγνώριζε –την αγριοκρομμύδα, την δρακοντιά, το τρίμερο και άλλ' ακόμη– τα έκοπτεν ή τα εξερρίζωνεν, εγέμιζε το καλάθιον της, κ' επέστρεφε το βράδυ εις την οικίαν.

Με αυτά τα βότανα κατεσκεύαζε διάφορα μαντζούνια, τα οποία εσύσταινεν ως αλάνθαστα ιατρικά κατά των χρονίων πόνων, του στήθους, της κοιλίας, των εντέρων, κτλ. Τη βοήθεια όλων αυτών των μέσων, ολίγα κερδίζουσα, αλλ' οικονόμος, κατώρθωσε, με τον καιρόν,

να κτίση την μικράν φωλέαν της. Αλλ' οι νεοσσοί είχαν αρχίσει να ξεπετούν ήδη, να φεύγουν εις τα ξένα!

Κατά την εποχήν εκείνην, ο πρώτος υιός της, εικοσαετής ήδη, ο Σταθαρός, είχε ξενιτευθή εις την Αμερικήν, αφού δε έστειλεν εν ή δύο γράμματα, εσιώπησε, και έκτοτε δεν είχε δώσει σημεῖον ζωής. Μετά τρία έτη, ο δεύτερος υιός της, ο Γιαλής, είχε μεγαλώσει κι αυτός, κ' εμβαρκαρίσθη.

Και οι δύο, εις τα μικρά των χρόνια, είχαν δοκιμάσει την τέχνην του πατρός των, αλλ' ούτε ο εις ούτε ο άλλος επρόκοψαν πολύ, ουδέ ηρκέσθησαν εις αυτήν. Ο Γιαλής, ως φιλόστοργος υιός και αδελφός, έγγραψε προς την μητέρα του εκ Μασσαλίας, όπου είχαν υπάγει μ' ένα πατριώτικον καράβι, ότι απεφάσισε κι αυτός να υπάγη στην Αμερικήν, να ιδή τι γίνεται ο μέγας αδερφός του ίσως τον ανακαλύψει κάπου. Αλλά παρήλθον καιροί και χρόνοι έκτοτε και ούτε ο εις ούτε ο άλλος ηκούσθησαν πλέον.

Τότε έλαβεν αφορμήν η μητέρα των να ενθυμηθή ένα παραμύθι του λαού εκ των αστειοτέρων, εν ω γίνεται λόγος περί στρώματος από μέλι, εις το οποίον εκόλλησαν διαδοχικώς και ο πρώτος αποσταλείς υιός της Γριάς, διά να συλλέξη και φέρη εκείθεν το μέλι, και ο δεύτερος υιός, όστις είχε σταλή διά να ξεκολλήση τον πρώτον, και ο τρίτος, όστις εστάλη διά να φέρη οπίσω και τους δύο, και ο Γέρος, όστις επήγε να ιδή τί γίνονται οι υιοί του· τέλος, αυτή η Γριά, η οποία εις το ύστερον απεφάσισε να υπάγη να ιδή, μακρόθεν όμως –διότι, ως γριά, είχε τόσην πονηρίαν– τί έγιναν ο Γέρος και τα παιδιά και δεν εγύρισαν οπίσω από το «θέλημα», εις το οποίον τους είχε στείλει, μόλις αυτή εγλύτωσε και δεν εκόλλησε. Τότε στραφείσα προς τους τέσσαρας, κολλημένους τους είπεν: «Α! αυτό σας μέλει; Εμένα δεν με μέλει!»

Εν τω μεταξύ, ενώ ο Σταθαρός κι ο Γιαλής είχαν ξενιτευθή εις την Αμερικήν, και είχαν φάγει λωτόν, ή είχαν πίοι την Λήθην, η Δελχαρώ, η

πρώτη κόρη, πρωτότοκος μετά τους ξενιτευμένους αδελφούς της, εμεγάλωνεν, ολονέν εμεγάλωνε. Κ' η Αμέρσα, σχεδόν τέσσαρα έτη μικροτέρα της αδελφής της, εμεγάλωνε κι αυτή εναμίλλως με την Δελχαρώ, κι «έριχνε μπόι»· εγίνετο ανδρώδης, μελαπή και ζωηρά, κ' οι γειτόνισσες την ωνόμαζον «το σερνικοθήλυκο». Κ' εκείνη η μικρά, το Κρινάκι, ήτις δεν είχε φευ! του κρίνου το χρώμα, αν και φυσικά ισχνή, εδείκνυεν ήδη συμπτώματα αναπτύξεως.

Πώς μεγαλώνουν, Θεέ μου! εσκέπτετο η Φραγκογιαννού. Ποίος κήπος, ποίον λιβάδι, ποία άνοιξις παράγει αυτό το φυτόν! Και πώς βλαστάνει και θάλλει και φυλλομανεί και φουντώνει! Και όλοι αυτοί οι βλαστοί, όλα τα νεόφυτα, θα γίνουν μίαν ημέραν πρασιαί, λόχμαι, κήποι; Και ούτω θα εξακολουθή; Και πάσα οικογένεια εις την γειτονιάν, και εις την συνοικίαν και εις την πόλιν είχαν από δύο έως τρία κοράσια. Μερικαί είχαν τέσσαρα, άλλαι πέντε. Μία μητέρα είχαν εξ θυγατέρας χωρίς κανέναν υιόν, άλλη μία είχαν επτά κ' έναν υιόν, ο οποίος εφάινετο προωρισμένος να φανή άχρηστος.

Λοιπόν όλοι αυτοί οι γονείς, όλα τα ανδρόγυνα, όλα αι χήραι, ανάγκη πάσα και χρέος απαραίτητον, να υπανδρεύσουν όλας αυτάς τας κόρας – και τας πέντε, και τας εξ, και τας επτά! Και να δώσουν εις όλας προίκα. Πάσα πτωχή οικογένεια, πάσα μήτηρ χήρα, με δύο στρέμματα αγρούς, μ' ένα πενιχρόν οικίσκον, ταλαιπωρουμένη, ξενοδουλεύουσα – είτε κολλήγισα άλλων ευπορωτέρων οικογενειών εις τα κτήματα, εις τας συκάς και τας μορέας –συλλέγουσα φύλλα, παράγουσα ολίγην μέταξαν– ή τρέφουσα δύο ή τρεις αίγας ή αμνάδας –γινόμένη κακή με όλους τους γείτονας, πληρώνουσα πρόστιμα διά μικράς ζημίας– φορολογουμένη ασπλάγχχνως, τρώγουσα κρίθινον άρτον ποτισμένον με ιδρώτα αλμυρόν – ώφειλεν εξ άπαντος «ν' αποκαταστήση» όλα τα θήλεα ταύτα, και να δώση πέντε, εξ, ή επτά προίκας! Ω Θεέ μου!

Και οποίας προίκας, κατά τα νησιωτικά έθιμα. «Σπίτι στα Κοτρώνια, αμπέλι στην Αμμουδιά, έλιωνα στο Λεχούνι, χωράφι στο Στροφλιά». Αλλά κατά τους τελευταίους χρόνους, περί τα μέσα του αιώνας, είχε κολλήσει και άλλη ψώρα. Το «μέτρημα», εκείνο το οποίον εις Κωνσταντινούπολιν ωνομάζετο «τράχωμα», συνήθειαν την οποίαν, αν δεν απατώμαι, είχαν αφορίσει η Μεγάλη Εκκλησία. Ώφειλεν έκαστος να δώση και μετρητήν προίκα. Δισχιλίας, χιλίας, πεντακοσίας, αδιάφορον. Άλλως, ας είχε τας κόρας του να τας καμαρώνη. Ας τας έβαζε στο ράφι. Ας τα έκλειε στο δουλάπι. Ας τας έστελνε στο Μουσείον.

Δ'

Έως εδώ είχαν φθάσει αι αναμνήσεις και οι λογισμοί της αγρυπνούσης γραίας. Ελάλησε το δεύτερον ο πετεινός. Θα είχαν περάσει δύο μετά τα μεσάνυχτα. Ιανουάριος ο μην. Χρόνος η νύκτα. Βορράς εφύσα. Η φωτιά εις την εστίαν έσβηνε. Η Φραγκογιαννού ησθάνθη ρίγος εις την ράχιν, και παγωμένους τους πόδας της. Ήθελε να σηκωθεί να φέρη ολίγα ξύλα έξω από τον πρόδομον, διά να τα ρίψη εις την εστίαν, να ξανάψη το πυρ. Αλλ' ηργοπόρει· και ησθάνετο μικράν νάρκην, ίσως το πρώτον σύμπτωμα του εισβάλλοντος ύπνου.

Την στιγμήν εκείνην, τόσον παράωρα, ενώ είχε κλειστά τα όμματα, εκρούσθη παραδόξως η θύρα. Η γραία εξαφνίσθη. Δεν ήθελε να φωνάξη «ποιός είναι», διά να μην εξυπνήση την λεχώ, αλλ' απετίναξε την νάρκην της, διακοπείσαν ήδη αποτόμως διά του κρότου της θύρας τον οποίον είχαν ακούσει, εσηκώθη σιγά, εξήλθε του θαλάμου. Πριν φθάση εις την έξω θύραν, ήκουσε διακριτικήν, ψίθυρον φωνήν:

— Μάννα!

Ανεγνώρισε την φωνήν της Αμέρσας. Ήτο η δευτερότοκος κόρης της.
— Τί έπαθες, αρή;... Τί σου ήρθε, τέτοια ώρα;

Και ήνοιξε την θύραν.

— Μάννα, επανέλαβε μετ' ασθμαιοσύνης φωνής η Αμέρσα. Τί κάνει το κορίτσι;... μην πέθανε;

— Όχι...κοιμάται· τώρα ησύχασε, είπε η γραία. Πώς σου ήρθε;

— Είδα στον ύπνο μου πως πέθανε, είπε με πάλλουσαν ακόμη φωνήν η υψηλή γεροντοκόρη.

— Αμμ' σαν είχε πεθάνει, τάχα τί; είπε κυνικώς η γραία...Κ' εσηκώθης... κ' ήρθες να ιδής;

Η οικία της Γιαννούς, όπου αυτή συνήθως εκατοίκει μετά των δύο αγάμων θυγατέρων της –καθότι προσωρινώς τώρα διενυκτέρευε πλησίον της λεχούς– έκειτο ολίγας δεκάδας βημάτων βορειότερα, παρέκει. Αυτή η οικία της Δελχαρώς είχε δοθή προικώς εις ταύτην, ήτο δε αυτή η παλαιά οικία, η κτισθείσα από τας οικονομίας της Χαδούλας, και από τον πρώτον πυρήνα τον οποίον είχε σχηματίσει από το κομπόδεμα των αιμνήστων γονέων της. Ύστερον, ολίγα έτη μετά τον γάμον της Δελχαρώς, είχε κατορθώσει η μήτηρ της ν' αποκτήσει και δευτέραν φωλέαν, μικροτέραν και αθλιεστέραν της πρώτης, εις την αυτήν συνοικίαν. Δύο ή τρεις οικίαι εχώριζον την δευτέραν από της πρώτης.

Από εκείνην λοιπόν την νεόκτιστον οικίαν είχαν έλθει τόσον παράωρα η Αμέρσα, ήτις δεν εφοβείτο τα στοιχειά την νύκτα, ήτο δε τολμηρά και αποφασιστική κόρη.

— Κ' εσηκώθης;... κ' ήρθες να ιδής;

— Ξαφνίστηκα μες τον ύπνο μου, μαννούλα. Είδα πως πέθανε το κορίτσι, και πως εσύ είχες ένα μαύρο σημάδι στο χέρι σου.

— Μαύρο σημάδι;...

— Ήθελες, τάχα, να σαβανώσης το κορίτσι. Και την ώρα που το σαβάνωνες, μαύρισε το χέρι σου... και πως έβαλες, τάχα, το χέρι σου στη φωτιά, για να ξεμαυρίση.

— Μπα! αλαφροϊσκιωτη! είπε η γραία Χαδούλα... Κ' έκαμες κουτουράδα, κ' ήρθες, τέτοιαν ώρα...

— Δεν μπορούσα να ησυχάσω, μάννα.

— Και δεν σ' ένοιωσε το Κρινιώ, που έφυγες;

— Όχι· κοιμάται.

— Κι αν ξυπνήση, κ' ιδή να λείπησ από κοντά της, πώς θα της φανή;... Δε θα βάλη τις φωνές;... Θα τρελαθή, το κορίτσι!

Αι δύο αδελφαί εκοιμώντο τω όντι μόναι εις την μικράν οικίαν. Η Αμέρσα ήτο άφοβος, κ' ενέπνεε πεποίθησιν, ως να ήτο ανήρ. Ο πατήρ των είχεν αποθάνει προ πολλού, οι δε επιζώντες υιοί διαρκώς έλειπον εις τα ξένα.

— Πάω πίσω, μάννα, είπε η Αμέρσα... Αλήθεια, δεν εσυλλογίστηκα πως μπορεί να ξυπνήση το Κρινιώ, αυτήν την ώρα, να τρομάξη, που θα λείπω.

— Μπορούσες να μείνης κ' εδώ, είπε η μητέρα· μόνο, μη ξυπνήση άξαφνα το Κρινιώ, και πάρη φόβο.

Η Αμέρσα εκοντοστάθη προς στιγμήν.

— Μάννα, έπε, θέλεις να καθίσω εγώ 'δω, να πας εσύ στο σπίτι;... για να ξεκουραστής, να ησυχάσης.

— Όχι, είπε, αφού εσκέφθη προς στιγμήν η γραία. Τώρα, κ' η νύχτα αυτή πέρασε. Αύριο βράδυ, πηγαίνω εγώ στο σπίτι, και κάθεσαι συ εδώ. Μόνο, τώρα πήγαινε. Καλό ξημέρωμα!

Όλος ο διάλογος εγένετο εις μικρόν, στενόν πρόδομον, κατέμπροσθεν του θαλαμίσκου, όπου ηκούοντο ηχηροί και πολύχορδοι οι ρογχαλισμοί του Κωνσταντή. Η Αμέρσα, ήτις είχεν έλθει ξυπόλητη, μ' ελαφρότατον άποφον βήμα, εξήλθε, και η μήτηρ της εκλείδωσεν έσωθεν την θύραν.

Η Αμέρσα έφυγε τρέχουσα. Αυτή να φοβηθή τα στοιχειά, ήτις δεν είχε φοβηθή τον αδερφόν της τον Μήτρον, τον κοινώς καλούμενον Μώρον ή Μούρον ή Μούτρον – τον σκιάν εκείνον, τον τρίτον υιόν της μητρός της,

τον οποίον η τεκούσα ωνόμαζε συνήθως «το σκυλί τ' Αγαρηνό!» – τον κατά τρία έτη μεγαλύτερον αδελφόν της, όστις την είχε μαχαιρώσει ήδη άπαξ –αλλ' αυτή τον είχε σώσει, μη θέλουσα να τον παραδώση εις την εξουσίαν– και θα την εμαχαίρωνε βεβαίως και δευτέραν φοράν, εάν έμενεν έκτοτε ελεύθερος. Ευτυχώς, είχεν αλλού εξασκήσει τας φονικάς ορμάς του, εν τω μεταξύ, και είχε κλεισθή εγκαίρως εις τας βενετικές ειρκτάς του παλαιού φρουρίου, εις την Χαλκίδα.

Ιδού πώς συνέβη το πράγμα. Ο Μωρός ή Μούρος ήτο φύσει ορμητικός και παράφορος, αν και είχε πολύ δεξιόν, θηλυκόν νουν, όπως έλεγεν η μάνα του – νουν ο οποίος εγέννα. Παιδιόθεν ήτο ικανός μόνος του, να πλάττη, αυτοδίδακτος, πολλά ωραία μικρά πράγματα· καραβάκια, προσωπίδας, αγαλμάτια, κούκλες και άλλα ακόμη. Ήτο σκιάς της γειτονιάς, ο σημαιοφόρος όλων των μαγκών, και είχεν εις τους ορισμούς του όλους τους αγιόπαιδας, όλα τα ξυπόλυτα του δρόμου. Είχε συνηθίσει ενωρίς την μέθην και την ασωτίαν, εξετέλει θορυβώδεις παιδιάς, διαδηλώσεις, παιδικάς οχλαγωγίας, μαζί με τους μικρούς φίλους του· επροκάλει καυγάδες εις τον δρόμον, επετροβόλει όσους συνήντα γέροντας και γριάς, όσους πτωχούς και αδυνάτους. Δεν άφηνε σχεδόν κανένα άνθρωπον απείρακτον.

Είχε κλέψει με το μάτι, από έναν διαβατικόν μαχαιροποιόν, την τέχνην του. Επροσπάθει ατελώς να κατασκευάζη μαχαίρια. Είχε μέγαν τροχόν εις την αυλήν, την σκεπαστήν από το μέγα χαγιάτι, και το κατώγι της οικίας σχεδόν το είχε μεταβάλει εις εργοστάσιον – κ' ετρόχιζεν όλα τα μαχαίρια και τους ξυραφάδες των αγυιοπαιδών, και όταν δεν είχεν άλλα να τροχίση, ετρόχιζε το ιδικόν του. Εφιλοτιμείτο να το κάμη δίκοπον, αν και εξ αρχής δεν ήτον ούτω σχεδιασμένον. Προσέτι εδοκίμαζε να κατασκευάζη κουμπούρες, πιστόλια, μικρά κανονάκια, και άλλα φονικά όργανα. Όλα τα λεπτά, όσα εκέρδιζεν από τις κούκλες, τ' αγαλμάτια και τας προσωπίδας, και δεν τα έπινε, τα ηγόραζε πυρίτιδα. Και ο ίδιος είχε

δοκιμάσει να κατασκευάζη εν τοιούτον προϊόν. Τας ημέρας του Πάσχα, και δύο εβδομάδας ακόμη οψιμώτερα, ήτο φόβος και τρόμος να τολμήση τις να περάση από την γειτονιάν, εις την οποίαν εβασίλευε διά του τρόμου ο Μούτρος. Οι πιστολισμοί έπιπτον αδιάλειπτοι.

Μίαν Κυριακήν, ο Μούρος μεθυσμένος είχε κάμει παραπολλάς αταξίας εις τον δρόμον. Δύο χωροφύλακες ακούσαντες τα παράπωνα πολλών ανθρώπων, τον εκυνήγησαν διά να τον πιάσουν, και τον πάρουν «μέσα» ή «στην καζάρμα». Αλλ' ο Μούρος, λίαν ευκίνητος, τους έφυγεν, εγύρισε και τους εμυκτήρισε μακρόθεν, και πάλιν τραπείς εις φυγήν, εκρύβη εις μέρος απρόσιτον – εις το μέσα μέρος του υπόστεγου ταρσανά ενός ναυπηγού, εξαδέλφου του. Είτα, επειδή οι δύο άνδρες παρήτησαν την καταδίωξιν, ανέλαβε θάρρος κ' εξήλθεν εις τον δρόμον.

Την ημέραν εκείνην, ο Μούρος, επειδή δεν είχε ξεμεθύσει ακόμα, κατήντησε να κυνηγήση εις τον δρόμον και την ιδίαν μητέρα του, απειλών να την σφάξη. Παρεπονείτο ότι η γραία τού είχε κλέψει λεπτά από την τσέπην. Την έφθασεν εις την αυλήν της οικίας, όπου έτρεχεν αύτη διά να κρυφθή, την άρπαξεν από τα μαλλιά, και την έσυρεν επί του εδάφους της οδού, εις διάστημα πενήντα βημάτων.

Αυτή είχε βάλει τας φωνάς, κ' εξήλθον οι γείτονες. Έτον ώρα εσπερινού, μικρόν προ της δύσεως του ηλίου. Εις τας φωνάς των γειτόνων, έφθασαν οι δύο χωροφύλακες, οίτινες από πριν κατεζήτουν τον Μούρον, και μόνον κατά το φαινόμενον είχαν παραιπήσει το κυνήγημα – εξ εναντίας μάλιστα ήσαν λίαν εξωργισμένοι εναντίον του ταραξίου. Ο Μούρος, άμα τους είδεν, άφησεν την μητέρα του κ' ετράπη εις φυγήν. Έτρεξε να κρυφθή εις την οικίαν, εξ ανάγκης, επειδή ευρέθη «στα στενά», και δεν έβλεπεν άλλο άσυλον πλέον μακρυσμένον αλλ' ασφαλέστερον.

Η γραία, άμα εσηκώθη, καταμωλωπισμένη, πλήρης κονιορτού, είδε τους χωροφύλακας, κι άρχισε να τους ικετεύη.

— Αφήστε τον, παιδιά! Παλαβός είναι, δεν είναι τίποτε. Μην τόνε σκοτώνετε, παιδιά, με το καμσσί!

Τούτο είπε διότι είδε τον έναν χωροφύλακα εξηγγιωμένον, κρατούντα εις την χείραν φοβερόν μαστίγιον. Οι δύο άνδρες δεν έδωκαν προσοχήν εις τας ικεσίας της, αλλ' εξηκολούθησαν να τρέχουν προς καταδίωξιν του Μώρου. Παρεβίασαν το άσυλον, το κατώγι της οικίας, όπου είχε το εργοστάσιόν του ο Μώρος. Εκεί είχε τρέξει διά να κρυφθή, και μόλις επρόφθασε να μανδαλώση την θύραν. Αλλ' η σανίς ήτο υπόσαθρος, κακώς προσαρμοζομένη, και ο Μώρος δεν είχεν αγαπήσει τας ειρηνικάς τέχνας διά να φροντίση να την διόρθωση. Εκείνοι έσπασαν τον μικρόν σύρτην και εισήλθον.

Ο Μούρος ταχύς ως αίλουρος ανερριχήθη εις την κλαβανήν, εις το πάτωμα. Η κλαβανή ήτο σιμά εις τον βόρειον τοίχον, ο δε βόρειος τοίχος ήτο εν μέρει θεμελιωμένος εις τον βράχον, ο βράχος εξείχε, και παρείχε πάτημα εις τους πόδας του Μώρου τους γοργούς, και αλλάς εσοχάς επί του τοίχου είχε σκάψει ο ίδιος κατά καιρούς, διά μόνων των ποδών του. Επειδή φαίνεται ότι συνήθιζε πολύ συχνά το είδος τούτο της γυμναστικής.

Η σανίς της καταρρακτής ήτο κλειστή. Ο Μωρός την ήνοιξε με ένα κτύπον της κεφαλής του και με μίαν προσπάθειαν του αριστερού του βραχίονος. Είτα ως ο κολυμβητής, ο αναδυόμενος εκ του κύματος, επήδησεν επάνω εις το πάτωμα, έκλεισε μετά κρότου την κλαβανήν, κ' εφάνη ότι έθεσεν εν βάρος, ίσως μικράν τινά κασσέλαν, επί της σανίδας.

Οι δύο χωροφύλακες, εν οργή και με πολλές βλασφημίας, ήρχισαν να ψάχνουν εις το ισόγειον. Κατέσχον όσα μαχαίρια και κουμπούρια εύρον εκεί, όπως και τον τροχόν, και δύο αλλάς μικράς ακόννας και ητοιμάζοντο να εξέλθουν ίσως διά να φύγουν, ίσως και διά ν' ανέλθουν επάνω εις την οικίαν.

Ο Μούτρος ή Μούρτος, επάνω στο πάτωμα, ήτον πλήρης οργής, μεθύων ακόμη, και αφρισμένος. Εφύσα από μανίαν και λύσσαν. Εκεί επάνω ευρέθη μόνη η αδελφή του η Αμέρσα, παιδίσκη δεκαεπτά ετών τότε, ήτις ετρόμαξεν άμα τον είδε ν' αναρριχάται εις την κλαβανήν με τοιούτον αλλόκοτον τρόπον. Είχεν ακούσει κάτω τα βήματα και τας βλασφημίας των δύο χωροφυλάκων. Έκυψεν εις μικράν σχισμάδα, μεταξύ δύο σανίδων του κακώς ηρμοσμένου πατώματος, ή εις ένα ρόζον μιας σανίδος, χάσκοντα, κενόν, και είδε κάτω τους δύο ανθρώπους της εξουσίας, εις το φως το εισδύον διά της θύρας του κατωγείου, την οποίαν είχαν ανοίξει εκείνοι.

— Μωρή! σ' έφαγα... τώρα θα πιω το αίμα σου! έκραξεν ο Μούτρος, μη έχων που αλλού να ξεθυμάνη και απειλών άνευ αιτίας την αδελφήν του.

— Σιώπα!...σιώπα! επιθύρησεν η Αμέρσα. Πω πω, Θεέ μου! Δυο «ταχτικοί»! κάτω στο κατώι... ψάχνουν... ψάχνουν... Τί γυρεύουν;

Έβλεπε τους δύο χωροφύλακας ν' αποκομίζουν τα μικρά, άξεστα όπλα, τα έργα του αδελφού της, ως και τον τροχόν και τας ακόνας. Είτα αίφνης τους είδε να κύπτουν προς την γωνίαν, όπου ίστατο ο υφαντικός ιστός την μητρός της, και είδε τον έναν χωροφύλακα να λαμβάνη εις τας χείρας του την σαΐπαν ή κερκίδα, ήτις θα του εφάνη ίσως και αυτή ως όπλον – αφού μάλιστα καλείται και σαΐπα. Ο άλλος εδοκίμασε ν' αποσπάση από τον εργαλείον το αντίον, το μέγα κυλινδροειδές ξύλον, περί το οποίον τυλίγεται το νεοϋφαντον πανίον· ίσως δεν είχεν ιδεί παρόμοιον πράγμα εις την ζωήν του, κ' εφαντάζετο ότι και αυτό ίσως θα ήτο καλόν διά να χρησιμεύση ως όπλον.

Η Αμέρσα, ιδούσα αφήκε κραυγήν πεπνιγμένην. Ηθέλησε να φωνάξη ν' αφήσουν το αντί και την σαγίπα, αλλ' ο ήχος εξέπνευσεν εις το στόμα της.

— Σκάσε, μωρή! έγρυξεν ο Μούρτος. Τί λογιάζεις; Τί γλέπεις και γελάς;

Ο Μούρτος, εν τη μέθη του, είχεν εκλάβει ως γέλωτα την άναρθρον εκείνην κραυγήν της αδελφής του.

Μετ' ολίγα λεπτά, οι δύο χωροφύλακες, αφού έρριψαν τελευταίον βλέμμα προς την κλαβανήν —την οποίαν είχαν ιδεί να κλείεται ακριβώς καθ' ην στιγμὴν εισήρχοντο εις το ισόγειον— εξήλθον. Η Αμέρσα ανεσηκώθη. Της εφάνη ότι ήκουσε τριγμόν εις το κάτω σκαλοπάτι της εξωτερικής σκάλας, ήτις ήτο ξυλίνη, σκεπαστή υπό το ευρύχωρον χαγιάτι, το υπόστεγον. Έτρεξε προς την θύραν.

Εφαντάσθη ότι οι δύο «ταχτικοί», όπως τους ωνόμαζεν, ανέβαινον την σκάλαν, και ίσως θα παρεβίαζον και την θύραν της οικίας. Έκυψεν εις την κλειδότρυπαν, κ' επροσπάθει να ίδη κ' εννοήση τα συμβαίνοντα διά της μικράς οπής, επειδή το μόνον παράθυρον της προσόψεως ήτο κλεισμένον, και δεν είχεν άλλο μέσον διά να ίδη.

Ο Μούρος βλέπων την Αμέρσα να τρέχη προς την θύραν, εφαντάσθη, εν των παραλογισμῶ της μέθης του, ότι η αδελφή του ήθελε ν' ανοίξη την θύραν και τον παραδώση εις τους χωροφύλακας. Τότε, τυφλός εκ μανίας, έσυρεν όπισθεν, από τα νώτα της οσφύος του, τροχισμένην μάχαιραν την οποίαν είχε, και ορμήσας εκτύπησε την αδελφήν του εις το πλευρόν όπισθεν, κατά την δεξιάν μασχάλην.

Αισθανθείσα τον ψυχρόν σίδηρον, η Αμέρσα αφήκε σπαρακτικήν κραυγήν.

Οι δύο χωροφύλακες δεν είχαν ακόμη απομακρυνθή, αλλ' είχαν κοντοσταθή έξω της θύρας του ισογείου, ως να εσυμβουλευόντο τί να κάμουν. Ήκουσαν την κραυγήν εκείνην του τρόμου, εκοίταξαν επάνω, κ' έτρεξαν.

Τότε ανέβησαν μετά κρότου την σκάλαν κ' έφθασαν εις το χαγιάτι. Έσεισαν βιαίως την θύραν.

— Εν ονόματι του Νόμου! Ανοίξατε!

Την στιγμήν εκείνην ήλθεν εις τον ένα των χωροφυλάκων η υπόνοια ότι ο ένοχος θα ηδύνατο ίσως να δραπετεύση διά της καταρρακτής και του ισογείου. Στραφείς εις τον δεύτερον χωροφύλακα του λέγει.

— Έχε το νου σου, συ! Μη μας το στρίψη από κατ' απ' το καταχυτό, απ' την καταρρήχωση!...Κ' ύστερις πού να τον χαλεύουμε;

— Τί κρένεις; είπεν ο δεύτερος, μη εννοήσας αμέσως.

— Αυτό που σου κρένω! επέμενεν ο πρώτος... Κάμε κείνο που σε χουιάζουνε!

Ο δεύτερος χωροφύλαξ, καίτοι νωθρός ολίγον, έτρεξε κάτω όσον ταχύτερα ημπούρεσε, διά να κλείση την θύραν του ισογείου, ή διά να παραμονεύση. Αλλ' ήτον ήδη αργά. Ο Μούρος εν τω μεταξύ είχε ανοίξει την κλαβανήν, αποσύρας την μικράν κασσέλαν την οποίαν είχε βάλει επάνω της, και είχε πηδήσει κάτω. Ήτον υπέρ τα δύο μέτρα το ύψος, αλλ' ο Μούρος ήτον ελαφρός, ευκίνητος, κάτω δε το έδαφος ήτο στρωμένον με πελεκούδια και πριονίδια, κ' έφθασε κάτω όρθιος και αβλαβής.

Τρέχων ως άνεμος, ανέτρεψε τον χωροφύλακα, όστις έπεσε βαρύς έμπροσθεν της εξωτερικής σκάλας, κ' έφυγεν, ο Μούρτος, ως αστραπή. Έτρεξεν επάνω εις τα Κοτρώνια, εις την κατοικίαν των γλαυκών. Ήτο βραχώδης λόφος υψούμενος υπεράνω, εκ των νώτων της οικίας, όπου ήξευρεν όλα τα «κατατόπια» ο Μούρτος. Ούτε κατώρθωσέ τις ποτέ, χωροφύλαξ ή άλλος να τον συλλάβη.

Την ώραν που είχε πηδήσει ο Μούρτος από την καταρράκτην, παραδόξως είχαν ενθυμηθή —ίσως διότι είχε ξεμεθύσει ήδη από τα συμβάντα, ή είχε «ξεμουστώσει» όπως θα έλεγεν ο ίδιος— είχαν ενθυμηθή, λέγω, ότι αφού εμαχαίρωσε την αδελφήν του, η μάχαιρα τού έπεσε από την χείρα, και έκειτο εις το πάτωμα. Τούτο συνέβη ίσως διότι του είχαν έλθει τύψεις και φόβος, την στιγμήν εκείνην — διό και επιπολής μόνον είχε θίξει με την λεπίδα την σάρκα της αδελφής του.

Καθώς του ήλθεν η ιδέα να φύγη, κ' έτρεξε ν' ανοίξη την κλαβανήν, επειδή ενόησε πλέον ότι οι χωροφύλακες ανέβαινον εις το πάτωμα, μη έχων καιρόν να επανέλθη προς το μέρος της θύρας, διά να κύψη και να αναλάβη την μάχαιραν, έτοιμος να πηδήση κάτω, εφώναξε προς την αδελφήν του:

— Το «χαμπέρ'», μωρή!... Κοίταξε να κρύψης εκείνο το «χαμπέρι»!

Την έκφρασιν ταύτην επροτίμησε, διά να μη ακούσουν οι χωροφύλακες το ομοιοτέλευτον «μαχαίρι». Κατά την φοβεράν στιγμήν, ππαίστης και ένοχος, επεκαλείτο την φιλοστοργίαν της αδελφής του για να τον σώση, καθότι είχε πεποίθησιν εις αυτήν. Η μάχαιρα θα ήτο αιματωμένη, και θα έβλεπον το αίμα οι διώκται. Και συνιστών την απόκρυψιν του οργάνου, ήλπιζε την απόκρυψιν του εγκλήματος.

Τω όντι η Αμέρσα, ενώ το αίμα έρρεεν ήδη εκ της πληγής της, βλέπουσα ότι εξ άπαντος θα παρεβιάζετο η θύρα, εκ παλαιάς λεπτής σανίδος, μ' εσκωριασμένους σύρτας και μάνδαλα, σχεδόν λιποθυμούσα ήδη, έκυψε και ανέλαβε την μάχαιραν. Είτα εσύρθη μέχρι της γωνίας όπου ήτο μικρά τέμπλα, ήτοι σωρός εκ διπλωμένων σινδόνων, προσκέφαλων και στρωμνών.

Έκρυψε την αιματωμένην μάχαιραν κάτωθεν όλου αυτού του σωρού των οθονίων, ετυλίχθη αυτή με παλαιόν, εμβαλωμένον, αλλά καθαρόν πάπλωμα, κ' εκάθισεν απάνω εις τον χαμηλόν σωρόν, όστις εβυθίσθη ακόμη χαμηλότερα. Έφερε την αριστεράν χείρα εις την μασχάλην της, κ' επροσπάθει να σταματήσει το αίμα. Παραδόξως δεν είχε δειλιάσει όταν είχεν ιδεί το αίμα, αν και πρώτην φοράν της συνέβαινε το πάθημα. Το όλον της εφαινέτο ως όνειρον. Μόνον έσφιγγε τους οδόντας και ηπόρει πώς δεν ησθάνετο ακόμη πόνον. Αλλά μετ' ολίγα δευτερόλεπτα, ησθάνθη οξείαν αλγηδόνα.

Την ιδίαν στιγμήν, η θύρα εβυθίσθη προς τα έσω. Ο εις χωροφύλαξ εισεπήδησε μετά κρότου εις το πάτωμα.

Η Αμέρσα δεν ανεσήκωσε την κεφαλήν, έκυπτε, και ήτο τυλιγμένη έως την μύτην εις το πάπλωμα.

— Πού είν' αυτός, ο σκιάς; έκραξεν απειλητικώς ο χωροφύλαξ.

Η Αμέρσα δεν απήντησεν.

Ο στρατιωτικός, όστις δεν είχεν αντιληφθή ούτε την φυγήν του Μούρου, ούτε την ανατροπήν και πτώσιν του ιδίου συστρατιώτου του, ίσως διότι η στιγμή εκείνη συνέπεσεν ακριβώς με την παραβίασιν της θύρας, και ο εις κρότος έπνιγε και εβώβαινε τον άλλον, εξήτασεν όλον τον πρόδομον όπου ευρίσκετο η Αμέρσα, είτα μετέβη δρομαίως εις τον χειμερινόν θάλαμον, είτα εις τον θαλαμίσκον. Κανένα δεν εύρε. Μόνον η κλαβανή ήτον ανοικτή.

Μετά μίαν στιγμής, ανήρχετο και ο δεύτερος ομόσκηνός του.

— Το 'στριψε;

— Τόδωκε απ' την καταρρήχωση, χάμου...

— Και τον εχούιαξες;... Δεν τον επρόκαμες;

— Έφαγα κατραπακιά!... Α! μα φευγάλα... Εφτά μίλια την ώρα!...

— Αχ! έκαμεν ο πρώτος χωροφύλαξ, κάμπτων τον λιχανόν της δεξιάς χειρός, και φέρων αυτόν εις το στόμα, ως διά να τον δαγκάση, μετά σείσματος βιαίου της κεφαλής. Μας πρέπει για να μας τα ξηλώσουνε!

Ο δεύτερος χωροφύλαξ, θέλων να κάμη τον αυστηρόν, απέτεινε τον λόγον προς την κόρην:

— Για πού το 'βαλε ο αδερφός σου, μωρή; της είπεν.

Η Αμέρσα δεν απήντησε. Πλην μέσα της με ακουσίαν ειρωνείαν ίσως θα επιθύρισε με όλον τον δεινόν πόνον και την αγωνίαν ην ησθάνετο: «Εσύ ξέρεις».

— Τί κάθεσαι αυτού, κορίτσι μου; είπεν ο ημερώτερος ο πρώτος χωροφύλαξ. Μη σ' εχτύπησε, τίποτα;

Η Αμέρσα ανένευσε.

— Τ' είχε και σ' εχάλευε;... Γύρευε να σε μαχαιρώση;

— Γιατί φώναξες; προσέθηκεν ο δεύτερος.

Η Αμέρσα απήντησεν εις την ερώτησιν του πρώτου χωροφύλακος:

— Όχι!

— Αλήθεια, μη σ' εμαχαίρωσε; επέμεναν ο άνθρωπος.

Η Αμέρσα με φυσικὴν επιφώνησιν, εἶπεν:

— Ο αδελφός μου, θελά με μαχαιρώση!

— Γιατί κάθες' αυτού, τί έχεις; Εἶσαι ἄρρωστη;

— Έχω θέρμη!

Η Αμέρσα δεν εἶχεν συλλογιστή ὅτι το πάτωμα, ἢ και η ψάθα, θα εἶχαν ἴσως κηλιδωθῆ με αἶμα. Ἦδη εἶχε δύσει ο ἥλιος, και ἦτο ἀμφιλύκη ἐντός της οικίας. Ἐκτός τούτου το μέρος ὅπου εἶχε πέσει η αιματωμένη μάχαιρα, εὐρίσκετο την στιγμὴν ταύτην εις την σκιάν, ὀπισθεν της μονοφύλλου θύρας, ἀνοικτῆς κατὰ τα δύο τρίτα, και φθανούσης μέχρι του τοίχου, ὡστε οἱ δύο ἄνδρες δεν εἶδον τας κηλίδας τας ἐρυθράς.

— Γιατί εἶχες βάλει μια φωνή; επέμεναν ο πρώτος χωροφύλαξ.

— Εἶχα πόνον και ζάλη, εἶπεν η Αμέρσα.

Και την ἰδίαν στιγμὴν, ως διά να επικυρωθῆ ο λόγος της, της ἤλθε πράγματι λιποθυμία. Έκαμεν ὤχ! σφίγγουσα τους οδόντας κ' ἔκυψε κάτω. Οἱ δύο ἄνθρωποι της ἐξουσίας, συγκινηθέντες, ἐκοιτάχθησαν, και ο πρώτος εἶπε:

— Μα, πού εἶν' η μάννα της;

Ὡς υπακούουσα εις την πρόσκλησιν ταύτην, ἔφθασε τρέχουσα η Φραγκογιαννού.

— Να εκείν' η γριά, που την τράβηξ' απ' τα μαλλιά ο γυιός της, μες στο σοκάκι! εἶπεν ο δεύτερος χωροφύλαξ.

Εἶτε προσέθηκε:

— Δεν μ' κρένεις, γερόντισσα, πού εἶν' ο γυιόκας σου;

Η Φραγκογιαννού δεν απήντησε κ' ἔτρεξε πλησίον της Αμέρσας. Ἦτο ἐπιτηδεῖα ἰάτρισσα, και ἦτο ἰκανή να περιποιηθῆ την κόρην της.

*

* *

Όλα ταύτα ήρχοντο συχνά εις την μνήμην της Αμέρσας, κ' επανήλθον ακόμη και κατά τας μακράς ώρας της νυκτός, τας εσπερινάς και ορθρίας, οπότε αύτη έχανε τον ύπνον της εις τον οικίσκον, πλησίον της κοιμωμένης Κρινιώς, της μικράς αδελφής, ενώ η μήτηρ των απούσα κατά τας αυτάς ώρας ηγρύπνει επί νύκτας τώρα, εις τον θάλαμον της λεχούς, εις την οικίαν της άλλης, της μεγάλης κόρης της, και όταν επέστρεψεν εις τον οικίσκον μετά την νυκτερινήν έξοδον, την οποίαν είχεν επιχειρήσει, ως «αλαφροϊσκιωτη» που ήτον, κατ' ακολουθίαν του ονειρου εκείνου, είδεν εις το αμυδρόν φως της κανδήλας, της καιούσης εμπρός εις την μικράν παλαιάν και μαυρισμένην εικόνα της Παναγίας, είδεν ότι η μικρά αδελφή της, το Κρινιώ, εκοιμάτο ακόμη, και δεν εφάινετο να είχε σεισθή από την θέσιν της. Μόνον, άμα εισήλθεν η Αμέρσα, η Κρινιώ, ως να ήκουσε τον μικρόν θρουν αμυδρώς μέσα εις τον ύπνον της, εκινήθη ήρεμα, εστέναξε, κ' εγύρισεν από το άλλο πλευρόν, χωρίς άλλως να εξυπνήση.

Αλαφροϊσκιωτη! τω όντι. Η λέξις την οποίαν είχε προφέρει αρτίως η μήτηρ της, της επανήλθε πράγματι εις τον νουν, την ώραν καθ' ην, με το τρίτον λάλημα του πετεινού, επέστρεψεν εις την οικίαν, πλησίον της κοιμωμένης μικράς αδελφής της. Αλλ' ήτο άρα αυτή πράγματι «αλαφροϊσκιωτη»; Αυτή της οποίας τα όνειρα, αι πλάναι και αι παρακρούσεις πολλάκις συνέβη να σημαίνωσιν, ή να δηλώσι τι ή ν' αφήνωσι παράδοξον εντύπωσιν. Και αυτά τα ψεύματά της, όσα έλεγε, εγίνοντο ακούσiai αλήθειαι δι' αυτήν. Όπως, φέρ' ειπείν, όταν, μετά το μαχαίρωμα το οποίον είχεν υποστή από τον αδελφόν της, απαντώσα εις τας εταστικές ερωτήσεις του χωροφύλακος, έλεγεν: «Είχα πόνο και ζάλη!» Και συγχρόνως άμα τω λόγω αυτώ, της ήρχετο αληθής

λιποθυμία, ωσεί ανωτέρα τις, δαιμονία θέλησις να ήθελε να καλύψη το ψεύδος της.

Η Αμέρσα, κατεκλίθη εκ νέου πλησίον της αδελφής της και δεν εκοιμήθη. Αι αναμνήσεις εξηκολούθουν να της έρχωνται, ραγδαία, καίτοι ολιγώτερον τυραννικά και μελανόπτεροι ή όσον εις την μητέρα της. Και κατά τας μακράς εκείνας ώρας δεν έπαυσε ν' αναλογίζεται καθ' εαυτήν την τύχην του αδελφού της, του Μούρου, όστις ευρίσκετο, τώρα εις το δεσμωτήριον της Χαλκίδος.

Ε'

Άμα απήλθεν η Αμέρσα, η Φραγκογιαννού, ζαρωμένη πλησίον της γωνίας, μεταξύ της εστίας και του λίκνου, έχασεν εκ νέου τον ύπνον της, και ήρχισε να συνεχίζει τους πικρούς και πόρρω πλανωμένους διαλογισμούς της. Όταν λοιπόν εξενιτεύθησαν εις την Αμερικήν οι δύο μεγαλύτεροι υιοί, και η Δελχαρώ εμεγάλωσεν, ανάγκη ήτο αυτή η μήτηρ να φροντίση διά την αποκατάστασιν της κόρης, καθότι ο γέρων, ο «Λογαριασμός», δεν διέπρεπεν επί δραστηριότητι. Λοιπόν ηξεύρει όλος ο κόσμος τι σημαίνει μία μήτηρ να είναι συγχρόνως και πατήρ διά τας κόρας της, και να μην είναι τουλάχιστον μήτε χήρα. Οφείλει η ίδια και να υπανδρεύση και να προικίση και προξενήτρια και πανδρολόγισσα να γίνη. Ως ανήρ οφείλει να δώση οικίαν, άμπελον, αγρόν, ελαιώνα, να δανεισθή μετρητά, να τρέξη εις του συμβολαιογράφου, να υποθήκευση. Ως γυνή, πρέπει να κατασκευάση ή να προμηθευθή «προίκα», τουτέστι παράφερνα, ήτοι σινδόνας, χιτώνια κεντητά, μεταξωτάς εσθήτας με χρυσοϋφαντα ποδογύρια. Ως προξενήτρια πρέπει ν' ανιχνεύση γαμβρόν, να τον κυνηγήση, να τον αλιεύση, να τον ζωγήρηση. Και οποιόν γαμβρόν!

Ένα ωσάν τον Κωνσταντήν, όστις ερρογχάλιζε τώρα, πέραν του μεσοτοίχου, εις τον πλαγινόν θαλαμίσκον, άνθρωπον σπανόν, «αΐσκιωτον», άγαρμπον. Και ο τοιούτος να έχη «καπρίτσια», απαιτήσεις, πείσματα· σήμεραν να ζητή τούτο και αύριον εκείνο· την μίαν ημέραν να ζητή τόσα, την άλλην περισσότερα και συχνά «να τον βάζουν στα λόγια» άλλοι ιδιοτελείς ή φθονεροί, ν' ακούη εντεύθεν κ' εκείθεν διαβολάς, ραδιουργίας, «μαναφούκια» και να μη θέλη «να ταιριασθή». Και να εγκαθίσταται μετά τον αρραβώνα στις πενθεράς το σπίτι, και να «σκαρώνη» έξαφνα «πρωιμάδι». Κι όλον τον καιρόν «κόππα-πίττα».

Κι αυτόν τον γαμβρόν, με μυρίους κόππους, με ανεκδιήγητα βάσανα, μόλις, μετά πολύν καιρόν, να τον πείθη τις να στεφανωθή επί τέλους. Κ' η νύφη να καμαρώνη, φέρουσα στολισμόν πολυτελή, καρπόν πολλής νηστείας και οικονομίας, κ' η νύφη να μην έχη πλέον μέση, διά ν' αναδεικνύεται το πάλαι λιγυρόν ανάστημά της.

Και τρεις μήνας μετά τον γάμον να γεννά κόρην – μετά τρία ακόμη έτη έναν υιόν – μετά δύο έτη πάλιν κόρην – αυτήν την νεογέννητον, χάριν της οποίας ηγρύπνει τώρα τόσας νύκτας η γηραιά μάμμη.

Και δι' όλ' αυτά τα θυγάτρια να μέλλη να υποφέρη η μήτηρ των τόσα – κι άλλα τόσα – κι άλλα τόσα, από όσα έχει υποφέρει η μάννα της δι' αυτήν.

Έμεινεν η καημένη, η ανδροκόρη, η Αμέρσα, ανύπανδρη (ας έχη την ευχήν της). Είδε την γλύκα. Τω όντι, φρόνιμη νέα. Τί θ' απήλαυεν από τα βάσανα του κόσμου; Και ούτ' εζήλευε καν! Τί να ζηλέψη; Έβλεπε την μεγάλην αδελφήν της και την ελυπείτο – την εκαίετο.

Όσον διά την μικράν, την Κρινιώ, άμποτε κι αυτήν ο Θεός να την φωτίση! Όπως και αν έχη, η μάννα της δεν έχει σκοπόν – δεν βαστά πλέον, δεν αντέχει – να υποφέρη διά να την υπανδρεύση και το πολλοστημόριον όσων διά την μεγάλην αδελφήν της υπέφερε. Αλλά σας ερωτώ, έπρεπε πράγματι να γεννώνται τόσα κοράσια; Και αν γεννώνται,

αξίζει τον κόπον ν' ανατρέφονται; «Δεν είναι», έλεγεν η Φραγκογιαννού, «δεν είναι χάρος, δεν είναι βράχος;» Καλύτερα «να μη σώνουν να πάνε παραπάνω». «Σα σ' ακούω γειτόνισσα!»

Μεγάλην και ιεράν ανακούφισιν ησθάνετο η πολυπαθής γυνή, όταν συνέβαινε, μετά της μικράς πομπής του ιερέως, προπορευομένου του Σταυρού, ν' ακολουθή βαστάζουσα εις τας χείρας της η ίδια, ως φιλεύσπλαγχνος και συμπονετική οπού ήτον, το εν είδει λίκνου μικρόν φέρετρον. Προέπεμπε το θυγάτριον μιας γειτόνισσας, ή μακρινής συγγενούς, μέχρι του τάφου. Δεν ημπορούσε να καταλαμβάνη τι εμορμύριζεν ο ιερεύς μασών τας λέξεις με τους οδόντας του. «Ουδέν εστι πατρός συμπαθέστερον, ουδέν εστι μητρός αθλιώτερον... Πολλάκις γαρ του μνήματος έμπροσθεν τους μαστούς συγκροτούσι και λέγουσιν· Ω υιέ μου και τέκνον γλυκύτατον, ουκ ακούεις μητρός σου τι φθέγγεται; Ιδού και η γαστήρ η βαστάσασά σε. Ίνα τι ου λαλεις ως ελάεις ημίν. Αλληλούια!» Και πάλιν. «Ω τέκνον, τίς ποτέ μη θρηνήσει βλέπων σου το εμφανές, πρόσωπον ευμάραντον, το πριν ως ρόδον τερπνόν!»

Αλλά μεγάλως ευφραίνετο όταν η μικρά πομπή, μετά δέκα λεππών της ώρας δρόμον έφθανεν εις τα «Μνημούρια». Ωραία εξοχή, παντοτινή άνοιξις, θάλλουσα βλάστη, αγριολούλουδα, εμύριζε κήπος. Ιδού ο περίβολος των νεκρών! Ω! ο Παράδεισος, απ' αυτόν τον κόσμον ήδη, ήνοιγε τας πύλας διά να δεχθή το μικρόν άκακον πλάσμα, το οποίον ητύχησε να λύτρωση τους γονείς του από τόσα βάσανα. Χαρήτε, αγγελούδια, που πετάτε γύρω-τριγύρω με τα φτερά σας τα χρυσόλευκα, και σεις, ψυχαί των Αγίων, υποδεχθήτε το!

Όταν επέστρεφεν εις την νεκρώσιμον οικίαν η γραία Χαδούλα, διά να παρευρεθή την εσπέραν εις την *παρηγορίαν*, –παρηγορίαν καμμίαν δεν εύρισκε να είπη, μόνον ήτο χαρωπή όλη κ' εμακάριζεν το αθών βρέφος και τους γονείς του. Και η λύπη ήτο χαρά, και η θανή ήτο ζωή, και όλα ήσαν άλλα εξ άλλων.

Α! ιδού... Κανέν πράγμα δεν είναι ακριβώς ό,τι φαίνεται, αλλά παν άλλο – μάλλον το εναντίον.

Αφού η λύπη είναι χαρά, και ο θάνατος είναι ζωή και ανάστασις, τότε και η συμφορά ευτυχία είναι και η νόσος υγεία. Άρα όλαι αι μάστιγες εκείνες, αι κατά το φαινόμενον τόσον άσχημοι, όσαι θερίζουν τα άωρα βρέφη, η ευλογία κ' η οστρακιά κ' η διφθερίτις, και άλλαι νόσοι, δεν είναι μάλλον ευτυχήματα, δεν είναι θωπεύματα και πλήγματα των πτερών των μικρών Αγγέλων, οίτινες χαίρουν εις τους ουρανούς όταν υποδέχωνται τας ψυχάς των νηπίων; Και ημείς οι άνθρωποι, εν τη τυφλώσει μας, νομίζομεν ταύτα ως δυστυχήματα, ως πληγάς, ως κακόν πράγμα.

Και χάνουν τον νουν των οι ταλαίπωροι γονεΐς, και πληρώνουν τόσον ακριβά τους ημιαγύρτας ιατρούς και τα τριωβολιμαία φάρμακα, διά να σώσουν το παιδί τους. Δεν υποπτεύονται ότι, όταν νομίζουν ότι «σώζουν», τότε πράγματι «χάνουν» το τεκνίον. Και ο Χριστός είπεν, όπως είχεν ακούσει η Φραγκογιαννού να της εξηγή ο πνευματικός της, ότι όποιος αγαπά την ψυχήν του, θα την χάση, κι όποιος μισεί την ψυχήν του, εις ζωήν αιώνιον θα την φύλαξη.

Δεν έπρεπε τω όντι, αν δεν ήσαν τυφλοί οι άνθρωποι, να βοηθούν την μάστιγα, την διά πτερών Αγγέλων πλήπτουσαν, αντί να ζητούν να την εξορκίσουν; Αλλ' ιδού, τ' Αγγελούδια δεν μεροληπτούν ούτε χαρίζονται, και παίρνουν αδιακρίτως εις τον Παράδεισον αγόρια και κοράσια. Περισσότερα μάλιστα αγόρια –πόσα χαδευμένα και μοναχογέννητα!– αποθνήσκουν άωρα. Τα κορίτσια είν' εφτάψυχα, εφρόνει η γραία. Δυσκόλως αρρωστούν και σπανίως αποθνήσκουν. Δεν έπρεπεν ημείς ως καλοί χριστιανοί, να βοηθώμεν το έργον των Αγγέλων; Ω, πόσα αγόρια, και αρχοντόπουλα μάλιστα, αρπάζονται άωρα. Ακόμη και τ' αρχοντοκόριτσα ευκολώτερον αποθνήσκουν –αν και τόσον σπάνια μεταξύ του φύλου– παρ' όσον τα απειράριθμα θηλυκά της φτωχολογιάς.

Τα κορίτσια της τάξεως ταύτης είναι τα μόνα εφτάψυχα! Φαίνονται ως να πληθύνονται επίτηδες, διά να κολάζουν τους γονείς των, απ' αυτόν τον κόσμον ήδη. Α! όσον το συλλογίζεται κανείς, «ψηλώνει ο νους του»!

.....

.....

Την στιγμήν εκείνην, άρχισε το θυγάτριον να βήχη και να κλαυθυμρίζη. Η γραία αφού είχε συλλογισθή όλα τ' ανωτέρω, όσον και αν είχεν εξαφθή από τα κύματα των αναμνήσεων, ησθάνθη αίφνης ζάλην, από τον σάλον οιονεί και την ναυτίαν της ζωής της και άρχισε να ναρκώνεται, κ' ενύσταζεν ακρατήτως.

Το μικρόν κοράσιον έβηχε κ' έκλαιε κ' εθορύβει «ως να ήτον μεγάλος άνθρωπος». Η μάμμη του εσκίρτησεν, εστράφη, κ' έχανε πάλιν τον ύπνον της.

Η λεχώνα εκοιμάτο βαθέως, και ούτε ήκουσε τον βήχα και τα κλαύματα.

Η γραία ήνοιξε βλοσυρά όμματα, κ' έκαμε χειρονομίαν ανυπομονησίας και απειλής.

— Ε! θα σκάσης; είπε.

Της Φραγκογιαννούς άρχισε πράγματι «να ψηλώνη ο νους της». Είχε «παραλογίσει» επί τέλους. Επόμενον ήτο, διότι είχεν εξαρθή εις ανώτερα ζητήματα. Έκλινεν επί του λίκνου. Έχωσε τους δύο μακρούς, σκληρούς δακτύλους μέσα εις το στόμα του μικρού, διά να «το σκάση».

Ήξευρον ότι δεν ήτο τόσον συνήθεια «να σκάζουν» τα πολύ μικρά παιδία. Αλλ' είχε «παραλογίσει» πλέον. Δεν ενόει καλά τί έκαμνε, και δεν ωμολόγει εις εαυτήν τι ήθελε να κάμη.

Και παρέτεινε το σκάσιμον επί μακρόν· είτα εξάγουσα τους δακτύλους της από το μικρόν του οποίου είχε κοπή η αναπνοή, έδραξεν έξωθεν τον λαιμόν του βρέφους, και τον έσφιγγεν επ' ολίγα δευτερόλεπτα.

Αυτό ήτο όλον.

Η Φραγκογιαννού δεν είχε ενθυμηθή την στιγμήν εκείνη το όνειρον της Αμέρσας, το οποίον αύτη ελθούσα προ μιας ώρας, μεταξύ του δευτέρου και του τρίτου λαλήματος του πετεινού, είχε διηγηθή εις την μητέρα της!

Είχε «ψηλώσει» ο νους της!

ΣΤ'

Αφού η Αμέρσα είχε χάσει τον ύπνον της, μετά την επάνοδον εκ της οικίας της λεχώνας και είχε πλαγιάσει πάλιν, χωρίς να κοιμηθή, εις το πλάγι της μικράς αδελφής της, επί μακρόν εξηκολούθησε να σκέπτεται και πάλιν τον αδελφόν της, τον δυστυχή και ένοχον εκείνον. Έκτοτε, μετά το πήδημα από της κλαβανής και την απόδρασίν του, δεν τον είχε ιδεί πλέον. Οι χωροφύλακες τον κατεζήτουν επί ημέρας, αλλ' ουδαμού τον εύρον.

Ευθύς τότε μετά τας ερωτήσεις των χωροφυλάκων, εις τας οποίας απήντησεν όπως απήντησεν η Αμέρσα, άμα έφθασεν η μήτηρ εις την οικίαν, ηύρε την κόρην τυλιγμένην εις το πάπλωμα, κάτω νεύουσαν, και πολύ χλωμήν εκ της λιποθυμίας την οποίαν είχε φέρει η ροή του αίματος.

Εις την ερώτησιν του ενός χωροφύλακος, εκείνου τον οποίον είχε ανατρέψει φεύγων ο Μούρος, "γερόντισσα, που είν' ο γυιόκας σου", δεν είχε απαντήσει η Φραγκογιαννού. Αλλ' ο άλλος, όστις εφάινετο ανθρωπινώτερος, με ήρεμον τόνον είπε:

— Κοίταξε, κυρά, τί έχ' η κόρη σου. Μας λέει πώς είναι άρρωστη.

— Άρρωστη είναι! πώς να μην είναι! απήντησε μεθ' ετοιμότητος η Φραγκογιαννού. Επήρε φρίξη απ' τα καμώματα εκείνου του

προκομμένου, του γιου μου... Κοιτάξτε, παιδιά!... ανίσως τον πιάσετε, να μην τον τυραγήσετε πολύ...

— Τον είδες πουθενά να τρέχει; Κατά πού έκαμε;

— Τον είδ' απ' αλάργα!... Έκαμε κατά τα Πηγάδια, πέρα στ' Αλώνια.

Η Φραγκογιαννού εψεύδετο διπλά. Δεν είχε ιδεί τον Μούρον, αλλ' ήτο βεβαία ότι αυτός θα ετράπη κατά την διεύθυνσιν την αντίθετον ης αυτή έλεγε, κατά τα Κοτρώνια, άνωθεν της οικίας, προς ανατολάς, εκεί όπου ήτον μαθημένος απ' τα μικρά του χρόνια να κυνηγά τις κουκουβάγιες.

Οι δύο άνδρες απήλθον δρομαίοι. Ο εις, φεύγων, έρριψε τελευταίον φιλύποπτον βλέμμα οπίσω διά της ημιανοικτής θύρας.

Η Χαδούλα έκλεισε την θύραν. Συγχρόνως δε ήνοιξε το παράθυρον.

— Μ' εμαχαίρωσε, μάννα! εστέναξε μετά πόνων η Αμέρσα, αισθανθείσα το ρεύμα του αέρος το εισρεύσαν διά του ανοιχθέντος παραθύρου πλησίον της, και συνελθούσα εκ της λιποθυμίας.

Συγχρόνως δε απέρριψε το πάπλωμα, κ' εφάνη αιματωμένη η φανέλα την οποίαν εφόρει έξωθεν του υποκαμίσου.

— Ω! αχ! ο φονιάς!... ο Θεός κ' η γης να τον εύρη! κατηράσθη ιδούσα το αίμα η μάννα της.

Και άρχισε να ψαύη την κόρην, και να ζητή να σταματήσει το αίμα, και να επιδέση την πληγήν. Αφήρεσε την φανέλαν, εξέσυρε την χεριίδα του υποκαμίσου, κ' εφάνη ο δεξιός βραχίων της Αμέρσας, ισχνός και ύπωχρος αλλά καλοδεμένος και νευρώδης.

Το τραύμα ήτο μάλλον επιπόλαιον, αλλ' ουχ ήττον το αίμα έρρεε. Η Χαδούλα μετεχειρίσθη ό,τι ίσχειμον εγνώριζεν, ίσως τον «αιμοστάτην» αν είχε, κ' επέδεσε την πληγήν. Μετ' ολίγον έπαυσε το αίμα.

Η Αμέρσα είχε αδυνατήσει οπωσοούν, αλλ' ήτο ισχυρά, θαρραλέα και δεν εφοβείτο. Πράγματι μετ' ολίγας ημέρας, χάρις εις τας φροντίδας της μητρός της, επουλώθη το τραύμα.

Η Φραγκογιαννού ποτέ δεν θα εκάλει τον ιατρόν. Δεν ήθελε να γνωσθή ότι ο υιός της είχε μαχαιρώσει την αδελφήν του. Εις όλας τας καλοθελητριάς μεταξύ των γειτονισσών, όσαι την ηρώτων, πότε μετά προσποιητής αγανακτήσεως, πότε μετά γέλωτος βεβιασμένου, διέψευσεν ότι ο Μούρος είχε τραυματίσει την κόρην της. Ενδιεφέρετο προ πάντων να μάθη αν ο Μιχάλης θα εγλύτωνεν από τας χείρας των χωροφυλάκων, και ας επήγαιεν εις το έλεος του Θεού!

Τω όντι, μετ' ολίγας ημέρας εβεβαιώθη ότι ο υιός της εμβαρκάρισε κρυφά την νύκτα, με εν πλοίον, ως ναύτης, κ' έφυγεν από την νήσον. Ο γραμματεύς του Λιμεναρχείου ήτον βολικός και καλοπροαίρετος άνθρωπος, και δεν εδίστασε να τον ναυτολόγηση. Ήτο δε τότε ο Μούρος σχεδόν εικοσαετής, η δε Αμέρσα ήτο μόλις δεκαεπτά ετών.

Παρήλθε χρόνος εωσότου η οικογένεια λάβη ειδήσεις περί του φυγάδος. Τέλος, μετά έτος και πλέον, ηκούσθη μία αόριστος φήμη, ότι ο Μωρός διέπραξε φόνον εντός του πλοίου, με το οποίον αρμένιζε. Αι αδελφαί του, όταν το ήκουσαν, εις τον κόσμον είπαν ότι δεν ηξεύρουν τίποτε, και ολοψύχως ηύχοντο να ήτο ψευδής η φήμη. Αλλ' η μήτηρ ενδομύχως επίστευεν εις το αληθές της ειδήσεως.

Ολίγας ημέρας ύστερον, έλαβον επιστολήν φέρουσαν την ταχυδρομικήν σφραγίδα Χαλκίδος. Ο Μιχάλης έγγραφεν από των ειρκτών της πόλεως εκείνης. Κατά σχήμα πρωθύστερον, εξετραγώδει εν πρώτοις τα βάσανα του και τα πάθη του εις τα βουδρούμια του βενετικού φρουρίου. Είτα, μετά συντριβής καρδιάς, αλλά με διαφορουμένας φράσεις και οιονεί μεταξύ των γραμμών, εξωμολογείτο ότι ίσως να εφόνευσε πράγματι τον άνθρωπον, τον γέρο-Πορταϊτην, τον λοστρόμον του πλοίου, αλλά χωρίς καλά να το εννοήση, και χωρίς να το θέλη. (Πράγματι, δεν θα ήθελε να τον είχε φονεύσει). Ο εχθρός τον έβαλεν, αυτός δεν έπταιε τίποτε, το φονικό έγινε στον καυγάν επάνω. Αυτός είχεν ευρεθή «εις βρασμόν ψυχής». Απεδείχθη μάλιστα ότι η μάχαιρα

ήτον «του παθόν». Ίσως να είχεν αποσπάσει, αλλά δεν ενθυμείτο πώς, την μάχαιραν από την μέσην του θύματος. Αυτός επίστευεν ότι του την είχεν αρπάσει μάλλον από την χείρα.

Είτα και πάλιν επανήρχετο εις τα βάσανά του, όσα υπέφερε δύο μήνας τώρα, εις τας φυλακάς. Ακολούθως επεκαλείτο την φιλοστοργίαν της μητρός του, και την εξώρκιζε «να σηκωθή, –το δίχως άλλο– να πάη να βρη την Πορταΐτινα», την χήραν του φονευθέντος και την θυγατέραν του, και να τας παρακαλέση μετά δακρύων, «να κάμη νόμο-τρόπο», να τας καταφέρη όπως αι ίδιαι ζητήσουν την αθώωσιν του φονέως!

«Να σηκωθής, μάννα, να μπαρκάρης, να πας πέρα, στην Πλατάνα, να την περικαλέσης, την Πορταΐτινα, ως καθώς και την κόρη της, την Καρίκλεια, να τις καταφέρης να ζητήσουν να βγω αθώος, κ' εγώ να γίνω παιδί τους, να πάρω και την Καρίκλεια γυναίκα μου, χωρίς προίκα, και να ζήσουμε καλά κι αγαπημένα όλοι μας... Και να δουν πως εγώ θα την αγαπώ, την Καρίκλεια, και πως θα την έχω την πεθερά μου, να δουλεύω σα σκλάβος να τις ζωοθρέφω, με πολλά καλά, γιατί εγώ είμαι άξιος και μπορώ να βγάλω λεπτά...». Περαιίνων ο φονεύς, επανήρχετο εκ τρίτου εις τα βάσανα του, και υπέσχετο ότι, άμα εξέλθη των φυλακών, θα φέρη πολλά ωραία πράγματα και στολίδια, διά να προικίση τας δύο αδελφάς του, ακόμη και κούκλες και παιγνίδια διά τα μικρά κοράσια της μεγάλης αδελφής του, της Δελχαρώς.

Λοιπόν δεν είναι παράδοξον αν η Φραγκογιαννού δεν edίστασεν. Εχρεώθη ολίγα χρήματα, δούσα ενέχυρον ό,τι ασημικόν είχε, κ' εμβαρκάρισε, κ' επέρασε πέρα εις την αντικρινήν νήσον, εις το χωρίον Πλατάναν, κ' επήγε να εύρη την Πορταΐτιναν. Αλλά παράδοξον είναι ότι, με την ευγλωπίαν της την περιπαθή, με την στωμυλίαν της την γυναικείαν, με τα χίλια ψεύματα όσα ήξευρεν –ήτο δε τότε η Φραγκογιαννού 55 ετών, αλλ' ακμαία γυνή και με ζωηρούς χαρακτήρας– κατώρθωσε να πείση την γραίαν, την χήραν του φονευθέντος

(σημειώσατε ότι η μήτηρ και η κόρη έδωκαν και ξενίαν ακόμη εις την μητέρα του φονέως), να την πείση, λέγω, καταβάλλουσα τα έξοδα του ταξιδίου αυτή, ν' απέλθωσιν ομού εις την Χαλκίδα, με σκοπόν να ενεργήσωσιν από κοινού πλησίον της Εισαγγελίας, του Δικαστηρίου και των Ενόρκων υπέρ της απαλλαγής ή της αθώσεως του υποδίκου. Όσον αφορά την κόρην, «την Καρίκλειαν», αυτή εδήλωσεν ότι εκδίκησιν δεν επιζητεί, επειδή «ο πατέρας της δεν έρχεται πίσω», μόνον ποτέ δεν θα θέληση τον φονέα ως άνδρα της· προτιμά να μένη ανύπανδρη εις τον αιώνα.

Επήγαν ομού, αι δύο γραίαι, κ' έμειναν εις Χαλκίδα τρεις μήνας, κατοικούσαι εις τρώγλην, εις ένα τουρκόσπιτον – κοντά εις τα Εβραϊκα, παρά την Άνω Πύλην του φρουρίου. Και καθημερινώς η Χαδούλα επήγαινε εις τας ειρκτάς, τας πρωινάς ώρας, κατά την έξοδον των φυλακισμένων, συνοδευομένη συνήθως από την Πορταΐταιναν, ήτις όμως εκάθητο αντικρύ της ειρκτής κ' επερίμενε, μη θέλουσα να ιδή κατά πρόσωπον τον φονέα. Διερχόμεναι έξω από τον μέγαν και άκομψον παλαιόν ναόν της Αγίας Παρασκευής, έκαμναν τον σταυρόν των, και η μήτηρ έφερεν εις τον υπόδικον σιμίθια και σύκα και σαρδέλες, και καπνόν διά την πίπταν του. Και μέσα εις την βαθείαν τσέπην του φουστανιού της, κρυφά, είχε χωμένην μικράν φιαλίδα με ρώμι ή ρακί, προς παρηγορίαν του φυλακισμένου.

Αλλά δις ή τρις της εβδομάδος διά της Άνω Πύλης του φρουρίου εξήρχοντο κ' έβλεπαν κρεμάμενα εκεί, εις τον σκοτεινόν πυλώνα, την κνήμην του «Έλληνοσ γίγαντος», και το «τσαρούχι του», τεραστίου μεγέθους, επιφυλαττόμεναι, όταν θα επανέκαμπτον με το καλόν εις την πατρίδα, να διηγώνται κ' αι δύο το πράγμα εις τα εγγόνια των. Είτα διηθύνοντο κατά την συνοικίαν Σουβάλαν, ή κατά τον Άγιον Δημήτριον, κ' επεσκέπτοντο τον Εισαγγελέα, όστις διά του γραφέως του τας

απεδίωκε, και τους δικαστάς, οίτινες ενίστε κατεδέχοντο να γελώσι μαζί των.

Τέλος όταν ωρίσθη η δίκη, εξήτησαν να πλησιάσουν τους ενόρκους, οίτινες είχαν έλθει, άλλοι φουστανελάδες, από τα ορεινά χωρία, άλλοι βρακάδες, από τας νήσους και τα παραθαλάσσια. Η Φραγκογιαννού υπέσχετο χιλίων λογιών δώρα εις όλους, και θα ήτον ικανή να τα δώσει, αν είχε· μοσχάτα κρασιά, ωραία λάδια «κεχριμπάρι», αστακουρές, παστά κεφαλόπουλα, αυγοτάραχα, ξεροχτάποδα, εκλεκτά σύκα, και παν ό,τι ηδύνατο να παράγη η νήσος της.

Εις ένα των ενόρκων, άνθρωπον κίτρινον και βήχοντα, όστις εφαινετο να πάσχη, υπεσχέθη αυτή να τον ιατρεύση, μ' ένα μαντζούνι που ήξευρεν. Όλ' αυτά δεν ίσχυσαν, και ο φονεύς κατεδικάσθη εις εικοσαετή δεσμά. Εναυάγησαν όλα τα σχέδια, ως και αυτή η συμπεθεριά μεταξύ της μητρός τού φονέως και της χήρας τού θύματος.

Τώρα ανάγκη ήτο να επιστρέψωσιν εις την πατρίδα, αλλά τα ολίγα χρήματα των είχαν εξαντληθή, και όσα είχαν κομίσει μεθ' εαυτόν και όσα είχε στείλει εν τω μεταξύ η Αμέρσα ξενοδουλεύουσα και υφαινουσα εις την πατρίδα. Αφού η Φραγκογιαννού μάτην παρεκάλεσεν όσα πλοία έβλεπεν ετοιμαζόμενα να πλεύσωσι προς τον Μαλιακόν κόλπον ή προς την Ιστιαίαν, να παραλάβωσιν τουλάχιστον την Πορταϊταιναν, ως γεροντοτέραν και ασθενεστέραν –αυτή διά τον εαυτόν της είχε το σχέδιον της– όταν είδεν ότι οι διάφοροι κυβερνήται απήτουν όχι μόνον τον ναύλον, αλλά να έχη και τρόφιμα η επιβάτις, και αν την αφήναν εις την Στυλίδα ή τους Ωρεούς, ας κάμη καλά να εύρη πλοίον διά την πατρίδα της – εξεμυστηρεύθη το σχέδιον της εις την Πορταϊταιναν.

— Εγώ, είπεν, είμαι ικανή να πάω στεριά, με τα ποδάρια μου, αποδώ ως την Αγίαν Άννα –λένε πως είναι δυο μέρες δρόμος– κ' εκεί θα βρούμε το ταχύπλο, το δικό μας που θα μας γνωρίση ο καπετάν Πετσερέλος, ο ταχυδρόμος, και θα μας πάρη. Τα έξοδά μου στο δρόμο θα τα

οικονομήσω μαζεύοντας βότανα, χορτάρια, κι αγριολάχανα, κι όποια χριστιανή βρω κ' έχη το παιδί της άρρωστο, ή τον άνδρα της, θα της κάμω ψευτογιατρικά να βοηθήσω τον άνθρωπό της, να την υποχρεώσω... Μπορείς εσύ; Βαστούν τα κότσια σου;

— Τί θα κάμω; μπορώ, δεν μπορώ, απήντησεν η Πορταΐταινα. Καλύτερα να πάμε συντροφιά, όπως ήρθαμε.

Κ' εξεκίνησαν. Η Χαδούλα έκαμεν όπως είπε, μόνον πως αργοπόρησαν περισσότερο εις τον δρόμον, ένεκα της βραδυπορίας της Πορταΐταινας. Κ' επέτυχε μάλιστα υπέρ τας ελπίδας της. Όταν, μετά μίαν εβδομάδα, έφθασεν εις την πατρίδα, είχε και περρίσειμα από την επιχείρησιν. Έφερεν εις την οικίαν της, εξ όσων της έδιδον δι' αμοιβήν των εκδουλεύσεών της, έναν σάκκον με σίτον, ως μίαν οκάν τυριού, δύο όρνιθας, ένα μάλλινο χράμι, το οποίον της εχάρισαν, και ολίγας δραχμάς μετρητά. Εκ τούτων επλήρωσε γενναιοφρόνως και το ναύλον της Πορταΐταινας, διά να υπάγη κι αυτή εις την εστίαν της.

Όλα ταύτα τα ενθυμείται καλώς η Αμέρσα, επειδή η μάννα της δεν είχε παύσει να τα διηγήται έκτοτε. Τώρα, είχαν παρέλθει δώδεκα έτη, ο αδελφός της ευρίσκετο ακόμη εις τας φυλακάς, ο πατήρ της προ πολλού είχαν αποθάνει, ο Σταθαρός κι ο Γιαλής δεν επανήλθον ποτέ από την Αμερικήν, ο μικρός ο Γιωργάκης κ' εκείνος είχε πάρει μεγάλα πέραγα, η Κρινιώ κι αυτή είχε μεγαλώσει, η Δελχαρώ είχε γεννήσει και πάλιν κόρην, κι αυτή, η Αμέρσα, είχε μείνει γεροντοκόρη.

Ζ'

Άκρα σιγή και ησυχία επεκράτησεν εντός του σκοτεινού θαλάμου, μετά τον τελευταίον βήχα και τον κλαυθμυρισμόν του θυγατρίου, τα οποία τόσοσιν αποτόμως διεκόπησαν. Η Φραγκογιαννού είχε κύψει το

πρόσωπόν της, και είχε στηρίξει με τας δύο χείρας το μέτωπον, και είχε παύσει να σκέπτεται. Της εφαινετο ότι δεν έζη πλέον. Ούτε η πνοή της ηκούετο. Πας θόρυβος είχε παύσει. Ούτε φλοξ έβρεμεν εις την εστίαν, ούτε βόμβος ηκούετο, και το ημίκαυστον φητίλιον του λύχνου έφεγγε θλιβερώς. Η μικρά κανδήλα προ πολλού είχε σβήσει εις το εικονοστάσιον, και αι μορφαί των αγίων δεν εφαινοντο πλέον.

Αίφνης η λεχώνα εξύπνησε μετά τιναγμού, εν μέσω, της άκρας ηρεμίας.

— Τ' είναι μάννα; είπε.

Η μήτηρ της βλοσυρά, και ως εν φρεναπάτη, την εκοίταξεν εις το φως του λυχναρίου.

— Τ' είναι! είπε, τίποτα. Ξύπνησες;

— Μου φάνηκε πως κάτι είπες... πως μ' εφώναξες, μες στον ύπνο μου.

— Εγώ;... όχι. Τ' αυτιά σου κάμανε.

— Τί ώρα να είναι, μάννα;

— Τί ώρα; ξέρω 'γω;... Τόσες φορές λάλησε και ξαναλάλησε τ' ορνίθι.

— Και συ δεν κοιμήθης, μάννα;

— Εχόρτασα τον ύπνο καλά... Τρύπησε το πλευρό μου, είπεν η Φραγκογιαννού, ήτις δεν είχε κλείσει όμμα. Όπου είναι θα φέξη.

Η λεχώνα εχασμήθη, κ' έκαμε το σημείον του σταυρού επί του στόματος. Συγχρόνως δε ύψωσε το βλέμμα προς το μικρόν εικονοστάσιον, το οποίον αντίκρυζεν.

— Έχει σβήσει το καντήλι, μάννα· δεν το άναβες;

— Δεν το αγροίκησα, θυγατέρα, είπεν η γραία· κοιμώμουν βαθιά.

— Και το παιδί κοιμάται, βλέπω, ήσυχα. Πώς το 'παθε;

— Ησύχασε κι αυτό τώρα πλια, είπεν η γραία.

— Κ' εμένα μου πονεί το βυζί μου, είπεν η λεχώ· άρχισε να κατεβάζη πολύ τώρα. Ήθελα να ήτον ξυπνητό να το βύζαινα.

— Ε! τι να γίνη...Θα βρούμε κανένα παιδί, είπεν η γραία.

— Τί λες, μάννα;

Η γραία δεν απήντησεν. Ήθελε κάτι να εἶπη. Δεν ήξευρε τί να εἶπη.

— Δεν κάνεις τον κόπο ν' ανάψης το καντήλι, μάννα;

— Αν θέλῃς, σηκώσου συ κι άναψε το· δεν έχω χέρια...

— Πώς!

— Πιάστηκε πλια το χεράκι μου.

— Τί λες; Σε καλό σου, μάννα· εγώ που δεν έχω πάρει ευχή, κάνει ν' ανάψω το καντήλι;

Την στιγμὴν εκείνην, καθώς εἶπε «πιάστηκε το χεράκι μου», επανήλθεν πρώτην φοράν εις τον νουν της γραίας το όνειρον της Αμέρσας.

Δεν ηδυνήθη να κρατηθῆ, και έπνιξεν εις τα στήθη της βαθύν λυγμόν.

— Τί έχεις, μάννα;

Και η λεχώ επήδησε κάτω από την χαμηλήν κλίνην.

— Δεν είναι καλά το παιδί;

Φωναί και σπαραγμός και κλαύματα ηκούσθησαν. Η μήτηρ εύρισκε το θυγάτριόν της νεκρόν εντός του λίκνου.

Από τον θόρυβον, εξύπνησεν εις το διπλανόν χώρισμα ο Κωνσταντής, όστις είχε χορτάσει καλά τον ύπνον.

— Τ' είναι; έκραξε τρίβων τους οφθαλμούς.

Εχασμήθη, ετανύσθη, ετινάχθη, κ' έτρεξεν εις την θύραν του θαλάμου.

— Βρε! τί κάνετε σεις;... Θα σηκώσετε τον κόσμο στο ποδάρι...Μήγαρις μας αφήνετε, μπάρεμ, να πάρουμ' ένα ύπνο απ' τις φωνές σας;

Κανείς δεν απήντησεν εις τας διαμαρτυρίας τού Κωνσταντή. Η σύζυγος του έκυπτε, πνίγουσα τους λυγμούς της, επί του λίκνου. Η πενθερά του εκάθητο, συνάπτουσα τας χείρας, αινιγματώδης, σφίγγουσα τους οδόντας, με απλανές το βλέμμα. Μετά τον πρώτον ακούσιον λυγμόν της, δεν είχεν εκβάλει πλέον άλλην φωνήν.

— Τι! ...πέθανε το παιδί; Βρε!...έκαμεν ο Κωνσταντής, μείνας με ανοικτόν το στόμα.

Είτα προσέθηκε:

— Για τούτο έβλεπα κάτι ανάποδα όνειρα, ζάβαλε!...

Η Δελχαρώ, ανακύψασα προς στιγμήν από του λίκνου, συνέχουσα τους λυγμούς της, είπε:

— Μάννα, δεν θα φέρης τα ρουχάκια του, να τ' αλλάξουμε;... Πού είν' η Αμέρσα;

Η Φραγκογιαννού δεν απήντησε.

— Πού είναι η Αμέρσα, μάννα; επανέλαβε, ψαύσασα τον αγκώνα της μητρός της η Δελχαρώ.

Η Φραγκογιαννού ανετινάχθη ως να την έθιξεν άκανθα ή κέντρον νάρκης.

— Η Αμέρσα, πού είναι; στο σπίτι μας... απήντησε.

— Δεν είχεν έρθει 'δω η Αμέρσα; Μου φάνηκε πως άκουσα τη φωνή της μες στον ύπνο μου, είπεν η λεχώνα.

— Ας πάη να την φωνάξη, είπεν η γραία, νεύουσα με τον κανθόν του όμματος της προς τον γαμβρόν της.

— Κωνσταντή, πας να φωνάξης την Αμέρσα; είπεν η λεχώ προς τον σύζυγόν της.

— Πάω. Ακούς, λέει!... Ωχ! κρίμα, ζάβαλε!... Καλά που το βαφτίσαμε κιόλας.

Ο Νταντής έκυψεν εις το πάτωμα του μικρού προδόμου εις το σκότος, ψηλαφών να εύρη τα παλιοπάπουτσα του να τα φορέση. Έκαμνε μικρόν θόρυβον, κρούων διάφορα ζεύγη παλαιών τσόκων προς άλληλα και επί των σανίδων του πατώματος.

— Πού είναι τα παλιοκατσάρια μου; είπε.

Τέλος εφόρεσεν εν ζεύγος πατημένων γυναικείων εμβάδων, τας οποίας εύρε, και αίτινες εκάλυπτον μόνον τους δακτύλους των ποδών

και μέρος του ταρσού, αφήνουςαι έξω όλην την πτέρναν. Άλλον θόρυβον έκαμε διά ν' ανοίξη την θύραν, μη ευρίσκων εις το σκότος τον σύρτην ούτε το μάνδαλον. Αφού ήνοιξε την θύραν, επανήλθεν αίφνης οπίσω.

— Ακούς, Δελχαρώ, είπε, της Αμέρσας μονάχα να πω να 'ρθή και το Κρινιώ μαζί; Τί λες εσύ, πεθερά;

Και η Φραγκογιαννού ανυπόμονος:

— Πήγαινε τώρα, τί φέρνεις γύρο; Ας ερθή όποιος ερθή!

Η Δελχαρώ εθρήνει ήρεμα κύπτουσα επί του λίκνου. Ο Νταντής πριν εξέλθη, έρριψε βλέμμα εις το λίκνον και εις την σύζυγον του.

— Αχ! κρίμα, ζάβαλε! είπε... Κ' έβλεπα κάτι όνειρα!... βρε παιδιά!

Κ' εξήλθε δρομαίος.

Η'

Την εβδομάδα των Βαΐων, μίαν πρωίαν, απήλθεν η Φραγκογιαννού ολομόναχη εις την εξοχήν, προς της Μαμούς το ρέμα. Ήθελε να επισκεφθή τον μικρόν ελαιώνα, τον οποίον ως «ψυχομοίρι» είχε λάβει από μίαν εύπορον οπωσοούν κουμπάραν της, αποθανούσαν άκληρον, και εις την οποίαν είχε προσφέρει εκδουλεύσεις. Το ήμισυ του ελαιώνος τούτου είχε δώσει ως προίκα εις την Δελχαρώ, το άλλο ήμισυ κατείχεν ακόμη η γραία.

Ολίγαι εβδομάδες είχαν παρέλθει από τα γεγονότα τα οποία διηγήθημεν. Ουδείς δυσανάλογος θόρυβος είχε γίνει διά το μικρόν θυγάτριον της Δελχαρώς της Τραχήλαινας, το οποίον έθαψαν την αυτήν ημέραν. Η μήτηρ του βρέφους, αν και είδε τα μέλανά τινα σημεία περι τον λαιμόν του μικρού παιδιού, δεν θα ετόλμα ποτέ να κάμη λόγον, ούτε

άλλος θα επίστευε το έγκλημα της μητρός της. Προφανώς το παιδίον είχε αποθάνει από τον κοκκίτην.

Ο μόνος ιατρός, όστις υπήρχεν από χρόνων εις το χωρίον, ο φιλόανθρωπος Βαυαρός Β., έτυχεν απών. Είχεν ακουσθή και πάλιν χολέρα εις την Αίγυπτον, και το υπουργείον των Εσωτερικών συνήθιζε ν' αποστέλλη κατ' εκλογήν τον ιατρόν τούτον εις την διεύθυνσιν του εν Δήλω λοιμοκαθαρηρίου.

Αντ' αυτού η Κυβέρνησις είχε στείλει προσωρινώς ως υγειονόμον γηραιόν τινα ιατρόν, τον κ. Μ., όστις δεν είχε φθάσει ακόμη. Εν τω μεταξύ υπήρχεν εις απόφοιτος της ιατρικής, διατρίβων εν τη νήσω. Ούτος κληθείς υπό της δημοτικής αστυνομίας όπως βεβαιώση τον θάνατον, εκοίταξεν επιπολαίως το πρόσωπον του νεκρού βρέφους, παρεπονέθη διατί να μην τον φωνάξουν ενόσω τούτο έζη κ' έδωκε το «ενταφιαστήριον», γράψας «εκ σπασμώδους βηχός».

Η γραία Χαδούλα από της ημέρας εκείνης έζησε ζωήν τύψεων, ανησυχίας, και μ' εξωτερικόν σχήμα ως να είχε τέφραν επί της κόμης της ψαράς, τόσον ελαφρώς κυπτήν και ακίνητον ετήρει την κεφαλήν της, και ως να εφόρει την μακράν μαύρην μανδήλαν της ως σάκκον μετανοίας. Όταν εμβήκεν η Μεγάλη Σαρακοστή, άρχισε να συχνάζη εις την εκκλησίαν, έκαμνε πολλές και βαθείας γονυκλισίας, εμελέτα να εξομολογηθή, και ανέβαλλεν. Ενήστευεν άνευ ελαίου ξηροφαγούσα τας πέντε ημέρας εκάστης εβδομάδος, και είχε βαστάξει «τρίμερο» την πρώτην εβδομάδα και το μεσοσαράκοστον. Εντρέπετο να βλέπη την κόρη της, την Δελχαρώ, και απέφευγε ν' αντικρύση το βλέμμα της.

Την ημέραν λοιπόν εκείνην, της εβδομάδας των Βαΐων, έφθασεν η Φραγκογιαννού λίαν πρωί εις την κορυφήν του υψηλού πετρώδους λόφου, του αντικρύζοντος εκ δυσμών την πολίχνην, και οπόθεν μελαγχολικόν πίπτει το βλέμμα επί του μικρού κοιμητηρίου, απλουμένου κάτω, επί υψηλής θαλασσοπλήκτου λωρίδος γης, με τα λευκά μνήματα,

και ευθύς φεύγει ζητούν φαιδρότητα και ζωήν εις τα γαλανά κύματα, εις το ευρύν τριπλούν λιμένα, και εις τα χλοερά, χαρίεντα νησίδα, τα φράπτοντα τούτον εξ ανατολών και μεσημβρίας. Επάνω της κορυφής εκείνης ίστατο ερημικόν, άποπτον, ως φανός την ημέραν λάμπων, το εξωκκλήσιον του Αγίου Αντωνίου. Η Φραγκογιαννού διήλθεν έξωθεν, ποιούσα το σημείον του Σταυρού, κ' ενώ είχε σκοπόν να εισέλθη, την τελευταίαν στιγμήν edίστασε, κ' εξηκολούθησε τον δρόμο της. «Δεν είμαι άξια», είπε μέσα της, «να μπω σ' ένα ζωκκλήσι που τόσο συχνά λειτουργιέται... Ας πάω καλύτερα στον Αϊ-Γιάννη τον Κρυφό».

Μετά τούτο έφθασε εις τον ελαιώνα, επεθεώρησεν εν προς εν όλα τα ελαιόδενδρα διά να ιδή αν ήσαν φουκωμένα ήδη. Ήτο ήδη προς τα μέσα Απριλίου, το δε Πάσχα ήρχετο όψιμον. Παρεκάλει μέσα της τον Χριστόν «να δώση λαδάκι, για ν' αναπλέψ' η φτώχεια». Από δύο ετών, τω όντι, δεν είχαν καρπίσει οι ελιές, είχε δε αναφανή και μία ύπουλος ασθένεια, φθείρουσα τον καρπόν, και μαυρίζουσα τους κλώνας των δένδρων.

Αφού έμεινεν επ' ολίγον εις τον ελαιώνα, εσηκώθη, στρέφουσα πολλάκις την κεφαλήν οπίσω, ως διά ν' αποχαιρετίση τα ελαιόδενδρα και απεμακρύνθη. Έφθασε κάτω εις το ρεύμα και ήρχισε να το ανέρχεται, καθώς πολλάκις συνήθιζε. Φέρουσα το καλάθιον της υπό τον αριστερόν αγκώνα, κρατούσα το μαχαιράκι της με την χείρα την δεξιάν, έκυπτε παντού, εις όσα μέρη αυτή εγνώριζε κ' έψαχνε να εύρη καυκαλήθρες και ζοχάρια και μυρόνια και άνηθον διά να γεμίση το καλάθια της, να κάμη πίπταν το Σάββατον του Λαζάρου, να φάγη αυτή κ' αι θυγατέρες της, αλλά να προσφέρη κ' εις τις γειτόνισσες, από τας οποίας χάσιμον δεν είχαν.

Εκτός των αγριολαχάνων τούτων, τα οποία όλαι εγνώριζον να συλλέγουν, η Χαδούλα ήξευρεν άλλα βότανα, χρήσιμα ως φάρμακα διά τους ασθενείς, το τρίμερο, και την δρακοντιά και την αγριοκρομμύδα, ανάμεσα εις τας κομάρους και τας πτέριδας, και παρά τας ρίζας των

αγρίων δένδρων, και τους μύκητας και τας άκανθας και τας κνίδας, καθώς και το πολυτρίχι εις τους μικρούς καταρράκτας του ρεύματος –το οποίον λέγουν ότι είναι φάρμακον διά τας λεχούς τας πυρεσσούσας.

Αφού συνέλεξεν ικανά βότανα και εκ του είδους των ιαματικών τούτων, τα οποία ετύλιξεν εις χωριστόν μανδήλι εντός του καλαθίου, και η ώρα έκλινεν ήδη προς το δειλινόν, και ο ήλιος επλησίαζεν εις την κορυφήν του βουνού· εντός του ρεύματος βαθεία ήτο η σκιά, και ο θρους των βημάτων της αντήχει ως δούπος σκληρός εις το βάθος της ψυχής της.

Η γραία ανήρχετο ήδη υψηλότερα, προς την απότομον κορυφήν του ρεύματος. Κάτω εχαράττετο βαθύ το ποτάμιον, τ' Αχειλά το ρέμα, και όλην την βαθείαν κοιλάδα μετά ηρέμου μορμυρισμού διέτρεχε το ρεύμα, κατά το φαινόμενον ακινητούν, λιμνάζον, αλλά πράγματι αενάως κινούμενον υπό τας μακράς βαθυκόμους πλατάνους· ανάμεσα εις βρύα και θάμνους και πτέριδας, εφλοίσβιζε μυστικά, εφίλει τους κορμούς των δένδρων, έρπον οφιοειδώς κατά μήκος της κοιλάδος, πρασινωπόν από τας ανταυγείας τας χλοεράς, φιλούν και άμα δάκνον τους βράχους και τας ρίζας, νάμα μορμύρον, αθόλωτον, βρίθον από μικρά καβουράκια, τα οποία έτρεχον να κρυβώσιν εις το θόλωμα της άμμου, άμα κανέν βοσκόπουλον, αφήνον τας ολίγας αμνάδας να βόσκουν εις την δροσεράν χλόην, ήρχετο να κύψη εις το ρεύμα, και ανεσήκωνε πέτραν τινά διά να τα κυνηγήση. Το λάλον, ασίγητον κελάδημα των κοσσύφων αντήχει αρμονικόν εις το δάσος, το περιστέφον όλην την δυτικήν κλιτύν, και άνέρπον εις την κορυφήν του Αναγύρου, έως την Αετοφωλιάν επάνω – όπου ελέγετο ότι εις θαλασσαετός είχε κατοικήσει επί τρεις γενεάς ανθρώπων εκεί, και τέλος εξέλιπε χωρίς ν' αφήση αετόπουλα. Εις την ερημωθείσαν φωλεάν του ευρέθη ολόκληρον μουσείον από τεράστια κόκκαλα θαλασσίων όφεων, φωκών, καρχαριών και άλλων εναλίων θηρίων, τα οποία είχε ξεφαντώσει κατά καιρούς ο μέγας και κραταιός

όρνις των θαλασσών, με το γρυπτόν ράμφος του το κυανωπτόν, και με το τεφρόν μεγαλοπρεπές πτέρωμα.

Επάνω, εις την κορυφήν του ρεύματος, εις ένα ζυγόν σχηματιζόμενον μεταξύ δύο βουνών, ανάμεσα εις του Κονόμου τα ρόγγια και εις τον Μικρόν Ανάγυρον, εκεί ευρίσκετο από παλαιόν καιρόν το αρχαίον, έρημον μονύδριον, ο Άις Γιάννης ο Κρυφός. Ήτο πράγματι κρυφός, κείμενος όπισθεν του μικρού αυχένος, καλυπτόμενος από τα δύο βουνά, και από πυκνήν λόχμην. Είτε εκ του βορείου μέρους ήρχετο τις, όπως τώρα η Φραγκογιαννού από τ' Αχειλά το ρέμα, είτε εκ του μεσημβρινού, εκ της τοποθεσίας της καλουμένης του Κονόμου τα ρόγγια, και αν εγγύτατα διήρχετο πλησίον του παλαιού σεβάσματος, ήτο αδύνατον να υποπτεύση την ύπαρξίν του, αν δεν εγνώριζε καλώς τα μέρη, όπως τα εγνώριζεν η Φραγκογιαννού.

Ο περίβολος και τα ολίγα κελλία ήσαν ερείπιον από πολλού. Ο ναΐσκος ωρθούτο ακόμη, αλλ' ήτον έρημος και αλειτούργητος. Το καθολικόν εστεγάζετο ακόμη, αλλ' εις το άγιον βήμα η στέγη είχε καταρρεύσει προς το βόρειον, αι δε πλάκες της σκεπής και τα συντρίμματα είχαν καλύψει το θυσιαστήριον· υπήρχε ξύλινον τέμπλον, πάλαι ποτέ γλυπτόν και χρυσωμένον, εφθαρμένον και δυσγνώριστον, αλλ' αι εικόνες έλειπον. Αι ολίγαι τοιχογραφίαι είχαν φθαρή από την υγρασίαν, και τα πρόσωπα των Αγίων δεν διεκρίνοντο πλέον.

Μόνον δεξιόθεν του χορού υπήρχε μια τοιχογραφία παριστώσα τον Άγιον Ιωάννην τον Πρόδρομον μαρτυρούντα τον Χριστόν· «Ίδε ο Αμνός του θεού, ο αίρων την αμαρτίαν του κόσμου». Το πρόσωπον και η χειρ του Βαπτιστού, τεινομένη και δεικνύουσα, διεκρίνοντο οπωσοούν καλώς. Το πρόσωπον τού Σωτήρος λίαν αμυδρώς εφείνετο επί του υγρού τοίχου.

Τον Άϊ-Γιάννην τον Κρυφόν επεκαλούντο τον παλαιόν καιρόν όλοι όσοι είχαν «κρυφόν πόνον» ή κρυφήν αμαρτίαν. Η γραία Χαδούλα

εγνώριζε την δοξασίαν ή το έθιμον τούτο, και διά τούτο ενθυμήθη να έλθη σήμερον εις τον παλαιόν, έρημον ναΐσκον, όπως προσφέρη τας ικεσίας της. Προέκρινε τον ναόν τον αλειτούργητον, αφού και εις την ενοριακήν εκκλησίαν, όπου εσύχναζεν όλην την σαρακοστήν, ετόλμα μόνον να εισέρχεται μάλλον εις τον νάρθηκα, όπισθεν του ενός φύλλου της γυναικείας πύλης, του κλεισμένου με τον σύρτην –ως να ησθάνετο την ανάγκην να είν' ετοίμη προς φυγήν, άμα την εδίωκέ τις! Και δεν εφοβείτο τόσον μη την διώξη ο Παπανικόλας, ο αυστηρός και ασκητικός εφημέριος, ή ο κυρ Δημητρός ο επίτροπος, όστις πάντοτε εγόγγυζε και ήτο τραχύς προς τας γραίας, αίτινες επέμενον μη θέλουσαι ν' ανέρχωνται εις τον γυναικωνίτην, και απήτουν να έχουν διαρκώς μικρόν, περίφρακτον με σειράς στασιδίων διαμέρισμα, εις την βορειοδυτικήν γωνίαν του ναού· αλλ' εφοβείτο τον Αρχάγγελον, τον αγριωπόν, όστις ήτο ζωγραφισμένος μεγαλωστί επί της βορείας πύλης του ναού, με την ρομφαίαν του την φλογίνην εις την χείρα.

Εισήλθεν εις τον έρημον ναΐσκον, άναψεν εν κηρίον, το οποιόν είχεν εις το καλάθι της μαζί με ολίγα πυρεία, κ' έκαμε τρεις στρωτάς γονυκλισίας εμπρός εις την τοιχογραφίαν την ημιεφθαρμένην. Είτα, ανακυκλούσα εις τον νουν την έμμονον ιδέαν, ήτις της είχε κολλήσει, χωρίς να την εκφράζη μεγαλοφώνως, είπε με φωνήν, την οποιάν θα ηδύνατο ν' ακούση τις, αν παρίστατο μάρτυς της σκηνης εκείνης: «Αν έκαμα καλά, Αϊ-Γιάννη μου, να μου δώσης σημείο σήμερα... να κάμω μία καλή πράξη, ένα ψυχικό, για να γαληνιάσ' η ψυχή μου κ' η καρδούλα μου!...»

Αφού είχε γεμίσει το καλάθι της, και ο ήλιος έκλινε πολύ χαμηλά, καθώς εξήλθε του ερήμου ναΐσκου, η γραία Χαδούλα εκίνησε να επιστρέψη εις την πολίχνην. Κατήλθε πάλιν το ρέμα-ρέμα εις τα οπίσω, εστράφη δεξιά, άρχισε ν' ανηφορίζη προς τον λόφον του Αγ. Αντωνίου, οπόθεν είχεν έλθει. Μόνον πριν φθάση ακόμη εις την κορυφήν του λόφου, εφ' ου ίσταται το παρεκκλήσιον, και οπόθεν ανοίγεται μεγάλη θέα προς τον λιμένα και την πόλιν, είδεν εκεί δεξιά της χαμηλά εις το βάθος μικράς κοιλάδος, ήτις καλείται της Μαμούςς το ρέμα, και τέμνει κατ' αμβλείαν γωνίαν την άλλην βαθείαν κοιλάδα του Αχειλά, τον ευρύν και καλώς καλλιεργημένον κήπον του Γιάννη του Περιβολά, και είπε μέσα της:

«Άς πάω στον μπαχτσέ του Γιάννη, να του γυρέψω κανένα μάτσο κρομμύδια, ή κανένα μαρούλι, να με φιλέψη... Τί θα χάσω;»

Συγχρόνως, ανεπόλησεν την στιγμήν εκείνη, ό,τι προ ημερών είχεν ακούσει· ότι η γυναίκα του Γιάννη του Περιβολά ήτον άρρωστη. Ηννόει αν αύτη ευρίσκετο τώρα εις την καλύβην την εντός του κήπου, παρά την είσοδον, ή αν ενοσηλεύετο εις την πόλιν. Άλλ' επειδή ο κηπουρός ο ίδιος θα ευρίσκετο εξ άπαντος εδώ, (συνεπέρανεν, επειδή έβλεπεν μακρόθεν ανοικτήν την θύραν του περιβόλου) εσυλλογίσθη να του πουλήση δούλευσιν, με τα βότανα που είχε στο καλαθάκι της, υποσχόμενη αυτώ «μαντζούνια» προς ίασιν της γυναικός του. Είτα ευθύς πάλιν είπε καθ' εαυτήν:

«Τι δούλεψη να κάμη κανείς στη φτώχεια!... Η μεγαλύτερη καλωσύνη που μπορούσε να τους κάμη θα ήτον να είχε κανείς στερφοβότανο να τους δώσει. (Θε μ' σχώρεσέ με!) Άς ήτον και παλληκαροβότανο! επέφερε. Γιατί κάνει όλο κοριτσάκια, κι αυτή η φτωχιά!... Θαρρώ πως έχει πέντ' έξι ως τώρα. Δεν ξέρω αν της έχη πεθάνει κανένα... απ' αυτά τα εφτάψυχα!»

Είχεν ερευνήσει, τω όντι, επί χρόνους πολλούς, εις τα βουνά και τας φάραγγας, όπως εύρη «παλληκαροβότανο» διά την κόρην της, αλλ'

εκείνο το οποίο της είχε δώσει δεν επέτυχεν· εξ εναντίας, ενήργησε μάλλον ως «κοριτσοβότανο». Και όμως εις αυτήν άλλοτε, όταν της το έδωκεν η ανδραδέλφη της, είχε τελεσφορήσει, διότι έκαμε τέσσαρας υιούς, και μόνον τρεις θυγατέρας. Όσον αφορά το «στερφοβότανο», ο πνευματικός της είχεν ειπεί προ χρόνων ότι είναι μεγάλη αμαρτία.

Πριν φθάση εις την θύραν του κήπου, καθώς κατήρχετο τον δρομίσκον της κλιτύος, είδεν ότι ο Γιάννης ο Περιβολάς δεν ευρίσκετο εντός του κήπου, αλλ' ήτο την στιγμήν εκείνην εις τον γειτονικόν αγρόν, τον οποίον είχε φαίνεται ενοικιάσει ως κολλήγας από τον γείτονα. Ο αγρός ήτον σπαρμένος κριθήν λίαν χλοάζουσαν και σπιθαμιαίαν ήδη, εκείτο δε επί χαμηλοτέρου από τον κήπον επιπέδου, εις ύψος γόνατος. Ο Γιάννης, σκυμμένος εις μίαν άκρην του αγρού, ως φαίνεται, εβοτάνιζεν, ήτοι εξερρίζωνε τ' άσχημα χόρτα και τα ζιζάνια ανάμεσα εις το σπαρτόν, ενόσω ήτο ακόμη ενωρίς, και ο ήλιος έδυεν ήδη. Ευρίσκετο πέραν της άλλης άκρας του κήπου, και όταν η Γιαννού επλησίασεν εις την θύραν του περιβόλου, δεν τον έβλεπε πλέον, κρυπτόμενον όπισθεν του πυκνού φράκτου, εις ικανήν απόστασιν, ώστε δεν ημπούρεσε να του φωνάξη μακρόθεν την καλησπέραν. Εκείνος, κύπτων, όλος έκδοτος εις την εργασίαν του, ούτε την είδεν.

Η γραία Χαδούλα εισήλθε. Πλησίον της θύρας ήτον η καλύβη, ικανώς λευκάζουσα, με εξωτερικόν όχι πολύ ακμαίον ούτε καθάριον. Εφαίνετο ότι προ πολλού χρόνου δεν είχεν ασβεστωθή, κ' εμαρτύρει περί της αρρωστίας της οικοκυράς. Αταξία εργαλείων, χόρτων και δεμάτων υπήρχεν έμπροσθεν ταύτης. Η θύρα ήτο κλειστή. Τα δύο παράθυρα κλειστά. Μόνον εις φεγγίτης με ύαλον υπήρχε προς τα άνω, αλλά διά να φθάση ως εκεί επάνω η Φραγκογιαννού, διά να στηλώση το ανάστημά της και ίδη αν ήτον άνθρωπος μέσα, έπρεπε ν' ανέλθη τας δύο ή τρεις βαθμίδας, και να φθάση εις το μικρόν, άφρακτον σανίδωμα, το καλούμενον «χαγιάτι».

Ενώ εδίσταζεν, αν έπρεπε ούτω να κάμη, ή μάλλον ν' ανέλθη απλώς εις το χαγιάτι και να κρούση την θύραν, ήκουσε φωνάς μικρών κορασίων. Ολίγον παρέκει ήτον το πηγάδι με το μάγγανον, και δίπλα, η στέρνα, χαμηλή, βαθεία, με τας όχθας μόλις ανεχούσας υπεράνω της επιφανείας της γης. Επάνω εις αυτήν την κτιστήν όχθην, παρά το χείλος της στέρνας, εκάθηντο δύο μικρά κοράσια, το εν ως πέντε ετών, το άλλο ως τριών ετών, και έπαιζαν με μίαν καλαμιάν και με σπάγγον και εν καρφίον δεμένον εις την άκρην, ως να εψάρευαν τάχα εντός της στέρνας.

— Να!... μου έδωκε το σημείο ο Άις-Γιάννης, είπε μέσα της, σχεδόν ακουσίως η Φραγκογιαννού, άμα είδε τα δύο θυγάτρια... Τί λευθεριά θα της έκαναν της φτωχιάς, της Περιβολούς, ανίσως έπεφταν μες στη στέρνα κ' εκολυμπούσαν!... Να ιδούμε, έχει νερό;

Πλησιάσασα, έκυψε, και είδεν ότι η στέρνα ήτον σχεδόν γεμάτη· ως δύο τρίτα οργυιάς νερού.

— Τί τ' αφήνει εδώ, κείνος ο πατέρας τους, μικρά κορίτσια, είπεν πάλιν η Φραγκογιαννού. Τάχα δεν μπορούν να πέσουν και μοναχά τους μέσα;

Έστρεψεν ανήσυχον βλέμμα προς την καλύβην. Αλλ' αυτή είχε την όψιν ότι δεν υπήρχεν άνθρωπος μέσα.

Εκοίταξε μετά περιεργείας τα δύο κοράσια. Το μεγαλύτερον τούτων ωραίον, ξανθόν, αν και σχεδόν άνιπτον, έκαμνεν ωραίαν εντύπωσιν. Το μικρότερο, χλωμόν, κακονδυμένον, εφάινετο μάλλον να πάσχη από «ζούραν», ήτοι παιδικόν μαρασμόν.

— Κοριτσάκια, είπεν η Φραγκογιαννού, τι εκάνετ' δω;... Πού είν' η μάννα σας;

Το μεγαλύτερον κοράσιον απήντησε:

— Πίτι.

Στο σπίτι, ηρμήνευσεν η γραία. Μα πού στο σπίτι; Εδώ ή στο χωριό;

— Ζεν είναι ζω, είπεν πάλιν το μικρόν.

Φαίνεται ότι εξετάζει εντολήν του πατρός της, μη θέλοντος να ενοχλώσιν οι διαβάται την άρρωστην. Αύτη, άλλως, ευρίσκετο πράγματι εντός της καλύβης, καίτοι τα παράθυρα ήσαν κλειστά, ίσως διά να μην την βλάβη ο εσπερινός αήρ του ρεύματος. Φαίνεται ότι ο σύζυγός της προ ολίγου μόνον είχε κατέλθει εις τον γειτονικόν αγρόν, προς μικράν συμπληρωματικήν εργασίαν, και είχαν οκνήσει ή νομίσει περιττόν να κλείση και την θύραν του περιβόλου του λαχανοκήπου.

Η γραία Χαδούλα ηρώτησε και πάλιν:

— Κ' είναι στο χωριό, η μάνα σας; Και σεις πώς είστε 'δω μοναχά σας;

— Είναι πατέλας ζω, είπεν η μικρά.

— Πού;

— Εκεί κάτω, έδειξεν η μικρά.

— Και τι κάνει;

Η παιδίσκη έσειε τους ώμους. Δεν ήξευρε τι να είπη. Τέλος επρόφερεν:

— Έχει ζ'λειά. (έχει δουλειά)

— Πώς σε λένε, κορίτσι μου;

— Μένα; Μ'σούδα (Μυρσούδα).

— Και την αδερφή σου;

— Τούλα (Αρετούλα).

Η Φραγκογιαννού εσκέφθη:

«Θα φωνάξουν, τάχα;... Θ' ακουστή; Πού ν' ακουστή!... Πρέπει να κάμω γλήγορα, προσέθηκε μέσα της. Αυτός, όπου είναι, τώρα σε λίγο, θα 'ρθη δω, γιατί θα σουρουπώση, και δεν θα βλέπη να κάνη δουλειά εκεί κάτω... Και πρέπει να φεύγω το γληγορότερο, χωρίς να με ιδή, όπως δεν με είδε ως τώρα».

Εδίστασε προς στιγμήν. Ησθάνθη μέσα της φοβεράν πάλιν. Είτα είπε, σχεδόν μεγαλοφώνως: «Καρδιά!... αυτό είναι μια απόφαση».

Και δράξασα με τας δύο χείρας τα δύο κοράσια, τα ώθησε με μεγάλην βίαν.

Ηκούσθη μέγας πλαταγισμός.

Τα δύο πλάσματα έπλεαν εις το νερόν της στέρνας.

Η μεγαλυτέρα κορασίς έρρηξεν οξειαν κραυγήν, ήτις αντήχησεν εις την μοναξιάν της εσπέρας.

— Μα...!

Εξ εμφύτου ορμής, η Φραγκογιαννού έστρεψε το πρόσωπον προς την λευκήν καλύβην, όπου μέχρι τούδε είχεν εστραμμένα τα νώτα.

Και συγχρόνως ετοιμάζετο να φύγη, και συνάμα έστρεψε τον κανθόν του όμματος προς την στέρναν, διά να ιδή αν διήρκει η αγωνία.

Ανέλαβε το καλάθι της, το οποίον είχε αποθέσει καταγής, και απεμακρύνθη δύο βήματα.

Τα δύο μικρά πλάσματα ήσπαιρον μέσα εις το νερόν. Η μικρά είχε βυθισθή ήδη. Η μεγαλυτέρα επάλαιε.

Μετ' ολίγα δευτερόλεπτα, η γραία ήκουσεν όπισθεν της κρότον θύρας ανοιγομένης, και ασθενή φωνήν.

Εστράφη. Η θύρα της καλύβης είχεν ανοιχθή. Η άρρωστη γυνή, η μήτηρ των δύο κορασιών, ωχρά, και τυλιγμένη με μαλλίνην σινδόνα, ομοία με φάντασμα, ίστατο εις το χάσμα της θύρας.

— Τί είναι; είπε μετά τρόμου η πάσχουσα γυνή.

Τότε η Φραγκογιαννού, με μεγάλην ετοιμότητα, καθώς ίστατο ορθία, δύο βήματα προς την στέρναν, έρριψε το καλάθι της κάτω, το οποίον είχε αναλάβει αρτίως, και άρχισε να τρέχη, να πηδά, και να φωνάζη:

— Τα κορίτσια!... Τα κορίτσια!... Πέσανε μέσα!... Κοίταξε!... Δεν έχετε το νου σας, χριστιανοί!... Πώς κάμανε;... Και τ' αφήνετε μοναχά τους, κοντά στη στέρνα, νερό γεμάτη!... Καλά που βρέθηκα!... Να, τώρα πέρασα κ' εγώ... Ο Θεός μ' έστειλε!

Κ' ενώ τω άμα κύψασα, και αφαιρέσασα εν ακαρεί την φουστάνα της, μείνασα με την λεγομένην «μαλλίναν», την εν είδει μεσοφορίου, απορρίπτουσα τας πατημένας χονδράς εμβάδας, μείνασα με τας κάλτσας τας τρυπημένας εις την πτέρναν, ερρίθη βαρεία, μετά πατάγου μέσα εις το νερόν της στέρνας.

Η γυνή η άρρωστη είχε αφήσει βραχνήν κραυγήν, κ' έτρεξε να κατέλθη τα δύο ή τρία λίθινα σκαλοπάτια της εισόδου, παραπατούσα και μόλις δυναμένη να βαδίζει εκ της αδυναμίας. Πριν αύτη φθάση πλησίον της στέρνας, η Γιαννού είχε πιάσει το μικρότερον κοράσιον, το οποίον της εφαινετο μάλλον πνιγμένον ήδη, και το έσυρε βραδέως προς τα έξω, με την κεφαλήν πάντοτε επίστομα εις το νερό. Είτα σηκώσασα το μικρόν σώμα, αφού απέθεσε τούτο επί της λιθίνης κρηπίδος, έκυψε κ' έπιασε την άλλην κορασίδα, την μεγαλυτέραν. Την έδραξεν από το κράσπεδον του φορέματός της, και από τον ένα πόδα, κ' ενώ ετράβα προς τα άνω το σώμα, η κεφαλή έμενε κάτω, όσον το δυνατόν μακροτέραν ώραν εντός του νερού.

Τέλος, η μήτηρ είχε φθάσει πλησίον της σκηνής, και η Φραγκογιαννού έσυρεν αποφασιστικώς το σώμα προς τα έξω. Απέθηκε τούτο πλησίον του άλλου σώματος.

Τα δύο μικρά πλάσματα εφαινοντο αναίσθητα.

Η Φραγκογιαννού μετά προσπαθείας, ψάξασα με τους πόδας εις το νερόν, ανεύρεν επί της μεσημβρινής πλευράς το στόμιον της στέρνας, το φραγμένον διά πλατείας σανίδος με υψηλήν ως κοντάριον λαβήν, και πατήσασα τον ένα πόδα επί της εσοχής εκείνης του τοίχου ανήλθε μετά κόπου εις την κρηπίδα όλη στάζουσα.

— Είδες! Δεν το εσυλλογίστηκα! ανέκραξεν επιδεικτικώς η Φραγκογιαννού. Τάχα δεν έπρεπε να τραβήξω τον κόπανο επάνω, να ξεφράξω τη μπούκα, για ν' αδειάση μονομιάς η στέρνα, πριν πνιγούν τα κοριτσάκια, τα καημένα!

Ήτο αληθές, άλλως, ότι δεν το είχε σκεφθή. Πλην υπάρχει υποκρισία και εν τη ειλικρινεία.

Η Φραγκογιαννού ετίναξε τα κράσπεδα των ενδυμάτων της, τα διάβροχα, και ρίπτουσα βλέμμα επί τα δύο αναίσθητα σώματα, ήρχισεν εν βία και σπουδή να λέγη:

— Κρέμασμα ανάποδα θέλουμε... Χτύπημα με το καλάμι, για να ξεράσουν μαθές!... Καλά που είναι γλυκό το νερό... Πού είναι ο άνδρας σου, χριστιανή μου;... Έτσι τ' αφήνουν, μικρά κορίτσια, μοναχά τους, να παίζουν με το νερό της στέρνας;... Καλά που ήρθα! Ο Θεός μ' έστειλε... Από τον Ανάγυρο έρχομαι, απ' τον ελιώνα... Καλά που ήτον η πόρτα του μπαχτσέ ανοιχτή!... Πού 'ναι ο άνδρας σου; Πού 'ν' τος; Ό,τι μπήκα απ' την πόρτα, ακούω μπλούμ! Τρέχω... Τί να ιδώ! Δεν πρόφθασα... Ούτε ήξευρα πως εισ' εδώ. Σε είχα στο χωριό πως βρίσκεσαι... Είχα μάθει πως ήσουν άρρωστη... Την τρομάρα που πήρα!... Τώρα, κρέμασμα ανάποδα, και γλήγορα... Δεν πιστεύω να είναι καλά πνιγμένα... Πού 'ναι... τος ο άνδρας σου; Πού 'ν' τος;

Και δράξασα μετά βίας το εν σώμα, το μικρότερον, περί του οποίου ήτο σχεδόν βεβαία ότι ήτον νεκρόν ήδη, το μετέφερε πλησίον ενός δένδρου, διά να το κρεμάση ανάποδα, ως έλεγε.

— Πού είν' ένα σκοινάκι;... Να, βλέπω ένα σπάγγον με καλαμιά! Καλά, θα χρειαστή.

Ένευεν ανυπομόνως εις την άρρωστην γυναίκα, να της φέρη πλησίον την καλαμιά, με την οποίαν έπαιζαν προ μικρού αι δύο κορασίδες.

Η γυνή, ζαλισμένη, παραλογισμένη, συμπλέκουσα τας χείρας εν απορία, εν τρόμω, εν αγωνία, με ασθενή φωνήν είπε:

— Μα πού 'ναι ο πατέρας τους;

— Εμένα ρωτάς; είπεν η Γιαννού.

— Δεν φωνάζεις;... Δεν μπορώ να σκούξω, δεν έχω καρδίτσα, χριστιανή μου... Ίσως να είναι αποκάτω, στο χωράφι.

Η Φραγκογιαννού, αποθέσασα προς ώραν το μικρόν σώμα καταγής, είχε τρέξη δύο βήματα, και λύσει την καλαμιάν με τον σπάγγον, κ' επροσπάθει να τον λύση ή τον κόψη, όπως δέση δι' αυτού τους πόδας της μικράς πνιγμένης εις τον κλώνα της κερασέας, και κρέμαση το σώμα κατά κεφαλής.

Συγχρόνως, απαντώσα εις την επίκλησιν της γυναικός, εφώναξε με αγρίαν, αλλόκοτον φωνήν:

— Γιάννη!... Γιάννη!

Η κραυγή αντήχησεν ανά την κοιλάδα. Αλλ' ο Γιάννης δεν εφαιέτο. Η Γιαννού έδεσε τους πόδας της μικράς, κ' επροσπάθει να την κρέμαση, συγχρόνως δε επανέλαβε την κραυγήν της:

— Γιάννη!.. Πού είσαι;... Έλα!... Τα κορίτσια πέσανε μες στην στέρνα!...

«Καλύτερα, που αργεί», έλεγε μέσα της.

— Δεν ακούει, θα πω, αυτός ο χριστιανός; Τόσο ταμάχι, στη δουλειά! Τώρα νύκτωσε πλια... Γιάννη! Γιάννη!...

Συγχρόνως συνησθάνθη ότι σχεδόν επροδίδετο, καθότι η γυνή ρητώς δεν της είχεν ειπέι ότι ο Γιάννης ειργάζετο στο χωράφι, αλλά μόνον η ίδια τον είχεν ιδεί, και αν της το ειπέ τις, η πνιγείσα παιδίσκη της το είπεν. Όθεν επέφερε:

— Μα πού είναι;... Στο χωράφι, είπες; Και τί κάνει;... Ποιός να τρέξη, χριστιανή μου, ως εκεί... Συ είσαι άρρωστη γυναίκα... Γιάννη!... Πού είσαι, Γιάννη;

Τέλος ηκούσθη φωνή, πέραν του ακρινού φράκτου, από την εσχατιάν ερχόμενη.

— Τί είναι;... Ποιός φωνάζει;

— Τρέξε, Γιάννη!... Τα κορίτσια πνιγήκανε! έκραξε με μέγαν κόπον η άρρωστη γυνή.

Μετά εν λεπτόν έφθασε τρέχων ο Γιάννης.

Η Φραγκογιαννού εν τω μεταξύ είχε κρεμάσει το μικρόν σώμα, είτα εσήκωσε και το σώμα το άλλο, της μεγαλύτερας παιδίσκης, και το εψηλάφει με τας δύο χείρας, ζητούσα να βεβαιωθή αν ήτο νεκρόν ήδη. Και συγχρόνως έρριπτε λοξόν ύπουλον βλέμμα προς την δύστηνον μητέρα, την ωχράν και ριγούσαν υπό την λευκήν, μαλλίνην σινδόνα της, κ' έσεισε την κεφαλήν, ακουσίως οικτείρουσα την γυναίκα εκείνην.

Όταν είδε μακρόθεν τον πατέρα, τον κηπουρόν, να τρέχη προς τα εδώ, εγύρισε το σώμα με την κεφαλήν κάτω, και το εκράτει προσωρινώς ούτω διστάζουσα και έντρομος.

— Τί είναι;... Τί τρέχει; έκραξεν εν άκρα απορία ο Γιάννης.

— Να! καλά που βρέθηκα! εφώναξε προς τούτον η Φραγκογιαννού... Ηρχόμουν από τον Ανάγυρο, με το κοφίνι μου. Έλεγα να σου δώσω κανένα βότανο, απ' αυτά που μάζωξα σήμερα στο ρέμα, για να κάμετε μαντζούνι για τη γυναίκα σου!... επειδή είχα μάθει πως ήτον άρρωστη... Καλά που βρέθηκε η πόρτα ανοιχτή!... Μπαίνω μέσα... Ακούω, μπλούμ! την τρομάρα που πήρα! Τα δύο κορίτσια, καθώς έπαιζαν με την καλαμιά, έπεσαν στην στέρνα... Κατά πως φαίνεται, όσο μπόρεσα να καταλάβω, είχαν πιάσει καυγά ποιά να κρατή την καλαμιά, για να βγάλη τάχα τα ψάρια... Η μικρή ήθελε ν' αρπάξη την καλαμιά απ' τη μεγάλη... Σπρώχνοντας η μεγάλη τη μικρή, την έρριξε μες στο νερό, και πιάνοντας η μικρή την μεγάλη, κατά πώς φαίνεται, την ετράβηξε μαζί της μες στη στέρνα. (Η Φραγκογιαννού είχε αυτοσχεδιάσει την ερμηνείαν ταύτην εκ του προχείρου, και εξ εμπνεύσεως). Αχ! την τρομάρα που πήρα! Ακούω ένα μπλούμ! Καλά που βρέθηκα! Ο Θεός μ' έστειλε... Αμμή, έτσι αφήνουνε, χριστιανοί μου, μικρά κορίτσια, να παίζουν μοναχά τους κοντά στη στέρνα, γεμάτη νερό!...

Ο Γιάννης ιδών τα δύο αναίσθητα σώματα εις τας ωχράς ακτίνας της αμφιλύκης, τραβών τα μαλλιά του, δάκνων τους αρμούς των δακτύλων του, απήντησεν:

— Ω!... τι αμαρτίες!... έχεις δίκιο, χριστιανή μου! Αχ!... και τι ήτον αυτό!... Κ' εγώ ήμουν κάτω στο χωράφι, κ' έβγαζα τα χορτάρια... και δεν ημπορούσα να ησυχάσω, το έρμο!... Ένα σαράκι μ' έτρωγε!... Και δεν εσυλλογίστηκα πως η στέρνα ήτον γεμάτη. Κ' είχα ένα φόβο, μιαν υποψία... έλεγα ν' αφήσω το βοτάνισμα, να 'ρθω, να τρέξω, στον μπαχτσέ πίσω... Κ' έλεγα, ο εξαποδώ κάτι μου σκαρώνει, κάτι μου μαγειρεύει... Και δε μου 'κανε καρδιά, ν' αφήσω τη δουλειά, το έρμο! Ωχ! δίκιο έχεις, ό,τι και να πης, χριστιανή μου. Αχ! αχ! τι αμαρτίες;

Και εν πολλή αγωνία, ο κηπουρός συνειργάσθη εις τα πρόχειρα εναντίον του πνιγμού μέσα, τα οποία συνίστα η πολύπειρος Φραγκογιαννού.

.....
.....

Η γραία Χαδούλα εξ ανάγκης έμεινε καθ' όλην εκείνην την νύκτα εις την καλύβην, όπου εδοκίμασεν όλα τα σπάνια και απερίγραπτα συναισθήματα της φόνισσας μεταβαλλομένης αίφνης εις ιάτρισσαν των ιδίων θυμάτων της. Με όλα τα κρεμάσματα και τας εντριβάς, τα οποία εφήρμοσεν αύτη, τα δύο κοράσια απέθαναν. Το πρωί έτρεξεν ο Γιάννης εις την πολίχνην διά να δώση είδησιν εις τας αρχάς, ενώ η Φραγκογιαννού μείνασα οπίσω εσυντρόφευε την άρρωστην μητέρα, κλαίουσαν και οδυρομένην, εξασκούσα και το έργον της παρηγορητριάς, σιμά εις το επάγγελμα της ιάτρισσας.

Ο ειρηνοδίκης και ο «εκπληρών τ' αστυνομικά» πάρεδρος ήλθον επί τόπου. Η Φραγκογιαννού ανακρινομένη διηγήθη την χθεσινήν εκδρομήν της, και την τυχαίαν διέλευσίν της από τον λαχανόκηπον. Είτα επανέλαβε σχεδόν κατά λέξιν όσα είχεν ειπεί εις τον πατέρα των δύο κορασιών: «Η μικρότερη ήθελε ν' αρπάξη την καλαμιά απ' την μεγαλύτερη. Σπρώχνοντας η μεγάλη την μικρή την έρριξε μέσα στο νερό, και πιάνοντας η μικρή την μεγάλη, κατά πως φαίνεται, την

ετράβηξε μαζί της μες στη στέρνα». Ταύτα εξέφερε μάλλον ως συμπερασμούς η ανακρινομένη· διότι μόλις επάτησε το κατώφλιον της θύρας, έλεγε, κι άκουσε ένα *μπλούμι!* και δεν επρόφθασε να προλάβη την καταστροφήν, μόνον επήρε «μεγάλη τρομάρα».

Ο παρεπιδημών ιατρός, κ. Μ., ήλθεν, είδε τα πτώματα και συνέταξε την έκθεσίν του· απεφάνθη ότι τα δύο κοράσια επνίγησαν εκ πτώσεως εις το ύδωρ.

Ουδεμία ένδειξις ούτε υποψία υπήρχε κατά της Φραγκογιαννούς. Τα δυο μικρά πλάσματα τα εδιάβασεν εις ιερείς ελθών, εις τον ναΐσκον του Αγ. Αντωνίου, και τα έθαψαν εκεί έξω, μεταξύ σχοίνων και θάμνων, πλησίον εις την βορείαν πλευράν του ναΐσκου.

I'

Παρήλθον αι εορταί του Πάσχα. Την εβδομάδα του Θωμά, η γραία Χαδούλα, βοηθουμένη από την μικράν κόρην της, την Κρινιώ, έπλυνεν εντός της ευρείας αυλής του κυρ Αλεξάνδρου του Ροσμαή, γέροντος προκρίτου, όστις ήτο σύντεκνός της, και της είχε βαπτίσει σχεδόν όλα τα τέκνα. Εις το υπόστεγον μέρος της αυλής το καλούμενον λαδαρειό, δίπλα εις την πελωρίαν ξυλίνην καρούταν, ομοιάζουσαν πολύ με την Κιβωτόν του Νώε, όπως την ζωγραφίζουν, πλησίον εις το φρέαρ, και όπου η αναθάλλουσα τεραστία μορέα εξέτεινε τους μεγάλους καταπρασίνους κλώνας της, ως χιαστήν ευλογίαν διδομένην σταυροειδώς εις αξίους και αναξίους, ο μικρός κήπος φραγμένος με δρύφακτα εξεδίπλωνε πολύχρωμα μεθυστικά άνθη εις δρόσον γλυκασμού και τρυφήν ομμάτων δι' όλα του Θεού τα πλάσματα· δίπλα εις την μικράν κάμινον με την κτιστήν στέρναν των στεμφύλων, είχεν η Φραγκογιαννού την μεγάλην, βαθείαν σκάφην της, παραπλεύρως

ταύτης άλλην σκάφην η Κρινιώ, και ακούραστοι αι δύο από δύο ημερών έπλυνον, εμπουγάδιαζαν, εξέβγαιναν, άπλωναν, εστέγνωσαν, εμάζευσαν, και ακόμα δεν είχαν τελειώσει την καλήν των εργασίαν.

Την δευτέραν ημέραν η Φραγκογιαννού είχεν ενοχληθή μεγάλης από τα τρεξίματα, τους θορύβους, και τα καμώματα ενός σμήνους μικρών παιδίων και κορασίων, τα οποία εισήλαυον εντός της αυλής κ' εθορύβουν. Σχεδόν όλα τα παιδιά της γειτονιάς, δέκα ή δεκαπέντε τον αριθμόν, εισέβαλλον εις την αυλήν, έτρεχαν εδώ-εκεί, εχοροπηδούσαν, εκυνηγούντο γύρω-γύρω εις την καρούταν, έπαιζον το κρυφτάκι, έκυπταν εις το φρέαρ, Νάρκισσοι διά να ιδούν την σκιάν των εις το ύδωρ, με κίνδυνον να πέσουν μέσα, εξέβαλλον μεγάλας, ανάρθρους φωνάς, ως Ηχοί, θυγάτρια κρυπτόμενα όπισθεν της καρούτας, εις τα σκοτεινά στενώματα, όπου τα έθελγεν ο παιγνιώδης φόβος – και όλα ταύτα με μεγάλην παιδικήν αδιακρισίαν και φορτικότητα, μη αφήνοντα την φίλεργον γραίαν και την κόρην της να κάμουν ήσυχαι την εργασίαν των.

Δύο πύλας είχεν η ευρεία αυλή, την μεγάλην και την μικράν. Και τας δύο τας είχε κλείσει επανειλημένως η Γιαννού με τον μοχλόν, ή με το μάνδαλον, ελπίζουσα να εύρη ησυχίαν· κ' αι δύο ευρίσκοντο μετ' ολίγον ανοικταί εκάστοτε· τούτο διότι και οι ένοικοι ελάμβανον συχνά ανάγκην να εισέλθουν ή να εξέλθουν, και άλλοι εκτός των παιδίων έξωθεν ήρχοντο, συγγενείς ή φίλοι της οικίας. Έκαμε παραστάσεις εις την σεβασμίαν γερόντισσαν, την οικοκυράν, ήτις επανειλημένως εμάλωσε τα παιδιά, όλως αλυσιτελώς. Παρεπονέθη εις δύο γειτόνισσες, μητέρας τινών εκ των θορυβούντων παιδίων. Αύται της απήντησαν ότι «να κοιτάζη τη δουλειά της, και να μην κάνη κουμάντο σε ξένο βιό».

Κοντά το μεσημέρι, η Γιαννού έστειλε την Κρινιώ στο σπίτι, διά να φέρη ψωμί και φάβα, την οποίαν είχεν ειπή ότι θα έβραζεν η Αμέρσα – ήτις είχε πάντοτε τον εργαλειόν της εις το σπίτι, και δεν συνήθιζε να

λαμβάνη μέρος εις την πλύσιν και άλλας εξωτερικάς εργασίας— διά να γευματίσουν.

Η Φραγκογιαννού έμεινε προς ώραν μόνη, εξακολουθούσα να πλύνη. Την ώραν εκείνην υπήρχον εντός της αυλής μόνον δύο ή τρία κοράσια, τα οποία δεν εθορύβουν κι αυτά ολιγώτερον από τα παιδιά. Αφότου μάλιστα είχεν ιδρυθή εις το χωρίον σχολείον των θηλέων, τα κοράσια είχαν μεγάλως ξυπνήσει. Η κυρά δασκάλα πολλά γράμματα δεν τα εδίδασκεν, ακόμη ολιγώτερα χειροτεχνήματα, αλλά μόνον τα εμάνθανε «να λάβουν θάρρος» και να μην κάνουν «σαν σκιασμένα» και σαν «βουνίσια», και εκήρυττεν ότι ήτο καιρός πλέον να «χειραφετηθώσιν».

Η Φραγκογιαννού τα εμάλωσεν επανηλειμμένως, αλλ' αυτά δεν άκουαν. Το εν μάλιστα θυγάτριον, μόλις επτά ετών, της γειτόνισσας της Προπαντίνας, η Ξενούλα, άρχισε να περιγελά την γραίαν, με μιμικάς κινήσεις των χειρών και του στόματος.

Στιγμήν τινά, τα δύο άλλα κοράσια έτρεξαν έξω της αυλής, η δε Ξενούλα, μείνασα, έκυπτεν εις το φρέαρ, κ' εζητούσε, με μίαν βέργαν, να φθάση και ταράξη το νερόν. Έκυπτεν επιμόνως, αλλ' η βέργα ήτο πολύ κοντή και δεν έφθανε.

— Ε! Θε μου, και να 'πεφτες μέσα, Ξενούλα! είπε με αλλόκοτον γέλωτα η Φραγκογιαννού. Τι λευθεριά θα 'κανες της μάνας σου!

— Ε! Σε μου, τσαί να 'μπεμπες μπέσα! εμιμήθη παρωδούσα την φωνήν η Ξενούλα! Τσι λελυγιά τσάκαλες τση μπάμιας σου!

Είχεν ανασηκωθή ολίγον, και πάλιν έκυψεν βαθύτερον ή πριν.

Το στόμιον του πηγαδιού, τετράγωνον, ήτο φραγμένον με σανίδας ανίσου πλάτους, ώστε αι πλευραί δεν είχαν το αυτό ύψος. Η μικρά σανίς, εφ' ης έκυπτεν η Ξενούλα, ήτο χαμηλοτέρα των άλλων τριών, φθαρμένη, ολισθηρά, φαγωμένη από την προστριβήν του σχοινίου του κουβά, δι' ου ήντλουν ύδωρ, με σκουριασμένα καρφία, σαπρά και κινουμένη. Καθώς έκυψεν η παιδίσκη, εστηρίχθη όλη, με το βάρος του

σώματος επί της αριστεράς χειρός, επάνω εις αυτήν την σανίδα, εγγίστησεν, η σανίς ενέδωκεν, εξεκόλλησεν από την μίαν άκραν, και η Ξενούλα έπεσε κατακέφαλα μέσα εις το χάσκον στόμα του φρέατος. Ηκούσθη πνιγμένη κραυγή, κτύπος, και είτα μέγας πλαταγισμός εις το ύδωρ.

Η επιφάνεια του νερού ήτο μίαν και ημίσειαν οργυιάν κάτω του στομίου, το δε βάθος του νερού πρέπει να ήτο μιας οργυιάς.

Εξ εμφύτου ορμής, η Φραγκογιαννού ηθέλησε να φωνάξη και να τρέξη εις βοήθειαν. Αλλά τη μεν κραυγήν της η ίδια έπνιξεν εις τον λάρυγγα, πριν την εκβάλη, αι δε κινήσεις παρέλυσαν και το σώμα της επάγωσεν. Αλλόκοτος στοχασμός της επήλθεν εις τον νουν. Ιδού ότι μόλις σχεδόν ως αστεϊσμόν είχε εκφέρει την ευχήν, να έπιπτεν η παιδίσκη μέσα στο πηγάδι, και ιδού έγινεν! Άρα ο Θεός (ετόλμα να το σκεφθή;) εισήκουσε την ευχήν της, και δεν ήτο ανάγκη να επιβάλη πλέον χείρας, αλλά μόνον ήρκει να ηύχετο, και η ευχή της εισηκούετο.

Μετά μίαν στιγμή, έλαβεν απόφασιν να έλθη μέχρι του στομίου του φρέατος, να κύψη και να ιδή εις το βάθος. Είδε την αγωνίαν της μικράς κόρης, ασπαιρούσης μέσα εις το νερόν, είπε καθ' εαυτήν ότι, και αν ήθελε, δεν θα ηδύνατο να την σώση. Αλλά βεβαίως, αν επνίγετο... αυτήν θα κατηγορούν! Να κράξει τώρα βοήθειαν, ήτο αργά. Αργά ίσως θα ήτο διά να σωθή η μικρά, αλλά πιθανώς δεν θα ήτο αργά διά να δείξη αυτή την αθωότητα της. Και όμως δεν απεφάσισε να κράξη. Καλύτερον θα ήτο, αν αμέσως το είχε κάμει. Αλλ' οποία κακή τύχη! Πώς την επαίδευεν η αμαρτία! Αν ήτο τώρα η Κρινιώ εδώ, πόσον ευκταίον θα ήτο! Εκείνη βεβαίως θα ήτον ικανή να κατέλθη ξυπόλητη εις το νερόν —διότι το πηγάδι, όπως συνήθως συμβαίνει, είχε πατήματα εις τους εσωτερικούς τοίχους, εσοχάς εντός του κτιρίου των λίθων, αν και ίσως πολύ επικινδύνους και ολισθηράς— και πιθανόν ήτο να κατώρθωνεν η Κρινιώ να σώση την μικράν κορασίδα. Τώρα όμως ήτο απελπισία και θάνατος!

Εις αυτάς τας στιγμάς, η Φραγκογιαννού είχε λησμονήσει την πρώτην ιδέαν της — ότι ο Θεός ηθέλησε να εισακουσθή η ευχή της και να πνιγή η παιδίσκη. Είτα ευθύς πάλιν ο λογισμός ούτος της επανήλθεν εις τον νουν — και ακουσίως εγέλασε πικρόν γέλωτα.

Εν ριπή οφθαλμού απεφάσισε τι έπρεπε να κάμη.

«Ας πάω στο σπίτι, είπε μέσα της. Θα προφασισθώ, επειδή το Κρινιώ αργεί να έλθη — ίσως να μην είν' έτοιμο το φαΐ— πως πείνασα τάχα πολύ, κ' επροτίμησα να φάμε όλοι στο σπίτι, για να βγάλω απ' τον κόπο και το Κρινιώ, να κουβαλά».

Και εν ακαρεί, αφού ετοποθέτησε την σκάφην με όσα ρούχα είχε μισοπλυμένα ακόμη όπισθεν της καρούτας, εις μέγα ξύλινον αμπάριον, το οποίον εκλείδωσε, κ' έβαλε το κλειδίον στην τσέπην της, εξήλθε τρέχουσα από την αυλήν, διά της μικράς πύλης, την έκλεισεν έξωθεν με το μάνδαλον, και απήλθεν.

ΙΑ'

Αφού το σώμα της Ξενούλας ανεσύρθη από το φρέαρ, πνιγμένον και νεκρόν, η γραία Χαδούλα δεν ήτο πλέον ήσυχη, κρυερός φόβος ήρχισε να την κατατρύχη... Έλεγεν ότι τώρα, αν και δεν έπταιε, δεν θα εγλύτωνε πλέον.

Τω όντι, η εξουσία είχε αρχίσει να συλλαμβάνη υποψίας. Η σύμπτωσης ότι η γραία εκείνη είχαν ευρεθή δευτεραγωνιστούσα εις τον πνιγμόν των δύο κορασίων του Γιάννη του Περιβολά, εις της Μαμούς το ρέμα όπου όλη η υπόθεσις, καίτοι δεν προέκυψαν στοιχεία ενοχής ή και νύξεις προς υποψίαν, είχε <τι> το παράδοξον και το αλλόκοτον, και ότι αυτή πάλιν η γραία ευρίσκετο εις την αυλήν του γέροντος Ροσμαή, κατά τας ώρας περίπου ότε επνίγετο εις το φρέαρ η μικρά Ξενούλα, η θυγάτηρ του Προπαντή, παρείχε νύξεις τινάς υποψίας εις τον

ειρηνοδίκην, ὅστις επέσυρε την προσοχήν του παρέδρου, του «εκπληρούντος τ' αστυνομικά». Και τότε ο πάρεδρος, ὅστις ως δημόσιος κατηγορος περιωρίζετο μόνον ν' αγορεύη, κατά τας συνεδριάσεις των ποινικών, λέγων: «Κατά τις μαρτυρίες που είπαν οι μαρτύροι, φαίνεται να έκαμε, ή φαίνεται να μην έκαμε την πράξιν», ὅλον δε τον άλλον καιρόν δεν ελάμβανεν αφορμήν ν' αναπτύξη την δραστηριότητά του ή να τροχίση την γλώσσαν του, απλῶς απήντησεν ὅτι «αφού έτσι το λέει ο ειρηνοδίκης, έτσι θα είναι, κ' έτσι μου φαίνεται», και τότε οι δύο απεφάσισαν ν' ανακρίνωσιν αυστηρότερον την Χαδούλαν, χήραν Ιωάννου Φράγκου, κ' εν ανάγκη να την προσωποκρατήσωσι.

Κατά την πρώτην ανάκρισιν, ήτις είχε γίνει επί ποδός κ' επιτοπίως — τότε ο ειρηνοδίκης και ο αστυνόμος δεν είχαν συλλάβει ακόμη ρητάς υποψίας, ή δεν τας είχαν ανακοινώσει προς αλλήλους (οπότε διά της συνεπινεύσεως του ενός η πεποίθησις του άλλου, ως πάντοτε συμβαίνει, εδεκαπλασιάζεται) — η Φραγκογιαννού εν αταραξία είχε καταθέσει τα γνωστά ήδη γεγονότα, άνευ της εσωτερικής ψυχολογίας των· ὅτι δηλ. αυτή, εκεί που έπλυνε, «σαν απέρασε το μεσημέρι, κ' επείνασε, κ' η κόρη της η Κρινιώ είχαν υπάγει στο σπίτι να φέρη το φαϊ, και σαν αργούσε, κι αυτή είχε παραπεινάσει — και την είχαν καταζαλίσει το πλήθος εκείνο τα παιδιά και τα κορίτσια, που εχαλούσαν τον κόσμον με τα παιγνίδια και τις αταξίες τους μες στην αυλή, και γύρω-γύρω στο λαδαρειό, και γύρω-τριγύρω στην καρούτα, και στο πηγάδι σιμά· εις τας φρονίμους νουθεσίας της αυτά, κακομαθημένα, την επεριγελούσαν και την ηρέθιζαν, και την έκαμνον να χάση την υπομονήν — ὅλα τ' ανωτέρω επεβεβαίωσε κ' η Κρινιώ, η κόρη της— τότε αυτή, καταζαλισμένη και μη δυναμένη να σταθή στα πόδια της απ' την πείνα, απεφάσισε να υπάγη στο σπίτι, διά να φάγουν ὅλοι μαζί εκεί, ν' απαλλάξη και την Κρινιώ από τον περισσόν κόπον τής μεταφοράς του φαγητού, κι αυτή να ησυχάση προς ὦραν και να ξαποστάση. Εξήλθε λοιπόν της αυλής, κ' έκλεισε την

θύραν με το μάνδαλον. Όταν, μετά το γεύμα, ως μίαν ώραν αργότερα, επέστρεψαν εις την αυλήν, μαζί με την Κρινιώ, κατ' αρχάς δεν υπώπτευσαν τίποτε, κ' επανέλαβον την εργασίαν των. Ο θόρυβος των παιδίων είχε κοπάσει προς ώραν τότε. Όταν όμως μετ' ολίγον εχρειάσθη ν' αντλήσουν νερόν από το φρέαρ, τότε το «γιουρδέλι», ήτοι το άντλημα της Κρινιώς, προσέκρουσεν εις στερεόν σώμα εντός του ύδατος, κι αυτή εν εκπλήξει και φόβω έκραξε την μητέρα της. Τότε αι δύο ομού ανεκάλυψαν το σώμα της μικράς κόρης επιπλέον, ή μάλλον βυθισμένον ήδη εντός του ύδατος».

Η Κρινιώ ήτον εντελώς ειλικρινής βεβαιούσα τ' ανωτέρω. Ο ειρηνοδίκης ήκουσεν ευμενώς την κατάθεσιν ταύτης. Αλλ' όμως έκαμε μορφασμόν εις την μητέρα της. Εκείνος ο μορφασμός — εκείνα τα «μούστρα» του ειρηνοδίκου — δεν της ήρεσαν, της Φραγκογιαννούς, ήτις ήτο λίαν πεπειραμένη, και τότε μεγάλη αγωνία την εκυρίευσεν.

Εις την οικίαν της Τραχήλαινας της κόρης της, όπου ευρίσκετο μικρόν προ της δύσεως του ηλίου, δεν έπαυε να κοιτάζη ανήσυχος από το παράθυρο. Διεύθυνε το βλέμμα προς την ιδίαν της μικράν οικίαν, ήτις καίτοι μη αντικρύζουσα, αλλά πλαγίως κειμένη, ήτο ορατή, επειδή εξείχε πέραν των ολίγων μεσολαβουσών οικιών, δύο ή τρεις πήχες προς τον δρόμον. Η Γιαννού, αν και συχνά εκοίταζε, δεν έβλεπε τίποτε.

Η κόρη της η Δελχαρώ είδε την ανησυχίαν της, κι άρχισε να κοιτάζη, όπως η μήτηρ της, και αυτή. Την ώραν της δύσεως του ηλίου, αίφνης μετά κρυφίου φόβου την έκραξε:

— Μάννα! Μάννα!

— Τί είναι;

— Έλα να ιδής!

— Τί;

— Δυο ταχτικοί στέκονται και κοιτάζουν έξω απ' την αυλή, στο σπίτι σας...

Η γραία Χαδούλα εσηκώθη, και είδεν εκείνο το οπσίον εφοβείτο. Δύο «ταχτικοί», ήτοι χωροφύλακες, όπως εις τους χρόνους του υιού της, του Μώρου —οπότε ούτος, προ δεκαπέντε ετών περίπου είχε σύρει εκ της κόμης επί του λιθοστρώτου της οδού την μητέρα του, και είχε μαχαιρώσει την αδελφήν του— ίσαντο παραμονεύοντες, κοιτάζοντες απλήστως προς την οικίαν.

Η Φραγκογιαννού είδε και επείσθη ότι μέγας και επικείμενος κίνδυνος την ηπείλει.

— Πρέπει να πάρω τα βουνά, δυχατέρα! είπεν αίφνης. Αν προφτάσω!

— Γιατί, μάννα; είπεν εν αγωνία η Δελχαρώ.

— Γιατί... με γυρεύουν για να με φυλακώσουν.

— Αλήθεια;... Εσύ το έρριξες, μάννα, το κορίτσι στο πηγάδι;

— Όχι, μάρτυς μου ο Θεός! Αυτό δεν το έκαμα, είπεν η Φραγκογιαννού...

— Τότε;...

— Σιώπα!

— Η αμαρτία σε κυνηγά, μάννα, είπε δειλώς η Δελχαρώ.

— Σιώπα! Μουρλάθηκες; είπε βλοσυρά η μάννα της, υποπτεύσασα υπαινιγμόν τινά εις τον τόνον μεθ' ου ωμίλει η κόρη της.

— Τί να πω κ' εγώ, η καημένη! είπε συμπλέκουσα τας χείρας εν αμηχανία, η Δελχαρώ.

— Α! αυτό μην το λες! όχι! Δεν κάνει να το λες!

Και τρομερά, κατήλθε την σκάλαν να φύγη.

— Πού πας, μάννα;

— Στα βουνά, σου είπα!... Δώσε μου λίγο παξιμάδι.

Η Δελχαρώ έτρεξε ν' ανοίξη το ερμάριον, κ' έλαβεν εκείθεν ολίγα παξιμάδια.

— Δώσε μου και το καλάθι μου... κ' ένα μαχαιράκι, επανέλαβεν εν άκρα βία η Φραγκογιαννού... Βάλε μου κ' ένα χράμι μάλλινο μέσα... και τη

μανδήλα μου... τα παλιοτσόκαρά μου... Δώσε μου και το ραβδί μου... ψάξε να το βρης!

Η Δελχαρώ, εν άκρα σιγή και υπομονή, επροσπάθει να εκτελέση όλας τας ετοιμασίας ταύτας.

— Πού θα πας, μάννα; επανέλαβε κλαίουσα. Ω! καίει' η καρδιά μου!

— Μην κλαις!... Κάπου θα κρυφτώ, σε καμμιά τρύπα... Ησυχία, εσείς φρόνιμα! ως που να περάση η οργή του Κυρίου.

Και λαβούσα το καλάθιον και το ραβδίον της, κατήλθε σιγά. Έκαμε τον σταυρόν της.

Αίφνης εκοντοστάθη εις την τρίτην βαθμίδα της σκάλας, και στραφείσα προς την Δελχαρώ, της είπε:

— Ξέρεις τί να κάμης;... Θα πάω απ' τον απάνω δρόμο, για να γλυτώσω, να μη με ιδούν, τα σκυλιά... Και συ, αυτήν την στιγμή, να τρέξης στο σπίτι... να καμωθής πως δεν τους βλέπεις, τους ταχτικούς... και να φωνάξης της Αμέρσας αποκάτ' απ' το δρόμο: «Αμέρσα, είναι απάνω η μάννα;»...

...!Όχι, μη λες «είν' απάνω η μάννα»... μόνο να πης: «Αμέρσα, πώς είναι η μάννα, είναι καλύτερα; έχει σηκωθή;... Στο στρώμα είν' ακόμα;» Για να πιστέψουν πως βρίσκομαι απάνω στο σπίτι, και πως είμαι άρρωστη... Για να μην υποπτευθούν τίποτα, και με κυνηγήσουν τα σκυλιά!... Τρέξε, γλήγορα!

Είτα προσέθηκε:

— Έχετε γεια... και καλή αντάμωση!...

Ευθύς ύστερον εξήλθε κ' η Δελχαρώ, τρέχουσα, μ' ελαφρόν βήμα, κι διευθύνθη προς την μητρικήν της οικίαν, να εκτελέση την εντολήν.

*

* *

Η Φραγκογιαννού επήρε τον απάνω δρόμον, κατά τα Κοτρώνια, με δρομαίον βήμα. Εις την τελευταίαν απήχησιν του «καλή αντάμωση», το οποίον ευχήθη εις την κόρην της, ακουσίως προσέθηκε καθ' εαυτήν μετά πικράς ειρωνείας: «Ή εσάς θ' ανταμώσω εδώ – ή, τον αδελφό σας στην φυλακή θα πάω ν' ανταμώσω – ή, στον άλλο κόσμο θ' ανταμώσω τον πατέρα σας... κι αυτό είναι απ' τα τρία το σιγουρότερο!»

Καθώς ανέβαινεν ασθμαίνουσα τον πετρώδη λόφον, «Έλα Παναγία μου, έλεγε μέσα της, ας είμαι κι αμαρτωλή». Είτα εις τα ενδόμυχα της ψυχής της είπε: «Δεν το έκαμα για κακό».

Μόλις επροχώρησεν ολίγα βήματα, και εις τους τελευταίους σποραδικούς οικίσκους της πολίχνης, επάνω στους βράχους, καθώς εκατηφόριζε να φθάση στον αιγιαλόν, βλέπει τον Κυριάκον, τον κλήτορα της αστυνομίας, με το φέσι του με την κοντήν φούνταν, ή «γαλίπαν», όπως την έλεγαν, με τον καστανόν του στριμμένον μύστακα, και κρατούντα εις την χείραν το κοντόν ρόπαλόν του, περίξ του οποίου εφάνετο σκυταλοειδώς η επιγραφή «Ισχύς του Νόμου». Ούτος, συνοδευόμενος από ένα γέροντα απόμαχον, με στρατιωτικήν στολήν, ήρχετο από ένα πλάγιον δρομίσκον, διευθυνόμενος εις τον αιγιαλόν, όπου κατήρχετο και η Φραγκογιαννού, και μετά μικρόν εξ άπαντος θα την έφθανον, ή θα της έπαιρνον τα νώτα.

Ίσως η παρουσία του Κυριάκου εκεί, μαζί με τον απόμαχον, να ήτο τυχαία. Αλλ' η ένοχος γυνή, ως τους είδεν, εταράχθη, κ' ετάχυνε το βήμα. Της εφάνη δε ότι κ' εκείνοι το αυτό έκαμαν.

Τότε η Γιαννού, καθώς έφθασεν εις τον αιγιαλόν, κατ' αγαθήν συγκυρίαν, αίφνης είδεν ενώπιόν της ανοικτήν την θύραν μιας οικίας, λίαν γνωρίμου εις αυτήν, και ουδέ στιγμήν εδίστασε να υπερβή το κατώφλιον. Αμα εισήλθε, τεταραγμένη, έβαλε το μάνδαλον και τον σύρτην.

— Μαρουσώ, είσ' επάνω; έκραξεν με σιγανήν, αλλά συριστικήν φωνήν, ανερχομένη την σκάλαν.

Μία γυνή κοντούλα, ροδοκόκκινη, εξήλθεν από την θύραν ενός θαλάμου, κ' επαρουσιάσθη μειδιώσα, αλλά και ανήσυχος το βλέμμα.

— Πού σ' αυτόν τον κόσμο, θεια-Χαδούλα; ηρώτησε.

— Μην τα ρωτάς, παιδί μου... Μεγάλη συφορά μου επενέβηκε, ήρχισε να λέγη η Γιαννού.

Είτα ανήσυχος ηρώτησε:

— Μην είν' εδώ ο κυρ Αναγνώστης;

— Όχι, δεν είν'εδώ· τόσο νωρίς δεν έρχεται, είναι στον καφενέ... Αχ! θεια-Χαδούλα κ' εγώ έλεγα πώς να κάμω να 'ρθω στο σπίτι σου να σου πω τα τρέχοντα...

— Έμαθες τίποτα;

— Τα έλεγαν τώρα το απόγευμα, ο αφέντης μου, μαζί με τον κουμπάρο μας τον Αϊμερίτη, που ήρθε για να φουμάρη ένα τσιμπούκι και να κουβεντιάσουν, όπως συνηθίζουν.

— Και τί λέγανε;

— Ο ρηνοδίκης μαζί με τον αστυνόμο, θέλουν να σε συλλάβουν... Έλεγαν να στείλουν τους χωροφύλακες... Σ' έχουν ύποπτη για το κοριτσάκι που πνίγηκε χθες μες στο πηγάδι.

— Ω! τρομάρα μου...

— Κ' έλεγα να 'ρθω να σου πω, για να κρυφτής, αν μπορέσης... Μα πώς βρέθηκες εδώ;

Η Φραγκογιαννού διηγήθη ότι, αφού, μετά την χθεσινήν ανάκρισίν της, εκατάλαβεν ότι ο ειρηνοδίκης άρχισε να την έχη «στην μπούκα του τουφεκιού», ησθάνθη κι αυτή φόβον μη κακοπέση άδικα, και ότι από το σπίτι της κόρης της, της Δελχαρώς, όπου έτυχε να ευρίσκεται σήμερα το δειλινό, είχε ιδεί τους χωροφύλακας να κατασκοπεύουν το δικό της το σπίτι· ότι απεφάσισε να φύγη στα βουνά· ότι, καθώς έτρεχαν εδώ

κάτω, κατά τον αιγιαλόν, σκοπεύουσα να πάρη το κρυφόν μονοπάτι του βουνού, οπίσω από τα Κοτρώνια, είδε τον Κυριάκον τον κλήτορα μαζί μ' ένα γερο-ταχτικόν, να έρχωνται κατόπιν της, αλλ' ότι κατά θείαν νεύσιν, ευρέθη κοντά στο σπίτι της Μαρουσώς, η οποία ξεύρει καλά από παλαιόν καιρόν «τα πάθια της», εφρόντισε να προσθέση, και ιδούσα την θύραν ανοικτήν, έσπευσε να εισέλθη, όπως εύρη άσυλον.

— Έχω κλειδώσει την πόρτα από μέσα, παιδάκι μου... απ' το σαστισμό μου, τι να κάμω! Μου ήτανε γραφτό να πάθω, τα 'παθα. Έτσι να 'χης πολύ καλό, Μαρουσώ μου, δεν κοιτάζεις κρυφά, κρυφά από το παντζούρι εκείνο;... να ιδής αν είναι ο Κυριάκος κάτω ή έχει τραβήξει;

Η Μαρουσώ ήλθε προς το υποδειχθέν παράθυρον, κ' εκοίταξε κατά τον δρόμον. Είτα επιστραφείσα είπεν:

— Είναι παραπέρα, εκεί... Στέκονται στο δρόμο μαζί μ' ένα γέρο απόμαχον... Έχουν πιάσει κουβέντα με τον γείτονα μας τον ψαρά, τον Φραγκούλη.

— Και κοιτάζουν κατά δω;

— Κοιτάζουν στην αμμουδιά, πέρα.

Η γραία ήτο έμφοβος, κ' έφερε τας χείρας περί το πρόσωπον, ως διά να τραβήξη τα τσουλούφια της, ή να σχίση τα μάγουλά της.

Η Μαρούσα την ώκτειρε.

— Δεν κάθεσαι, θεια-Χαδούλα;... Μη φοβάσαι... Ό,τι είναι, θα περάση... Κάθισε, να σου κάμω καφεδάκι να πιης.

Η Γιαννού μετά δισταγμού ερρίφθη επί τινος χαμηλού σκαμνίου, εις τα πρόθυρα του μαγειρείου, όπου εγένετο ο διάλογος.

Η οικία εφαινέτο ευπορούσης οικογενείας, και είχε πολλά χωρίσματα, κ' επίπλωσιν ευπρεπή.

— Δε θυμάσαι τα δικά μου, θεια-Χαδούλα... είπε μυστηριωδώς η Μαρούσα, και το πρόσωπον της αφ' ό,τι ήτο έγινεν ακόμη

ερυθρότερον... Θυμήσου τί τρομάρες, τί βάσανα πέρασα τότε κ' εγώ! Κι
ας είσαι καλά, πόσο μ' εβοήθησες! Έτσι θα περάσουν και τα δικά σου.

— Γιατί είπα εγώ πως εσύ ξέρεις τα πάθια μου! Επανέλαβεν η
Φραγκογιαννού μετριόφρων.

— Εκείνα που λες, ήταν πάθια δικά μου, διώρθωσε φιλαλήθης η
Μαρουσώ.

Έψησε τον καφέν και τον εκένωσε.

— Ο αφέντης μου, όπου είναι, θα 'ρθη... Πιε τον καφέ σου. Βούτηξε και
το ψωμάκι, προσέθηκε κόπτουσα μεγάλην φέταν ψωμίου.

Η γραία άρχισε να βουτά το ψωμί και να το μασά χωρίς όρεξιν.

— Πολύ καλό να 'χης, έλεγε. Δεν πάει κάτω, παιδί μου... Απ' το
χολοσκάσμο που έχω... Φαρμάκι βγάξ' ο ουρανίσκος μου.

Είτε επέφερε:

— Δεν κάνεις τον κόπο να κοιτάξης πάλι απ' το παραθυράκι, έξω;...
Είναι ακόμη ο Κυριάκος κάτω;

Η Μαρούσα υπήκουσεν.

— Εκεί είναι θεια-Χαδούλα... Έπιασαν μεγάλην κουβέντα με τον
Φραγκούλη.

— Και τώρα, πού να πάω;... Σαν έρθ' ο πατέρας σου;... Βασιλεψ' ο
ήλιος... σουρούπωσε... θα νυχτώση.

Η Μαρούσα εσκέφθη επί στιγμήν, είτα είπεν:

— Εγώ έχω μεγάλην υποχρέωση σε λόγου σου, θεια-Χαδούλα... Πώς
να το ξεχάσω!

— Θυμάσαι; είπεν ακουσίως μειδιώσα η γραία.

— Και μπορώ να τ' αστοχήσω;... Ό,τι μπορέσω να κάμω, θα κάμω για
σένα.

— Ας είσαι καλά.

— Μου φαίνεται πως το καλύτερο είναι να σε κρύψω εδώ τη νύχτα,
τώρα, πριν έλθη ο αφέντη μου.

- Πού;
- Κάτω, στο μικρό κατωγάκι, στο σοφά... ξέρεις;
- Α! είπε η Φραγκογιαννού, ως να της ήλθε μία ανάμνησις.
- Και τα μεσάνυκτα, σαν λαλήσει τ' αρνίθι...
- Ε;...
- Κοντά να φέξη, ό,τι ώρα νοιώσεις...
- Καλά!
- Αν θέλεις, σηκώνεσαι, και πας στο καλό, όπου σε φωτίση ο Θεός.
- Ας είναι! είπε μετά στεναγμού η γραία.
- Την άλλη νύχτα πάλι, ανίσως και δεν εύρης άλλο καταφύγιο εις μέρος πλιο κρυφό, και πλιο σίγουρο, έρχεσαι, και μου ρίχνεις ένα πετραδάκι σ' αυτό το παράθυρο, ή στο μικρό μπαλκονάκι κατά το γιαλό, κατεβαίνω, σου ανοίγω, και σε κρύφτω πάλι στο κατωγάκι.
- Καλά!... Μα, για κοίταξε, έφυγε ο Κυριάκος;

Η Μαρούσα επήγε πέραν του μεσοτοιχου, εις το παράθυρον προς τον δρόμον, αργοπώρησεν ολίγον, ίσως διότι είχε σκοτεινιάσει πλέον και δεν διέκρινε καλώς έξω, και επανήλθε.

- Δεν έφυγαν... εκεί είναι κ' οι τρεις.
- Τώρα ένα πράμα δεν ξέρω, είπε σύννους η Φραγκογιαννού. Δεν ξέρω αν με είδε ο Κυριάκος να 'μβαίνω εδώ, ή όχι... Αν δεν μ' έχη ιδεί, και δεν μου κάνει καρτέρι, καλύτερα έχω να φύγω, να σας σηκώσω το βάρος από τώρα.

Έλεγε τούτο ειλικρινώς. Εστενοχωρείτο, επόθει τον αέρα του βουνού. Εκεί ησθάνετο ότι θα εύρισκεν άνεσιν, ήλπιζε δε και ασφάλειαν.

- Ό,τι κι αν είναι, δεν πρέπει να φύγης απόψε, είπε προθυμοτέρα γινομένη η Μαρούσα, καθ' όσον εθερμαίνετο εκ της αναμνήσεως. Κάθισε, θεια-Χαδούλα, απόψε, στο κατωγάκι, για να με κάμης να θυμηθώ τα παλιά μου βάσανα. Θα μου έρθουν, τάχα σαν όνειρο στον ύπνο μου;

— Έτσι τα θυμάται, πλιο, κανείς, παιδάκι μου, είπε με πονηράν αφέλειαν η γραία. Αχ! κάθε αμαρτία έχει και τη γλύκα της.

— Αλήθεια!... και πόση πίκρα φέρνει στο τέλος! συνεπλήρωσε μελαγχολικώς η Μαρουσώ.

Η οικία ήτο διπλή. Εκτός του κυρίως κτιρίου, είχε μικρόν παράρτημα προς βορράν, όπου ήτο το μαγειρείον, και υπό το μαγειρείον ευρίσκετο «το μικρό κατωγάκι». Εκεί διά της καταπακτής και μικράς σκάλας ωδήγησεν η Μαρούσα την ξένην της, πριν έλθη ο κυρ Αναγνώστης, ο οικοδεσπότης. Της έφερεν άρτον, τεμάχιον κρύου βραστού, υπόλοιπον του γεύματος, τυρίον, νερόν, ποτήριον οίνου, και την εγκατέστησεν επάνω εις τον σοφάν του μικρού κατωγείου, του χρησιμεύοντος ως αποθήκη διαφόρων οικιακών σκευών. Της έστρωσεν ένα παλαιόν κιλίμι, μίαν τριμμένην τσέργαν, ένα μικρόν σινδόνι, της έβαλε μίαν προσκεφαλάδα σκληράν, με γέμισμα από λινόξυλα, και της ευχήθη καλήν νύκτα και «ύπνον ελαφρόν».

Ελαφρός ή βαρύς, ο ύπνος της Φραγκογιαννούς δεν ήτο δυνατό να ήτο εύκολος ούτε ευάρεστος, ευρισκομένης εις τοιαύτην ταραχήν και τοιούτον τρόπον. Αλλά το περιβάλλον την έκαμε προς ώραν να λησμονή σχεδόν τα ενεστώτα και την ιδίαν τρομεράν θέσιν της, και ν' αναπολή τα παρελθόντα. Εκείνο το οποίο μετριοφρόνως η Γιαννού είχε ονομάσει δις «τα πάθια της», η δε Μαρούσα ειλικρινώς είχε αναγνωρίσει μάλλον ως «πάθια» και «βάσανα» ιδικά της, είχε συμβή προ οκτώ ή δέκα ετών.

Ο κυρ Αναγνώστης Μπενίδης, άτεκνος, είχε λάβει ως ψυχοκόρην την Μαρούσαν, και την είχε αναθρέψει όσον αυστηρά ηδυνήθη η σύζυγος του, ήτις ήτον αποθαμένη προ δέκα πέντε ετών. Ο κ. Μπενίδης ήτον εις τον καιρόν του το σημαντικώτερον πρόσωπον του τόπου του. Είχε διατελέσει δημογέρων προ του Αγώνος, πληρεξούσιος εις τας πρώτας Συνελεύσεις Τροιζήνος, Προνοίας, Άργους, κτλ., δήμαρχος προ του Συντάγματος. Είτα μετά το Σύνταγμα διετέλεσεν ως ανώτερος

υπάλληλος εις πολλά μέρη. Την Μαρούσαν, Εβραιοπούλαν, ή κατ' άλλους Τουρκοπούλαν, είχε προσλάβει εις ηλικίαν σχεδόν βρεφικήν, και την είχε βαπτίσει.

Είτα, όταν κατά τα τελευταία έτη, ως συνταξιούχος απεσύρθη εις τον τόπον του, την υπάνδρευσε μ' ένα ανεψιόν του, και της έδωκεν ως προίκα το μικρόν αυτό κολλητόν σπιτάκι, εις το ισόγειον του οποίου ευρίσκετο τώρα η Φραγκογιαννού, ικανά αγροτικά κτήματα, και ολίγα μετρητά, υποσχεθείς να της αφήση ως κληρονομίαν και την κυρίως οικίαν, και ό,τι άλλο ήθελεν ευρεθή παρ' αυτώ μετά θάνατον.

Ο γαμβρός, αφού απέκτησεν εν τέκνον, έλειπεν όλον τον καιρόν. Εταξίδευε λοστρόμος με τα καράβια. Ήτον φημισμένος ναυτικός, αλλά σπάταλος και αξένοιαστος. Τώρα τελευταία, είχεν αργήσει τρία έτη να έλθη εις τον τόπον. Εν τω μεταξύ ο γηραιός κυρ Αναγνώστης είχε χηρεύσει, και η ψυχοκόρη, κατά την απουσίαν του συζύγου υπηρέτει διαρκώς εις την οικίαν τον θετόν πατέρα της, όπως και παιδιόθεν ήτο συνηθισμένη. Ο σύζυγος έγγραφεν από καιρού εις καιρόν επιστολάς, υποσχόμενος ότι θα έλθη, αλλά δεν ήρχετο. Το θυγάτριον της Μαρούσας ήτο ήδη τεσσάρων ετών, και ούτε ο πατήρ είχεν ιδεί ποτέ το τέκνον, ούτε αυτό εγνώριζε την όψιν του πατρός.

Κατ' εκείνον τον καιρόν, μαζί με την ανάπτυξιν του εμπορίου και της συγκοινωνίας, είχαν αρχίσει να ξανοίγουν κάπως και τα ήθη εις τον μικρόν, απόκεντρον τόπον. Ξένοι ερχόμενοι από τα άλλα μέρη της Ελλάδος, τα «πλέον πολιτισμένα», είτε υπάλληλοι της κυβερνήσεως, είτε έμποροι, εκόμιζον νέας, ελευθέρας θεωρίας περί όλων των πραγμάτων. Ούτοι την αιδώ και την συστολήν ωνόμαζον βλακείαν, την εγκράτειαν και την σωφροσύνην ευήθειαν. Την διαφθοράν και την λαγνείαν ωνόμαζον «φυσικά πράγματα». Η δύστηνος Μαρούσα, ήτις δεν είχε γεννηθή εις τον τόπον, αρχήθεν δεν ήτο πολύ αυστηρά ούτε σεμνοπρεπής, είχε δε μικράν δόσιν ελαφρότητος.

Τον καιρόν εκείνον ευρίσκοντο εις την νήσον ένας γραμματεύς του ειρηνοδικείου, άγαμος, φουστανελάς· ένας γραμματεύς του Λιμεναρχείου, βρακάς, αξιωματικός του οικονομικού Ν. κλάδου, γεροντοπαλληκαρο· ένας ενωμοτάρχης κομψευτής, με λιγνήν μέσην και αγκιστροειδή μύστακα· ένας τελωνοφύλαξ έχων τριπλάσιον εισόδημα από τον μισθόν του, και δύο ή τρεις πράκτορες ξένων εμπορικών οίκων ή άλλοι μέτοικοι. Όλοι ούτοι είχαν παντοτινήν συντροφιάν με δύο ή τρεις άλλους νεαρούς εμπορευομένους, κομψευομένους, μ' «ελληνικούρες» πολλές εις την γλώσσαν και με πολλάς «προσρήσεις». Με τους τελευταίους τούτους ηναγκάζοντο να έρχωνται συχνά εις επαφήν πολλαί γυναίκες, και σώφρονες άλλως, του τόπου, χάριν των αφεύκτων και ατελειώτων οψωνισμάτων, από τα οποία αδύνατον ν' απαλλαγή ποτέ ο γυναικείος κόσμος.

Από τα τόσα βρόχια, τα οποία της είχαν ρίψει εις τον δρόμον της, από τας τόσας ελεπόλεις, τας οποίας της είχαν στήσει περί τους τοίχους της όλοι οι ειρημένοι επιχειρηματίαι, δεν ηδυνήθη να γλυτώσει η Μαρούσα· και μετ' ολίγον καιρόν αύτη, εν απουσία του συζύγου, ευρέθη έγκυος. Και το ενόησεν ότε ήτο ήδη δύο μηνών. Αλλά πριν το ανακαλύψη αύτη, όλη η γειτονιά, ως εικός, το ήξευρεν, ίσως και προτού να συμβή το πράγμα. Μόνον ο κυρ Αναγνώστης ευρίσκετο εν αγνοία. «Ο κόσμος», όπως είπε τότε η πονηρή Κοκκίτσα, μία γειτόνισσα, «το 'χε τούμπανο, κι αυτός κρυφό καμάρι».

Υπήρξαν κ' αι κακαί γλώσσαι, αίτινες είπον άνευ της ελαχίστης πιθανότητας, ως εικός, ότι ο κυρ Αναγνώστης εφήρμοζεν την πάλαιαν μέθοδον του Δαβίδ, και ότι διά νεαράς πνοής και θερμού αίματος εζήτει να «ξανανιώση». Αλλ' η ειρημένη Κοκκίτσα και δύο ή τρεις άλλαι γειτόνισσαι, αίτινες τα έλεγον σιγανά, κ' εγέλων συριστικά μεταξύ των, ισχυρίζοντο ότι, δήθεν «απ' το παιδί έχουν πολλοί μερδικό»· ότι το κεφάλι πρέπει να είναι του γραμματικού, του φουστανελά με το

τεράστιον φέσι και την μακροτάτην φούντα, η μέση, θα είναι βέβαια του νωματάρχη, του σεβταλή, το ένα το ποδάρι (στο λάκκο!) του γερο-κολασμένου, του βρακά, το ένα χέρι (μακρύ χέρι!) του τελωνοφύλακα, και το άλλο χέρι (παστρικό χέρι!) του ψιλικατζή, με τις 'λληνικούρες.

Πρώτη η ρηθείσα Κοκκίτσα είχε προσκληθή μυστηριωδώς από την Μαρούσαν (σημειωτέον ότι αυτή, όσον και αν εφαινέτο απονήρευτη, είχε εννοήσει ότι η Κοκκίτσα την υπωπτεύετο προ πολλού, όθεν επροσποιήθη κι αυτή ευθήνην, αναγκαστικήν εμπιστοσύνην διά να την κολακεύση, ελπίζουσα ότι θα την έπειθε, και διά δώρων, να σιωπήση) είχε προσκληθή, λέγω, να λάβη γνώσιν του μυστηρίου. Η Μαρούσα, «αδερφή να την κάμη, απ' το Θεό και στα χέρια της», έπεσε στον τράχηλόν της και την ικέτευε να κάμη έλεος αν ηξεύρη τίποτε ψευτογιατρικά, διά να εξαφανισθή, ει δυνατόν, ο καρπός της αμαρτίας, κι ο Θεός πλέον ας εγίνετο ίλεως! Διότι άλλως αυτή βέβαια –τί την ήθελε τέτοια ζωή;– θα έπεφτε βέβαια, στον γιαλό να πνιγή, καθώς ήτον μάλιστα και σιμά, από κάτω απ' το σπίτι, η θάλασσα. Η Κοκκίτσα την καθησύχασε με λόγια παρηγορίας, και άρχισε να εφαρμόζη επ' αυτής διάφορους αλοιφάς και έμπλαστρα, τα οποία ουδόλως ετελεσφόρουν.

Δευτέρα προσεκλήθη η Σταμάτω, πτωχή χήρα, κ' η Κονδύλω η αδελφή της, αλβανόγλωσσοι αι δύο, καταγόμεναι από μίαν των νήσων του Σαρωνικού. Αύται εξήσκουν εντριβάς επί του σώματος της ατυχούς γυναικός. Και τας τρεις με ό,τι έκλεπτεν από τας οικονομίας του κυρ Αναγνώστη, τας αντήμειβε. Κ' εκείναι εμάκρυνον τας αλοιφάς, και παρέτεινον τας εντριβάς, αλυσιτελώς πάντοτε.

Την εσπέραν, ανερχόμεναι αι τρεις εις την αυλήν της κυρα-Θωμαής, ολίγα σπίτια παραμέσα, όπου ήρχοντο κ' η γρια-Χιόνω, κ' η θεια-Κυράννω, όλαι μετανάστιδες εκ Μακεδονίας του 1821, τα έλεγαν μεταξύ των. Αι τρεις πρώται έδιδον καθ' εσπέραν τακτικήν αναφοράν εις την

κυρα-Θωμαήν και εις τας δύο αλλάς γραίας· και όλαι μαζί εχασκογελούσαν.

Μάλιστα τα όψιμα ελληνικά της Σταμάτως, καθώς περιέγραφε την κατάστασιν της εγκύου («αυτή όλη κοντό είναι· και τα πόδια της κοντή το έχει!... θα μην το ρίχνη, τάχατες!...») επέτεινον τους γέλωτάς των. Και εις τας εκθέσεις της Σταμάτως, η γραία Κυράνω επρόσθετε τα σχόλια της, με την Μακεδονικήν της διάλεκτον.

— Αυτηνιές, σι λιέου, είνι παλιοφουράδες!... Αχιλώνις, μαρή... Πού στα χουργιά, τα θ'κάμας! να του φτιάξ' καμμιά αυτ'νό, θε τ'βγαλ'νι, σι λιέου, στου γουμαρουπάζαρου!...

Τελευταία απ' όλας εκλήθη να λάβη μέρος η Φραγκογιαννού, ως σοφωτέρα όλων των άλλων. Η Μαρούσα είχεν αρχίσει ν' απελπίζεται από τας τρεις πρώτας «ψευτομαμμές», και κατέφυγεν εις ταύτην ως εις τελευταίαν ελπίδα. Τω όντι η γραία Χαδούλα με τα φάρμακά της, με τα μαντζούνια της και με τα ζεστά ή κρύα όσα έδιδε να πίνη εις την πάσχουσαν, τη βοηθεία και των εντριβών τας οποίας εξετέλει μ' επιδεξιότητα πολύ υπερτέραν από τας αλλάς, κατώρθωσεν εντός ολίγων ημερών να επιφέρη την έκτρωσιν. Ο κυρ Αναγνώστης ουδέποτε έμαθε τίποτε.

Αυτή ήτον η παλαιά εκδούλευσις, και αυτή η ευγνωμοσύνη την οποίαν είχαν υπαινίχθη σήμερα αι δύο. Αυτά ήσαν της Φραγκογιαννούς «τα παλιά τα πάθια της» κι αυτά ήσαν της Μαρούσας «τα βάσανά της».

Η ανάμνησις κατείχε τον νουν της Φραγκογιαννούς όλην την ώραν, ενώ έκειτο επί του σοφά, εις το σκότος· διότι λύχνον δεν της είχε φέρει η φιλοξενούσα, μόνον ένα κηράκι κι ολίγα σπίρτα της είχεν αφήσει. Όλην αυτήν την παλαιάν ιστορίαν ανελογίζετο, και ο ύπνος ποτέ δεν της ήρχετο. Ερευνώσα την συνείδησίν της, εν πράγμα εύρισκεν· ό,τι είχε κάμει και τότε και τώρα το είχε κάμει διά το καλόν. Εκουλουριάζετο υποκάτω εις το μάλλινον σκέπασμα, επί του δεξιού πλευρού κειμένη, κ'

έκυπτε την κεφαλήν εις το στέρνον, κ' επροσπάθει να ζαλισθή, να ναρκωθή, να της έλθη λήθαργος. Τότε, μετά χρόνους, ενθυμήθη και την σύντομον προσευχήν, την οποίαν της είχεν επιβάλει άλλοτε να λέγη συχνά ένας γέρων πνευματικός· το «Κύριε Ιησού Χριστέ, Υιέ του Θεού, ελέησόν με».

Η συχνή επανάληψις της ευχής ενήργησε, και η Χαδούλα εναρκώθη επ' ολίγα λεπτά και απεκοιμήθη. Πλην πάραυτα εις τον ύπνον της, ή εις τα ξύπνα της, (δεν ήξευρε καλά), της εφάνη ότι μέσα, εις το βάθος της ψυχής της, ήκουε φωνήν βρέφους, κλαύμα, μινυρισμόν θρηνώδη· τούτο ωμοίαζε με την φωνήν της μικράς εγγονής της, της προ ολίγων μηνών, διά χειρός αυτής... τελειωθείσης...

Η γραία εξύπνησεν έντρομος, ανετινάχθη όλη. Ανεσηκώθη και ησθάνετο μέγαν σπαραγμόν, αλλά συγχρόνως και καλυτέραν σωματικήν άνεσιν. Ο σύντομος εκείνος ύπνος είχεν εξαλείψει παρ' αυτή το νευροπαθές και το ανήσυχον. Εψηλάφησεν, εύρε τα σπίρτα, ήναψε το κηρίον, επήρε το ραβδί της, το καλάθι της, έβαλε μέσα εις αυτό και τας εμβάδας της, και ανυπόδητη, με τις κάλτσες, εκίνησε να φύγη.

IB'

Η Μαρούσα της είχε δώσει το κλειδί του μικρού κατωγείου, της είπε να εξέλθη διά της ιδιαιτέρας θύρας τούτου προς την οδόν, να κλειδώση έξωθεν, και να πάρη το κλειδί μαζί της, διά να το μεταχειρισθή πάλιν την άλλην νύκτα, αν έμελλε να επανέλθη. Όσον δι' αυτήν, αν ελάμβανεν ανάγκην να κατέλθη εις το κατωγάκι, θα κατήρχετο διά της οδού, δι' ης είχεν οδηγήσει εκεί την ξένην της, της εσωτερικής σκάλας και της θύρας του μεσοτοίχου.

Τω όντι, η Φραγκογιαννού ησθάνετο πλέον μεγάλην σφλομονήν, και το στενόν κατωγάκι με τον υγρόν αέρα του την εστενοχώρει. Καιρό ήτο ν' αναπνεύση πλέον τον αέρα του βουνού, πριν οι διώκται χωροφύλακες την κλείσωσιν, ίσως διά βίου, εις τα υγρά και ανήλια υπόγεια της ανθρωπίνης θέμιδος.

Εξήλθε, και, κάτω εις τα βάθη της ψυχής της, εμινύριζεν ακόμη η θρηνώδης φωνή του βρέφους, του μικρού κορασίου του αδικοθανατίσαντος. Εστάθη εις το χάσμα της θύρας, εκοίταξε μετά προφυλάξεως έξω, δεξιά, αριστερά, άνω, κάτω του δρόμου· δεν είδε ψυχήν ούτε σκιάν. Έβαλε πτερά εις τους πόδας της.

Δεν ήτο πρώτη φορά καθ' ην ήκουε μέσα εις την ψυχήν της, όπου υπήρχε σκοτεινή, σπηλαιώδης ηχώ, το πένθιμον εκείνο κλάυμα του βρέφους. Κ' ενόμιζεν ότι έφευγε τον κίνδυνον και την συμφοράν, και την συμφοράν και την πληγήν την έφερε μαζί της. Κ' εφαντάζετο ότι έφευγε το υπόγειον και την ειρκτήν, και η ειρκτή και η Κόλασις ήτο μέσα της.

Ώρα ήτο ως δύο μετά τα μεσάνυκτα, νυξ ασέληνος, αστροφεγγής. Αρχάς Μαΐου, δευτέραν εβδομάδα μετά όψιμον Πάσχα. Η εξοχή ευωδίαζεν, η αύρα εμυροβόλει. Ολίγα άγρυπνα πουλάκια έμελπον το όρθιον επάνω εις τα κλαδιά. Η Φραγκογιαννού επήρε τον δρομίσκον, τον λίαν γνωστόν εις αυτήν, στενόν και έρποντα, όπισθεν των κήπων και κάτωθεν των βράχων. Ο δρομίσκος μόλις ήτον ορατός εις την αστροφεγγιάν, καλυπτόμενος εν μέρει από τους προεξέχοντας ράμνους των θάμνων και των βάτων, οίτινες προέκυπτον από τους φράκτας των κήπων. Η ευκίνητος γραία επάτει επί χόρτων και χαμαιμήλων, κ' επί χλωρών ακάνθων, ανήρχετο δε με βήμα κόρης, νεαράς βοσκοπούλας του βουνού, τον ανηφορικόν δρομίσκον.

Είχε τελειώσει η μακρά σειρά των κήπων και των περιβολίων προς τα δεξιά της, ενώ αριστερά της παρετείνετο ακόμη ο μικρός βραχώδης λόφος, τα Κοτρώνια, με τας τρεις γραφικάς κορυφάς των την μίαν

κατόπιν της άλλης, τα επιστεφομένας από ανεμομύλους και μικρά λευκά καλύβια και σπιτάκια, έρποντα γύρω των. Τώρα πλέον έφθασεν εις μέρος όπου άρχιζαν αμπέλια, αγροί με οπωροφόρα δένδρα, όσον ήτον ακόμη πλαγινός ο ανήφορος, και ελαιώνες, ή αγροί με υψηλούς στάχους, σειομένους από την νυκτερινήν αύραν, εκείθεν, όπου ο ανήφορος καθίστατο αποτομώτερος, και άνω. Η Φραγκογιαννού, με ελαφρόν άσθμα, έτρεχεν, έτρεχε, μαστιζομένη το πρόσωπον από το απόγειον το πρωινόν, το αντίπνοον, του Βορρά το χαϊδευμένον εωθινόν τέκνον.

Έσπευδε να φθάση το ταχύτερον, πριν ανατείλει η ημέρα, εις τα μέρη τα οποία αυτή εγνώριζε. Υπήρχον, κατά τους βορείους αιγιαλούς της νήσου, πολλοί κλεφτότοποι, μέρη απάτητα, σπήλαια και βράχοι όπου εφύτρωνε το αγριοβότανον και η κάππαρις, και τα κρίταμα και η αρμυρήθρα, και όπου τους υπάρχοντας ολίγους δρόμους κατέστρεφον καθημερινώς τα κοπάδια των ερίφων και των αιγών. Εκεί θα ήτο το άσυλόν της, εκεί όπου ήσαν αι αναμνήσεις της παιδικής ηλικίας της. Εις εκείνους τους βορείους αιγιαλούς, σιμά εις το άγριον και γαλανόν πέλαγος, εις το παλαιόν Κάστρον, το κτισμένον επί γιγαντιαίου θαλασσοπλήκτου βράχου, εκεί είχε γεννηθή η Χαδούλα, κ' εκεί είχεν ανατραφή ως δέκα ετών κόρη.

Είτα, όταν ειρήνευσαν τα πράγματα, και η νέα πολίχνη εκτίσθη εις τον λιμένα το μεσημβρινόν, η μάνα της, η μάγισσα, η πολυκυνηγημένη από τους κλέφτες και τους λιάπηδες, συχνά την είχεν επαναφέρει εις τα μέρη εκείνα, της είχε δείξει όλους τους κλεφτότοπους, τους άβατους βράχους και τα άντρα, και της είχε διηγηθή δι' ένα έκαστον των τόπων εκείνων ανά μίαν ιστορίαν, φανταστικήν ή αληθή. Εις εκείνα τα μέρη, όταν την υπάνδρευσαν και την «εκουκούλωσαν», και την «ενεκροβλόγησαν» κατά τη συνήθη φρασεολογίαν της μητρός της, της είχαν δώσει ακόμα και την προίκα της. Το σπίτι, στο Κάστρο το έρημο, και το χωράφι στο Μπροσάνι, στον απάτητον κρημνόν. Ύστερον, όταν αυτή ενοικοκυρεύθη,

κ' έμαθε πολλά, κ' επρόκοψεν εις γυναικείαν σοφίαν, κ' εσυνήθισε να θηρεύη τα βότανα και τα τρίφυλλα και τας δρακοντιάς εις τους λόγγους και τα βουνά, πολύ συχνά είχεν επισκεφθή τα μέρη εκείνα, χάριν των ερευνών της.

Εκεί λοιπόν επήγαινε και τώρα, αν έδιδεν ο Θεός να φθάση ασφαλώς, αλλ' εις ποίαν δεινοτάτην περίστασιν. Και ποία άρα θα ήτον η τύχη της από τούδε; Μόνος ο θεός το ήξευρε.

*

* *

Πριν φθάση εις το μέρος, όπου ο δρόμος αποτόμως ανηφόριζε, καθώς διήρχετο έξω από ένα περιβόλι, φραγμένον με πυκνούς βάτους και θάμνους υψηλούς και εν μέρει με τοιχογύρισμα, εντός του οποίου υπήρχον πολλών ειδών οπωροφόρα δένδρα, η Φραγκογιαννού κατά τύχην εσκόνταψεν εις τον δρόμον, έκαμε δε μικρόν θρον, πεσούσα ελαφρώς επάνω εις ένα θάμνον. Αφήκε μικράν φωνήν ομοίαν με στεναγμόν.

Την ιδίαν στιγμήν ήκουσε πολύ πλησίον της, αλλ' έσωθεν του φράκτου, δυνατόν γαύγισμα σκύλου. Ανωρθώθη, και με ταχύτερον βήμα εξηκολούθησε τον δρόμον της.

— «Ποιός να είναι;» είπε μέσα της.

Ηκούσθη τότε μία φωνή βραχνή και νυσταλέα, αλλ' απότομος.

— Ε! βάρδ' απ' τα περιβόλια! Ανοιχτά!... Ανοιχτά!

Ανεγνώρισε την φωνήν του Ταμπούρα, του δραγάτη. Ενόησε τότε τί συνέβαινε. Το περιβόλι, έξωθεν του οποίου είχε σκοντάψει, ανήκεν εις τον τότε Δήμαρχον του τόπου. Εντός αυτού, σιμά εις τ' άλλα δένδρα, υπήρχον και ολίγαι κερασέαι, με καρπούς σχεδόν ωρίμους ήδη και περκάζοντας, μελανωπούς εις την αστροφεγγιάν, ανάμεσα εις τα μαυροπράσινα φύλλα. Ο Ταμπούρας, μη έχων τι άλλο να φυλάξη,

επειδή δεν ήτο ακόμη η ώρα των οπωρών ούτε των καρπών, εκοιμάτο εις το περιβόλι του Δημάρχου, εντός μικράς καλύβης με τον σκύλον του, κ' εφύλαγε τα κεράσια, μην τα κλέψουν οι δημόται του άρχοντος.

Φεύγουσα, ήκουεν ακόμα το γαύγισμα του σκύλου, συγχρόνως δε «αυτιάσθη» και της εφάνη ότι ήκουεν ανθρώπινα βήματα. Αλλ' ηπατήθη. Ίσως ήτο μάλλον αντίκτυπος και ηχώ των ιδίων βημάτων της. Φαίνεται ότι ο αγροφύλαξ μόλις είχε μισοξυπνήσει, κ' έβαλεν, ως εν υπνοβασία, μηχανικώς, την συνήθη φωνήν του. Είτα ευθύς πάλιν απεκοιμήθη.

Η Χαδούλα έγινε άφαντη εις το ύψος του λόφου, όπισθεν των δένδρων. Εκεί εστάθη μίαν στιγμήν κ' έτεινε το ους. Τίποτε δεν ήκουεν ειμή το λάλημα ενός πουλιού, το σύριγμα ενός νυκτερινού εντόμου, και το φύσημα της αύρας. Τότε της ήλθαν εις τον νουν τα κεράσια, τα οποία είχε διακρίνει αμυδρώς στίλβοντα εις ένα κρεμάμενον κλώνα, εξέχοντα ολίγον έξω του φράκτου του δημαρχικού περιβολίου, σιμά εκεί όπου είχε σκοντάψει, και είπεν:

— Αχ! Και δεν έκαμα να φτάσω ένα κεράσι, να δροσίσω το στόμα μου, που είναι φαρμάκι. Ξέχασα να πιω μια σταξιά νερό πριν φύγω... Ας φτάσω στη βρύση, μια!

Τότε μόνον ενθυμήθη ότι δεν είχε πίοι νερόν πριν εξέλθη από το κατωγάκι, όπου είχε διέλθει ολίγας αλλά τόσον μακράς εναγωνίους ώρας. Η Χαδούλα ανελογίσθη μετά πικρίας ότι όλα, και τα μικρότερα πράγματα, πρωθύστερα και ανάποδα της ήρχοντο εις αυτόν τον κόσμον. Εάν είχε προμελετήσει να κλέψη ολίγα κεράσια από την κερασιά του Δημάρχου, θα επάτει μετά προσοχής, θα επλησίαζε μετά προφυλάξεως, και τότε πιθανώς ούτε ο δραγάτης ήθελεν εξυπνήσει, ούτε ο σκύλος ίσως θα εγαύγιζε. Αλλά διά να ευρεθή απρόσεκτη και αλλοφρονούσα, διά να μην κοιτάξη καλά πού πλησίον ευρίσκετο, επαραπάτησεν, έκαμε μικρόν θόρυβον, αρκούντα διά να ξυπνήση τον σκύλον και τον άνθρωπον. Όλα έτσι της ήρχοντο!

Άλλως, η δίψα της τώρα είχαν ερεθισθή με τον δρόμον τον ανωφερή. Έκοψε φύλλα ελαιοδένδρων και τα έβαλε μες στο στόμα της.

*

* *

Εβάδισεν επί μίαν ώραν ακόμη. Ήτον ήδη χαραυγή. Αφού έφθασεν εις την κορυφήν του λόφου, κατήλθε πάλιν εις το ρεύμα, εις την υπώρειαν του βουνού με τας πολυσχιδαίς πλευράς, το οποίον εκαλείτο οι Βίγλες. Τις οίδε ποίοι παλαιοί κλέφτες εφύλαγαν άγρυπνοι καρπούλια εκεί, και εντεύθεν είχε λάβει το όνομα. Έφθασεν εις την μικράν βρύσιν, εις την ρίζαν του βουνού. Έφεγγεν ήδη. Έπιε νερόν, εδροσίσθη, κ' ευθύς έφυγεν. Εις το μέρος εκείνο εσύχναζον πολλοί άνθρωποι, βοσκοί και ξωμερίται κι άλλοι. Η Γιαννού ήθελεν όσον το δυνατόν να μείνη άόρατος. Εκατηφόρισεν ακόμη, εισήλθεν εις το κάτω ρεύμα το βαθύ, το βαίνον προς την θάλασσαν, το καλούμενον Λεχούνι.

Εκεί έφθασε μικρόν προ της ανατολής του ηλίου. Υπήρχον εκεί δύο ή τρεις νερόμυλοι, μάλλον παλαιοί και άχρηστοι, εκ των οποίων ο εις μόνον εδούλευε, και τούτο σπανίως. Όλα εδείκνουν την ερημίαν, δεν εφαινετο ίχνος ανθρώπου εκεί. Η Φραγκογιαννού, από περισσήν προφύλαξιν, δεν ηθέλησε να πλησιάση. Απέφυγε το μέρος εκείνο, εβάδισεν όπισθεν λόχμης, κ' έφθασεν εις γούρναν βαθείαν, με διαυγές νερόν, γνωστήν εις ολίγους. Ήτο μέρος κρυφόν και απάτητον. Εσχηματίζετο εκεί οιονεί άντρον, αποτελούμενον εκ χλόης, εκ κορμών και κισσού. Άντρον νύμφης, Δρυάδος των παλιών χρόνων ή Ναϊάδος, ευρούσης ίσως καταφύγιον εκεί.

Διά να κατέλθη τις εις την μικράν πτυχήν της γης, όπου ήτο η γούρνα του νερού, έπρεπε να έχη την τύχην διώκτριας και τους πόδας της Φραγκογιαννούς, τους ανυποδήτους, τους σχισμένους κ' αιματωμένους από τα κνίδας και τας ακάνθας. Εκεί εκάθισε ν' αναπαυθή. Έβγαλεν από

το καλάθι της το ψωμί και το τυρί και ολίγον κρέας, τα οποία την είχε φιλεύσει η Μαρούσα, επειδή την εσπέραν δεν είχε δυνηθή να φάγη τίποτε, μετά τον καφέ όπου είχε πίνει εις το μαγειρείον. Εφύλαξε μόνον τα δίπυρα, τα οποία είχε λάβει από το σπίτι της κόρης της, της Δελχαρώς. Έφαγεν, έπτε δροσερόν νερόν, κ' έλαβεν μικράν αναψυχήν.

Εκείνην την στιγμήν, ανέτελλεν ο ήλιος. Ο δίσκος του εφάνη ν' αναδύεται από τα κύματα, αντικρύ, εις το μακρινόν πέλαγος, του οποίου μίαν λωρίδα έβλεπεν από την κρύπτην της η Χαδούλα. Τα όρνεα του βουνού, του πετρώδους και ηχώδους, το οποίον ηγείρετο όπισθεν της, έρρηξαν μακρούς κρωγμούς, και τα πουλάκια της κοιλάδος, της λόχμης, του μικρού δάσους, αφήκαν φαιδράς μελωδίας.

Μία ακτίς θερμή, ερχομένη μακράν, από το φλεγόμενον πέλαγος, διέσχιζε την πυκνήν φυλλάδα και τον κισσόν τον περισκέποντα το άσυλον της ταιπώρου γραίας, και έκαμνε να σίλβη ως πλήθος μαργαρίτων η δρόσος η πρωινή, η βρέχουσα τον πλούσιον σμαράγδινον πέπλον, κ' εφυγάδευεν όλον το ρίγος της υγρασίας, και όλον το κρύος του φόβου του πελιδνού, φέρουσα πρόσκαιρον ελπίδα και θάλπος.

Η Γιαννού έβγαλε το χράμι το μάλλινον, το διπλωμένον εις πολλάς πτυχάς, από το καλάθι της, το εξεδίπλωσεν, ετυλίχθη μ' αυτό, κ' έκλινε την κεφαλήν προς την ρίζαν του γηραιού πλατάνου. Απεκοιμήθη.

*

* *

Της εφάνη εις τον ύπνον της ότι ήτον νέα ακόμα· ότι ο πατήρ της και η μάννα της την υπάνδρευον, όπως την είχαν υπανδρεύσει και την είχαν «νεκροβλοήσει» τον καιρόν εκείνον, και την επροίκιζαν, δίδοντες αυτή και τον κήπον τον πατρών, όπου αυτή εσκάλιζε κ' επότιζε τα κουκιά και

τα λάχανα, όταν ήτον μικρή· και ο πατήρ της την εφίλευε τάχα, διά τον κόπον της και της έδιδε «τέσσερα κεφάλια», κεφάλια από λαχανίδες. Η Χαδούλα μετά χαράς έλαβε τα τέσσερα φυτά εις τας χείρας, αλλ' όταν τα εκοίταξε, είδεν ω φρίκη! ότι ήσαν τέσσερα μικρά κεφάλια ανθρώπινα νεκρικά....

Ανεταράχθη, εσκίρτησεν, είπε «Κύριε Ιησού Χριστέ!...» Πάλιν απεκοιμήθη. Ωνειρεύθη ότι η μητέρα της την συνελάμβανεν επ' αυτοφώρω ερευνώσαν να εύρη το κομπόδεμα, κάτω εις το ισόγειον, ανάμεσα εις τα βαρέλια και τα πιθάρια και τον σωρόν των καυσοξύλων· ως την είδεν, εμειδίασε πικρώς, το σύνηθες μειδίαμά της, και διά να την εβγάλη τάχα από τον κόπον, επήρε μοναχή της το κομπόδεμα, έβγαλε και της εχάρισεν από τα τόσα τάλληρα, τα σκυλοδεμένα, τρία γερμανικά τάλληρα, τρεις ρηγίνες, απ' εκείνας που είχαν και την εικόνα της Παναγίας επάνω, με την επιγραφήν «Patrona Bavariae». Η Φραγκογιαννού, μετά χαράς μεμειγμένης μ' εντροπήν, επήρε τα τρία νομίσματα από τα χέρια της μητρός της, πλην όταν τα εκοίταξεν, είδεν ότι τα τρία εκείνα νομίσματα, με τα πρόσωπα που έφερον επάνω, ήσαν τρία προσωπάκια, μικρά, πελιδνά, με σβησμένα ματάκια... Ω! τρόμος! προσωπάκια μικρών κορασίδων!

Εξύπνησε περίτρομος, δυστυχής, φρενιασμένη. Ήτον ήδη μεσημβρία. Ο ήλιος έκαιεν υπεράνω της κεφαλής της άνωθεν της κορυφής του δροσερού πλατάνου. Με όλον το θάλπος του ηλίου, και την φαιδρότητα της ημέρας της μαγιάτικης, η εντύπωσις του ονείρου έμεινεν επί μακρόν εις τον νουν της. Της εφάινετο παράξενον μάλιστα πώς, εν ημέρα, είδε τα όνειρα αυτά. Οσάκις είχε κοιμηθή εν καιρώ ημέρας, εις την ζωήν της, δεν ενθυμείτο ποτέ να είδεν όνειρον.

Έβρεξεν εις την γούρναν δύο δίπυρα, τα απέθηκεν επί της πέτρας της πλακαρής παρά το χείλος του λάκκου, και τα ελησμόνησεν εκεί επί

μακρόν, εωσότου έλυωσαν από το βρέξιμον κ' εσάπισαν. Μετά ώραν, εγέμισε την φούχταν της με τα ψιχία, και τα έφαγε.

Όταν ο ήλιος εκρύβη εις την κορυφήν του βραχώδους βουνού, κ' εσκίασεν η κοιλάς, και ήτο δειλινόν πλέον, εστενοχωρήθη και προέκυψε την κεφαλήν έξω της κρύπτης. Εκοίταξεν άνω και κάτω, εις την κοιλάδα την κατάφυτον από ελαιώνας, αλλά ψυχή δεν εφαινέτο. Τότε εσκέφθη να πάρη το καλάθι της και το ραβδί της, να εξέλθη από την μικράν κόγχην, ν' αναβή επάνω εις την λόχμην την σύνδενδρον, και να πάρη σιγά το ρέμα-ρέμα, και ν' αρχίση πάλιν την Παλαιάν της τέχνην, να ψάχνη προς ανεύρεσιν βοτάνων – τα οποία δεν ήξευρε πλέον εις τι θα της εχρησίμευον, αφού δεν είχε πλέον εις τον κόσμον άλλο άσυλον, ειμή την ειρκτήν και μόνην.

Αλλ' όμως έτρεφεν άοριστον ελπίδα, ότι θα εύρισκεν ίσως ξενίαν εις καμμίαν μάνδραν ή καλύβην βοσκού, και τότε τα βότανα θα τα επρόσφερον εις την σύζυγον του φιλοξενούντος ως μικρόν αντάλλαγμα. Το περισσότερο όμως, θα το έκαμνε διά να περάση η βαρεία ανία, ήτις εβασάνιζε την ψυχήν της.

Την ώρα εκείνην ήκουσε μεμακρυσμένους κωδωνίσκους να ηχούν, και συγχρόνως είδε μακρόθεν να κατέρχεται ένα κοπάδι. Πάραυτα εσκέφθη, ότι, αν δεν προλάβη ευθύς να εξέλθη από την μικράν χαράδραν, μετ' ολίγον η κρύπτη της θ' ανακαλυφθή εξ άπαντος. Διότι, και αν τα πολλά των αρνίων ή των εριφίων εσκορπίζοντο, κ' επήγαινον να πίωσιν εις το μέγα ρεύμα, το οποίον έρρεεν επάνω μέχρι της στέρνας, και ύστερον κάτω από τον νερόμυλον, μερικά εξ αυτών βεβαίως θα κατήρχοντο εις το μικρόν ρεύμα, το γείτον της γούρνας. Είτα τα ζώα θα εσκιάζοντο, θα εξαφνίζοντο, θα ωπισθοχώρουν πηδώντα, και ο βοσκός, όστις και αν ήτο, θα την ανεκάλυπτε, θα επαραξενεύετο, και ίσως θα συνελάμβανεν υποψίας.

Το καλύτερον άρα θα ήτο ν' αντιμετωπίση με την άφευκτον προσποίηση, με το ψεύδος εις τα χείλη, την παρουσίαν του βοσκού. Άλλως ήτο πολύ πιθανόν, ο αγροδίαιτος εκείνος να μην είχε προ ημερών ειδήσεις από την πόλιν, και να μην εγνώριζε τίποτε περί του διωγμού, τον οποίον υπέφερεν η Φραγκογιαννού.

ΙΓ'

Μετ' ολίγον τω όντι, αφού η Γιαννού εξήλθε της κρύπτης, και βαίνουσα παρά το ρεύμα ένευεν εδώ κ' εκεί αναζητούσα βότανα, επλησίασε το κοπάδι των προβάτων μεικτόν μετά τινων αιγών και ο βοσκός ενεφανίσθη. Η Γιαννού τον ανεγνώρισεν αμέσως. Ήτον ο καλούμενος Γιάννης Λυρίγκος. Άμα είδε την γραίαν, άρχισε να φωνάζει μακρόθεν:

— Και πού σ' αυτόν τον κόσμο, θεια-Γαρουφαλιά (Ο Λυρίγκος ανεγνώρισε το πρόσωπον, αλλά, φαίνεται, δεν ενθυμείτο καλώς το όνομα). Καλά που σ' ηύρα!... Ο Θεός σ' έστειλε!

— Τί να τρέχη; είπε μέσα της η Φραγκογιαννού. Κάτι θέλει να μου πη. Βέβια, ο άνθρωπος δεν θα έχη ακούσει τίποτα για τα πάθια τα δικά μου.

— Ξέρεις τίποτα, θεια-Γαρουφαλιά; επανέλαβεν ο Λυρίγκος πλησιέστερον ερχόμενος.

— Τί να ξέρω, γυιέ μου; είπεν υποκριτικώς η Φραγκογιαννού, απέχουσα να εξαγάγη τον άνθρωπον εκ της πλάνης όσον αφορά το βαπτιστικόν της όνομα, είτε επέφερεν: — Από τα ψες λείπω απ' το χωριό. Ήρθα να μαζώξω βότανα στα ρέματα.

— Άκουσε θεια-Γαρουφαλιά, επανέλαβε με απλότητα ο άνθρωπος. Απόψε γεννήσαμε, στο καλύβι.

— Γεννήσατε;

— Σπαργανίσαμε! Είναι το τρίτο κοριτσάκι που μας ήρθε στα πέντα χρόνια... όλο κοριτσούδια, το έρμο!

— Να σας ζήση! είπε η γραία. Καλή σαράντιση της φαμιλιάς σου!

— Ως τόσο, το κοριτσάκι ήρθε στον κόσμο άρρωστο, κι όλο κλαίει, και στο βυζί δεν κολλάει. Κ' η μάννα του η καφερή, τόσο καλά δεν είναι... Όλο κάψη και σεκλέτι, το έρμο!

— Αλήθεια;

— Να ήθελες να μας έκανες τη χάρη, να περνούσες απ' το καλύβι, να έκανες κανένα ψευτογιατρικό, θεια-Γαρουφαλιά;... Εκείνη η πεθερά μου δε φελάει τίποτα, τί σου κάμη;

— Μα τώρα κοντεύει να νυχτώση... είπε με υποκρισίαν η Φραγκογιαννού.

Και μέσα της έλεγε: «Το ριζικό μου είναι πλιο! Ωχ Θε μου!»

— Ας νυχτώση... Αν θέλης, κοιμάσαι στο καλύβι.

Η Φραγκογιαννού εστάθη ως να εδίσταζεν. Αλλ' ήτον ετοιμή να συναινέση.

Την ιδίαν στιγμήν, με την τελευταίαν ακτίνα του ηλίου, ήτις εχρύσωνε την κορυφήν του ανατολικού λόφου με τους ελαιώνας τους πολλούς, κ' έκαμνε να στίλβη το φύλλωμα των ελαίων, εφάνησαν δύο άνθρωποι κατερχόμενοι δρομαίοι από ένα μονοπάτι μεταξύ δύο ελαιώνων.

Η Φραγκογιαννού τους είδε πρώτη κ' ετρόμαξεν. Ο ήλιος, όστις κατέλαμπε τα φύλλα, έκαμνε να γυαλίζουν και τα κομβία της στολής των τα προ μακρού χρόνου αγυάλιστα. Ήσαν οι χωροφύλακες.

Πάραυτα η Φραγκογιαννού έστρεφε τα νώτα προς τον Γιάννην τον Λυρίγκον, κ' έτρεξε προς την ρίζαν του πετρώδους βουνού, προς δυσμάς.

Ο βοσκός εφώναξεν έκπληκτος:

— Πού πας, θεια-Γαρουφαλιά;

— Σιώπα! παιδί μου, του εσύριξεν έντρομος η γυνή, αν αγαπάς τον Χριστό! Έρχονται ταχτικοί!... Να μην πησ πως με είδες!

— Ταχτικοί;

— Να μη με μαρτυρήσεις, παιδί μου, χάνομαι! Ησύχασε!... Αν γλυτώσω τώρα, την νύχτα θα' ρθω στο καλύβι σας...

Και αφού έβγαλε τα πασουμάκια της, τα οποία εξερχομένη από την γούρναν είχε φορέσει, και τα έρριψε μέσα στο καλάθι, άρχισε ν' αναρριχάται ελαφρά πατούσα, ανυπόδητη, με το καλάθι της περί τον αριστερόν αγκώνα, με το ραβδί της εις την χείρα την δεξιάν, τον κρημνόν τον ανωφερή, όπου μόνον τα ολίγα ερίφια, όσα ήσαν μεταξύ των προβάτων του Λυρίγκου, θα ηδύναντο ν' αναρριχηθώσι.

Μετ' ολίγα δευτερόλεπτα, αφού ανήλθεν εις ύψος ολίγων οργυιών, εκρύπτετο όπισθεν του πρώτου προέχοντος βράχου, κ' εγίνετο άφαντη.

Ευθύς κατόπιν οι δύο χωροφύλακες, οίπινες διά να φθάσουν έως το μέρος όπου ευρίσκετο ο βοσκός ήτο ανάγκη να χαμηλώσουν και διέλθουν το ρεύμα, μεταξύ της πυκνής λόχμης –και την περίστασιν ταύτην είχαν επωφεληθή όπως φύγη η Φραγκογιαννού– έφθασαν πλησίον του Λυρίγκου. Ο βοσκός εν τω μεταξύ εκοίταζε τα αιγοπρόβατά του, τα εφώναξε: «Τίβι! τίβι!... όι! όι!...» Επροσπάθει να τα συμμαζέψη και τα φέρη προς τον ανήφορον, διά να τα οδήγηση προς την ράχιν την μεσημβρινήν, όπου ευρίσκετο η σάνη του.

Οι δύο άνδρες εχαιρέτησαν τον Λυρίγκον. Είτε τον ηρώτησαν αν είδε «κείνη την παλιογυναίκα, πως την λεν, την Φραγκογιαννού».

Ο Λυρίγκος είπεν όχι.

Ο εις των χωροφυλάκων ύβρισε τον βοσκόν.

— Ψέματα λες! Εγώ την είδα!...

Ούτε επέμενεν ότι είχαν ιδεί τον ίσκιον, τον «διακαμόν» ή το «διάνεμα», καθώς έλεγε, της γραίας, ν' αναρριχάται ως γάττα εις το ύψος του κρημνού. Ο άλλος δεν είχαν ιδεί ούτε ισχυρίζετο τίποτε.

Ο πρώτος, με τα τσαρούχια του, εδοκίμασε ν' αναρριχηθή εις τον βράχον. Αλλά μετά τρία βήματα κατεκρημνίσθη κ' έπεσε, κτυπήσας ελαφρώς εις το γόνυ.

Εκεί όπου είχαν αναβή η Φραγκογιαννού, ήτο το βουνόν του Κουρούπη, βορεινόν, βραχώδες, απάτητον, και τους πόδας του εφίλει και έπληττε το κύμα του πελάγους. Η θεά ηνοιγέτο προς την ακτήν της Μακεδονίας, την Χαλκιδικήν, και τον μέγαν Άθωνα.

Η θέσις όπου έφθασεν η καταδιωκομένη γυνή εκαλείτο το Κοχύλι. Ανθρώπινος πους σπανίως επάτει εκεί. Μόνον όταν απεπλανάτο ή «εβραχώνετο» καμμία γίδα, τότε κανείς βοσκός ερριψοκινδύνευε ν' ανέλθη προς την άβατον εκείνην σκοπιάν. Η Φραγκογιαννού ανεκάλυψε μικρόν σπήλαιον, όλον ανοικτόν εις την θεάν του πελάγους, το οποίον ήτο το κυρίως Κοχύλι, κ' εκάθισεν άνέτως εις την χιβάδα εκείνην. Ήτο σχεδόν βεβαία ότι οι διώκται της δεν θα την έφθανον εκεί. Εάν τυχόν κανείς απ' αυτούς ήτο τόσον «μάννας γυιός», ώστε ν' αποφασίση και να κατορθώση ν' αναρριχηθή εις τον βράχον, αυτή είχεν ετοιμην και την «υποχώρησιν». Εγνώριζεν εν άλλο μονοπάτι, έσωθεν της διπλής κορυφής του πετρώδους βουνού, σχίζον εις δύο τας συστάδας των βράχων, το οποίον, γνωστόν εις μόνους τους αιγοβοσκούς των μερών τούτων, έφερε κατ' ευθείαν εις τας μάνδρας και τας κατοικίας των.

Εκάθισεν εις την κόγχην του βράχου, κάτω από τους πόδας της έχουσα την βοήν και την μελωδιάν των κυμάτων, και άνω της κεφαλής της ήκουε την κλαγγήν των αετών και τους κρωγμούς του ιέρακος. Καθώς ηπλώθη η νύκτα, εφεγγοβόλησεν από άστρα το αχανές στερέωμα, και ο αήρ ο ευώδης θα ήτον ικανός να βαλσαμώση και αυτά της γυναικός ταύτης τα «πάθια». Το κογχυλοειδές άντρον ήτο μόνον ως τρία μπόια άνω από το κύμα, αλλ' ο βράχος έως κάτω ήτο τόσον κάθετος, ώστε αδύνατον ήτο «βροτός ανήρ» ν' ανέλθη ή να κατέλθη.

Ήτο θέσις καλή μόνον διά να πέση τις εις την θάλασσαν να πνιγή, εάν το είχεν αποφασίσει.

Η γραία έβγαλεν από το καλάθι της τα ολίγα παξιμάδια, όσα της είχαν μείνει, ελαίας και τυρίον, κ' εδείπνησεν. Ευτυχώς το φλασκή της ήτο γεμάτο νερόν, επειδή το δειλινόν το είχε γεμίσει από την γούρναν.

Έκλεισε τα όμματα, και ήρχισε να ναναρίζεται μόνη της, υποψιθυρίζουσα ένα τραγούδι ωσάν μοιρολόγι, αλλά δεν είχεν ύπνον. Επανήλθον πάλιν και της έστησαν πολιορκίαν οι φόβοι και τα φαντάσματα. Τον κλαυθμυρισμόν εκείνον του νηπίου τον ήκουε συχνά μέσα της, βαθιά στα σωθικά της. Το μυστηριώδες τούτο κλαύμα ματαίως εδοκίμαζε να κατασιγάση με το άσμα το παραπνοητικόν και ρεμβώδες, το οποίον υπεψιθύριζε:

Μαννούλα μου, ήθελα να πάω, να φύγω, να μισέψω, τον ριζικού μου από μακριά την πόρτα ν' αγναντέψω. Στο σκοτεινό βασίλειο της Μοίρας να πατήσω, κ' κεί να βρω τη μοίρα μου, και να την ερωτήσω...

Της ήλθεν εις τον νουν ότι, ίσως οι «ταχτικοί» να την εκυνήγουν και την νύκτα ακόμη. Εάν αυτοί ανήρχοντο επάνω, εις τα μανδριά των βοσκών, κ' έμεναν εκεί να διανυκτερεύσουν;... Μήπως δεν είχαν χλωρήν μυζήθραν οι βοσκοί, ή μήπως δεν είχαν γάλα και στρογγυλιάτα, ή ακόμα και κόττες διά στραγγάλισμα και ψήσιμον, εις πρόχειρον ξυλίνην σούβλαν; Εάν τυχόν κανείς από τους βοσκούς εγελάτο, κ' εδείκνυεν εις τους χωροφύλακας το μέσα μονοπάτι, τότε η αποχώρησις της δεν θα εκόπτετο; Και ήτο απείρως δυσκολώτερον να καταβή, οπόθεν ανέβη, εκτός αν εγίνετο πτερόπους κ' έφευγε...

Είχε μέγα ενδιαφέρον να εμάνθανε τί του είπαν του Λυρίγκου οι δύο «ταχτικοί», και τί αυτός είπε. Το καλύβι του Λυρίγκου, το εγνώριζε, ήτον

επάνω στην ράχιν, όπισθεν του βουνού, και απείχεν ως είκοσι λεπτά της ώρας. Τώρα, βέβαια, ο Λυρίγκος θα είχε μάθει το διατί αυτή κατεδιώκετο να συλληφθή και διά ποίαν πράξιν κατηγορείτο. Και με τι μούτρα να παρουσιασθή, τότε, στο καλύβι αυτή; Αλλά πιθανόν ο ίδιος να μην κοιμάτο στο καλύβι, αλλά μάλλον εις την μάνδραν της αγέλης του, ήτις θα ευρίσκετο εκεί κάπου, όχι πολύ μακράν. Και τότε αυτή θα εύρισκε τας δύο γυναίκας, την λεχώ και την μητέρα της, θα τας εξάφνιζε... Τί να κάμη; Ποίαν απόφασιν να λάβη;

Απεναρκώθη, και χωρίς να κοιμάται εντελώς, ωνειρεύετο. Της εφάνη ότι ευρίσκετο αλλού, εις άλλον τόπον. Σιμά εις τον Αϊ-Γιάννην τον Κρυφόν, εκείνον τον Άγιον όστις εγιάτρευε τους κρυφούς πόνους, κ' εδέχετο την εξαγόρευσιν των κρυφών αμαρτιών· εκεί έξαφνα ευρέθη. Αντίκρουζε τον κήπον του Περιβολά, με την γυναίκα την κατάκλειστον εις την καλύβην, την άρρωστην. Έβλεπε την θύραν του φραγμένου κήπου, το πηγάδι, την στέρναν, το μάγγανον. Έκουσεν ευκρινώς να εξέρχεται από την στέρναν μία βαθεία, πολύ βαθεία, αλλόκοτος βοή. Εταράσσετο το νερόν της στέρνας, με παφλασμόν τρικυμίας, εφώναζε, και σχεδόν ωμίλει ως άνθρωπος. Αυτή διέκρινεν εναργώς την λέξιν την οποίαν επρόφερε το λαλούν εκείνο νερόν: «Φόνισσα!... Φόνισσα!...»

Ανετινάχθη φρίσσουσα, εξύπνησε, και διετύπωσε προς εαυτήν, ως εις παραμίλημα πυρετού, μίαν αλλόκοτον ερώτησιν: «Τάχα το αίμα το πνιγμένο φωνάζει, όπως και το αίμα που χύθηκε;»

Είτα ευθύς συνήλθεν εις εαυτήν, εδοκίμασε πάλιν να προφέρη της προσευχής τα καταπραϋντικά λόγια: «Κύριε Ιησού...» Την ιδίαν στιγμήν ανεπόλησε τα λησμονημένα λόγια ενός τροπαρίου, το οποίον είχε ακούσει πολλάς φορές εις την νεότητα της να ψάλλη ένας γέρων ιερέυς: «Ιησού γλυκύτατε Χριστέ... Ιησού μακρόθυμε!»

Τότε ευθύς της ήλθε πάλιν ο ύπνος, βαθύς και διαρκέστερος. Και τότε ωνειρεύθη οιονεί ότι εξαναέζη όλην την περασμένην ζωήν της. Και

παραδόξως, μέσα εις τον ύπνον της, έβλεπε τα επίλοιπα εκ των ονείρων της παρελθούσης ημέρας. Έβλεπεν όχι πλέον ότι υπανδρεύετο ή προικίζετο, αλλά ότι εγέννα, και της εφάνη ότι είχε και τας τρεις κόρας της συγχρόνως, την Δελχαρώ, την Αμέρσαν και την Κρινιώ, μικράς, σχεδόν ομήλικας ως να ήσαν τρίδυμοι. Ότι αι τρεις, κρατούμεναι εκ των χειρών, ίσαντο έμπροσθέν της, και της εζήτουν θωπείας, ασπασμούς και φιλεύματα. Αίφνης, τα πρόσωπα των, αλλοιωθέντα, δεν ωμοίαζαν πλέον ως των τριών θυγατέρων της, αλλά προσέλαβον όλους τους χαρακτήρας των τριών εκείνων κορασιών, των πνιγμένων, και, ως κομβολόγιον εκρεμάσθησαν αίφνης από τον λαιμόν της.

— Εγώ είμαι η Ματούλα, έλεγεν η μία. — Κ' εγώ η Μυλσούδα, η μικλή, εφέλλιζεν η άλλη. — Κ' εγώ είμαι η Ξενούλα, έλεγεν η τρίτη. — Φίλησε μας! — Πάρε μας! — Ημείς τα κορίτσια σου! — Εσύ μας γέννησες, μας έκαμες! — Μας γέννησε... στον άλλο κόσμο, επρόσθεσε σαρκαστικώς η Ξενούλα. — Χόρεψέ μας! — Δώσε μας μαμ! — Κάνε μας νάνι! — Τραγούδα μας! — Καμάρωσέ μας!

Ω! αλήθεια, της εφαινετο τόσον φυσικόν το πράγμα! Αυταί αι τρεις μικραί κορασίδες ήσαν τα τέκνα της! Οποίος ορμαθός έμψυχος, ανθρώπινος!... Νεκρωμένος, βαρύς από το ύδωρ, αφρισμένος!... Πώς θ' αντείχεν η γραία Χαδούλα να φέρη, εις όλον τον καιρόν, όλον τον φρικώδη τούτον ορμαθόν κρεμασμένον από τον τράχηλόν της! Εξύπνησε παραλογισμένη, φρίσσουσα· εσηκώθη, επήρε το ραβδί της, το καλάθι της, και απεφάσισε να φύγη εκείθεν. Εδώ εις την κοίλην χιβάδα του βράχου, εις την βοήν του ερήμου αιγιαλού, υπήρχον πολλά φαντάσματα. Ο τόπος ήτον στοιχειωμένος. «Ας φύγω κι αποδώ!» Πάραυτα επανήλθον εις τον νουν της οι λογισμοί της οι άλλοι, οι θετικώτεροι. Εάν τυχόν οι δύο χωροφύλακες είχαν ανακαλύψει το κρυφό μονοπάτι, το καλύτερον ήτο να τρέξη προ του κινδύνου, και αν τους συνήντα καθ' οδόν, πιθανόν να εύρισκε διέξοδον όπισθεν της συστάδος

των βράχων, χειρότερον δε θα ήτο αν την απέκλειαν εδώ εις αυτήν την στενούραν, εις το Κοχύλι.

Έτρεξε τον δρομίσκον τον ανωφερή, εις την αστροφεγγιάν, ανάμεσα εις τους βράχους, και μετά ημίσειαν ώραν έφθασεν ασθμαίνουσα εις τον οικίσκον του Λυρίγκου. Εστάθη διά να λάβη αναπνοή, είτα έκρουσε την θύραν.

Περί ενός μόνου ήτο βεβαία, ότι οι δύο «ταχτικοί» ευρίσκοντο παντού αλλού, αλλ' όχι εις αυτό το καλύβι, όπου υπήρχε γυνή λεχώ με την συντροφιάν της μητρός της. Εάν έμειναν την νύκτα εις το βουνόν, θα ευρίσκοντο εις εν από τα μανδριά των ποιμνίων.

Η γραία, η πενθερά του Λυρίγκου, ήτις δεν είχεν ύπνον να κοιμηθή, όπως δεν εκοιμάτο και η Φραγκογιαννού προ ημερών, όταν εσυντρόφευε την λεχώ, την κόρην της, εσηκώθη και ηρώτησε;

— Ποιός είναι;

— Μ' έστειλε ο Γιάννης, απήντησεν έξωθεν της κλειστής θύρας η Χαδούλα, χωρίς να είπη τ' όνομά της, για να κάμω γιατρικά της λεχώνας.

— Τέτοιαν ώρα;

— Δεν μπόρεσα νωρίτερα να 'ρθω.

— Πού τον ηύρες;

— Κάτω στο Λεχούνι, στο ρέμα.

Η γραία απέσυρε τον μοχλόν και ήνοιξε την θύραν.

— Αυτοί δεν ξέρουν τίποτε, εσκέφθη καθ' εαυτήν η Φραγκογιαννού· σ' αυτές «περνάει η μπογιά μου» ακόμα.

Άμα επάτησε τον πόδα μέσα, και άρχισε να φέρεται ως οικοκυρά. Εις το φως του κανδηλίου, του καίοντος εμπρός εις εν παλαιόν εικόνισμα, τρίπτυχον, φέρον τον Χριστόν εν τω μέσω, και διαφόρους αγίους εις τας δύο πτέρυγας, επήγε κατ' ευθείαν εις την εστίαν, σιμά εις την στρωμνήν της λεχούς, επί του δαπέδου, εδοκίμασε την φωτιάν, και είδεν ότι ήτον μισοσβησμένη. Επήρε ξυλάρια και ξηρόκλαδα, από ένα σωρόν παρά

την γωνίαν, έρριψεν ολίγα εις την εστίαν, εφύσησε κ' εξάναψε την φλόγα. Έλαβεν ένα ιμβρίκι, το οποίον ευρίσκετο επί της εστίας, το εγέμισε νερόν, έφαξεν εις το καλάθι της, επήρε δύο ή τρία κλωναράκια βοτάνων, τα έρριψε μέσα, κ' έβαλε το αγγείον εις το πυρ.

Είτα, νεύουσα προς το μέρος της λεχώνας, είπε σιγά εις την γραίαν:
— Μην την ξυπνάς... Σαν ξυπνήση, ύστερα να το πιη αυτό.

Η γυνή απήντησε διά νεύματος. Η Φραγκογιαννού εξηκολούθει να φυσά το πυρ. Η γραία, εν αμηχανία, επεθύμει να την ερώτηση και πάλιν πώς ευρέθη εκεί τοιαύτην ώραν, αλλά δεν ετόλμα. Η κόρη της έκαμνε κακή λεχωσιά, κ' εφοβείτο μην εξυπνήση έξαφνα και θορυβηθή.

Το θυγάτριον, μικρόν ράκος, δύο ημερών ζωής, το οποίον είχε έλθει κι αυτό εις τον κόσμον δι' αμαρτίας και βάσανα, εκοιμάτο εις την κοιτίδα του, αλλ' η αναπνοή του ήτο δύσκολος και ηκούετο εν μέσω της σιωπής. Από καιρού εις καιρόν, όταν το φύσημα του εγίνετο οπωσοούν σφοδρότερον, και το βρέφος εφαινέτο έτοιμον να ξυπνήση και να φωνάξη, η μαμμή το ενανούριζε δι' ενός μονοσυλλάβου, «Κοι, κοι, κοι, κοι!», εφαινέτο δε τω όντι η συλλαβή αύτη (ήτις φαίνεται να είναι η πρώτη συλλαβή του «κοιμήσου!», ή αυτή η ρίζα του «κείμαι»), εφαινέτο, λέγω, πολλάκις επαναλαμβανομένη, να εξασκή παράδοξον υποβολήν και γοητείαν.

Η ώρα παρήρχετο. Είχον λαλήσει ήδη δύο φορές τα ορνίθια. Η Πούλια είχεν υπερβή προ πολλού το μεσουράνημα. Από την αντικρινήν κορυφήν της ράχης, όπου ήσαν άλλα καλύβια κατοικούμενα από τας οικογενείας βοσκών, ηκούσθησαν μεμακρυσμένα λαλήματα. Εις ταύτα απήντησεν ευθύς το λάλημα των πετεινών από τον ορνιθώνα του καλυβιού του Λυρίγκου.

Η λεχώνα εξύπνησε. Η μάννα της της έδωκεν να πίνη το φάρμακον, το οποίον είχε παρασκευάσει η Φραγκογιαννού.

— Κουράγιο, κοπέλα μ', είπεν αύτη με πραείαν φωνήν.

— Πού βρέθηκες εδώ; είπε η λεχώνα.

Την κοιτάζε με απορία, κ' εδυσκολεύετο να την αναγνωρίση.

— Ο Θεός μ' έστειλε, είπε μετά πεπιοθήσεως η Γιαννού.

— Καλά που ήρθες, εδήλωσε τότε και η γραία.

Τω όντι, αύτη, αν και είχε παραξενευθή καταρχάς, εσκέφθη και ανεγνώρισεν ότι η παρουσία της Γιαννούς ήτο μία παρηγορία εις την μοναξίαν των.

ΙΑ'

Περί τα πρώτα γλυκοχαράγματα, το βρέφος είχεν εξυπνήσει, κι άρχισε να κλαυθυρίζη. Η Φραγκογιαννού έκαμε και πάλιν «κουμάντο». Εσυμβούλευσε την λεχώ να βάλη το παιδίον εις το βυζί, διά να δοκιμάση αν κατέβη το γάλα. Συγχρόνως ηκούσθη κρότος έξωθεν, κ' ευθύς κατόπιν μια φωνή.

— Γριά!... Γριά! κοιμάστε;

Ήτον ο Λυρίγκος, κ' εκάλει την πενθερά του.

Η γραία εγνώρισε την φωνήν, εσηκώθη κ' έτρεξεν εις την θύραν.

— Έλα να μου δώσης ένα χέρι, εφώναξεν ο Λυρίγκος. Ο παραγυιός λείπει κ' είμαι μοναχός.

Ο Γιάννης φαίνεται ότι δεν εσκέφθη καν να ερωτήση διά τη λεχώ, την γυναίκα του, και διά το τέκνον του, πώς είχαν. Ησθάνετο μόνον επείγουσαν ανάγκην, κ' έκραζε την πενθεράν του να τον βοηθήση εις τας ποιμενικάς εργασίας της πρωίας, δηλαδή ίσως εις το ξεμάνδριασμα, το άρμεγμα, και τα λοιπά.

— Δεν μπορεί κανείς μοναχός του, το έρμο!... Πρέπει να 'χη τέσσερα χέρια! επρόσθεσεν ως αυτοδικαιολογούμενος.

Η γραία εξήλθε τρέχουσα. Η Φραγκογιαννού έμεινε μόνη, με την λεχώ και το βρέφος.

Η νεαρά γυνή είχε λαγοκοιμηθή πάλιν, και δεν είχεν αντιληφθή καλώς την απουσίαν της μητρός της. Μετ' ολίγας στιγμάς εξύπνησε και είπτε: — Πού πάει η μάννα, θα πω;

Η Φραγκογιαννού, φρονούσα ότι το καλύτερον ήτον η λεχώνα να κοιμάται για να ησυχάζη, και γνωρίζουσα ότι η απόκρισις η διδομένη εις τους πυρέσσοντας και εις τους ως εν υπνοβασία παριμιλούντας βλάπτει μάλλον ή ωφελεί, δεν απήντησε τίποτε. Η λεχώ ευθύς και πάλιν απεκοιμήθη.

Το θυγάτριον εκ νέου άρχισε να κλαυθυρίζη πολύ τρυφερά και παραπονετικά, μέχρις οχληρότητος. Η Φραγκογιαννού, ήτις είχε λησμονήσει όλες τας τύψεις, τας οποίας είχεν αισθανθή αλγεινώς υπό τας μελανάς πτέρυγας των ονείρων της, και εσπαράσσετο και πάλιν από τους όνυχας της πραγματικότητας, άρχισε να σκέπτεται μέσα της:

— Αχ! δίκιο έχει, ο καημένος, ο Λυρίγκος... «Όλο κοριτσούδια, το έρμο, όλο κοριτσούδια!»... Και τί ξαλάφρωμα θα ήτον τώρα γι' αυτόν, για την άμοιρη τη γυναίκα του, να του το 'παιρνε τώρα, ο Μεγαλοδύναμος!... αυτό καν που 'ναι μικρό, και δεν έχει ν' αφήση μεγάλον καημό πίσω του!

Την στιγμήν εκείνην της ήλθεν εις τον νουν μία μικρά απορία· πού ευρίσκοντο τ' άλλα κοράσια του Λυρίγκου, τα μεγαλύτερα. Τότε ενθυμήθη ότι πριν ν' αναβή εις το καλύβι, όπου ευρίσκετο τώρα, το οποίον ήτο χαμηλόν ανώγειον, επέρασεν έξω από την θύραν ενός άλλου μικροτέρου καλυβίου, το οποίον ήτο χαμόγειον, και ήτο κτισμένον δίπλα, κολλητά με το πρώτον. Ήτο το μικρόν καλυβάκι της γραίας, της πενθεράς του Λυρίγκου, κ' εκεί μέσα τής είχε φανή ότι ήκουεν αναπνοάς κοιμωμένων, ρογχαλίσματα. Εκεί βέβαια θα εκοιμώντο, μαζί με την μικράν θείαν τους την άγαμον, τα άλλα κοράσια του Λυρίγκου.

Ως εν αλλοφροσύνη και εν πλάνη ονείρου, έτεινε την χείραν προς το λίκνον, εντός του οποίου ωλόλυζε το μικρόν... Έκαμε χειρονομίαν ως διά να σχηματίση τους δακτύλους της εις διλαβίδα, εις αρπάγην και στραγγαλιάν. Ησθάνετο την στιγμήν εκείνην αγρίαν χαράν να πνίξη το μικρόν θυγάτριον... Της ήλθεν εις τον νουν ότι ήτο αβάππιστον, και αν το έπνιγε, θα είχε διπλήν αμαρτίαν... Η σκέψις αύτη επί μίαν στιγμήν την ανεχαίτισεν, αλλ' όμως απεφάσισε να υπερπηδήση τον φραγμόν τούτον... Παρά ένα δάκτυλον, η χειρ της έψαυε τον λαιμόν του μικρού πλάσματος...

Την στιγμήν εκείνην ηκούσθη φωνή, βήμα, κρότος, εις το μικρόν χαγιάτι έξω, και η θύρα, την οποίαν η γραία, η πενθερά του Λυρίγκου αναχωρήσασα δεν είχε κλείσει με το μάνδαλον, αλλά μόνον την είχε γείρει, ηνοιχθη πέραν και πέραν, ενδίδουσα εις ώθησιν έξωθεν.

— Εδώ είναι, ηρώτησεν ο εμφανισθείς άνθρωπος, εδώ είναι το σπίτι του Λυρίγκου, του τσοπάνη;

Ήτον χωροφύλαξ, με το χιτώνιον μισοκουμβωμένον, φουσκωτόν επί του στήθους, με το κασκέτον στραβά, με στριμμένον τον μύστακα, και με την κάππα διπλωμένην μακρυνάρι επί του αριστερού ώμου.

Μέσα στο καλύβι, η κανδήλα ετρεμόσβηνεν εμπρός εις τα εικονίσματα. Η φωτιά είχε καλυφθη και πάλιν από την τέφραν. Το λυχνάρι σβηστόν εκρέματο από το μικρόν ράφι της εστίας. Ήτο σκότος. Έξω, είχαν εξημερώσει, και παρά δύο λεπτά ο ήλιος θ' ανέτελλεν.

Ο άνθρωπος δεν έβλεπεν ειμή αμυδράς σκιάς μέσα. Την λεχώναν εις την στρωμνήν της, ως αμαυρόν όγκον κατακειμένην, το βρέφος το οποίον εσάλευε και ανάσαιεν εντός της σκάφης, ήτις εχρησίμευεν ως λίκνον... και την Φραγκογιαννού καθημένην ως φάντασμα, και τείνουσαν την χείραν προς το λίκνον.

Η Φραγκογιαννού έμεινε με την χείρα τεταμένην. Την κατέλαβε φρίκη, τρόμος, ζάλη. Εντός δευτερολέπτου ήλθεν εις εαυτήν, και είδε τον φοβερόν κίνδυνον.

Ακριβώς όπισθεν της ήτο εν μικρόν παράθυρον βλέπον προς βορράν, υπόσαθρον, νοτισμένον και κακοκλεισμένον. Ως να είχε πιναχθή από έκρηξιν, εστράφη μηχανικώς, άνοιξε το παράθυρον, κ' επήδησεν έξω. Έπεσεν επάνω εις χόρτα και άχυρα, και ο δούπος της πτώσεως της ούτε ηκούσθη. Το χαμηλόν παράθυρον μόλις ανείχε μισήν οργυιάν από του εδάφους.

Μόνον είχε ξεχάσει να πάρη μαζί το ραβδί της και το καλάθι της, τα οποία ως τόσον ευρίσκοντο δίπλα της, εις το πάτωμα. Ήτο άξιον απορίας, πώς τόσον είχε σαστίσει. Τα ενθυμήθη ακριβώς την στιγμήν καθ' ην άρχισε να τρέχη μετά το πήδημα της, κ' έτσι της ήρχετο αν ήτο τρόπος, να γυρίση πίσω να τα πάρη, και να στραβωθούν, να μην την ιδούν οι διώκται της.

Ως τόσον έτρεχεν, έτρεχεν... είχεν εισέλθη μέσα εις το δάσος, του οποίου τα διάφορα μονοπάτια της ήσαν πολύ γνωστά. Δεν εγύριζε να ιδή οπίσω της... Ήτο βεβαία ότι οι δύο «ταχτικοί» θ' αργήσουν να εννοήσουν τι συνέβη, και να βαλθούν να την κυνηγήσουν.

Τω όντι οι δύο εκείνοι άνδρες της δημοσίας ανάγκης δεν ενόησαν κατ' αρχάς τι είχε συμβή. Τους είχε στείλει «κατεπείγον» οπίσω ο ειρηνοδίκης, από κοινού με τον πάρεδρον τον αστυνόμον, όστις, εις όσα απεφαίνετο ο εμπνευσμένος εκείνος λειτουργός της Θέμιδος, έλεγε πάντοτε *ναι*, και με τον ενωμοτάρχη, όστις δεν έλεγε ποτέ *όχι*, τους είχε στείλει να υπάγουν εις την αγροτικήν οικίαν του Ιωάννου Λυρίγκου, διά να τον προσκαλέσουν να εμφανισθή ενώπιον των αρχών, κ' εν ανάγκη να τον φέρουν διά της βίας, επειδή, εξ' όσων είχαν διηγηθή την εσπέραν της προτεραίας, εις την πολίχνην, οι δύο χωροφύλακες, οι ειρημένοι φωστήρες συνέλαβον την υπόνοιαν ότι ο Λυρίγκος ενείχετο εις την

υπόθεσιν της φυγής της γυναικός Χαδούλας, χήρας Ιωάννου Φράγκου, χριστιανής και εκτελούσης οικιακά έργα, την οποίαν έλεγον ότι είχαν ιδεί ν' αναρριχάται εις τον κρημνόν του πετρώδους βουνού οι δύο στρατιωτικοί άνδρες.

Όθεν αμέσως, περί όρθρον βαθύν, αφού εκοιμήθησαν επί δύο ή τρεις ώρας, φορούντες όλην την στολήν των, οι δύο χωροφύλακες, εις τα ισόγεια της δημαρχίας, τα γεμάτα από βλατούδες, σαρανταποδαρούσες και σαμαμίθια, τα οποία εχρησίμευον ως καζάρμα (η καζάρμα αυτή ήτον ο τρόμος των αγυιοπαίδων, των μοσχομαγκών, ως και όλων των οφειλετών του δημοσίου), εις εν σφύριγμα του ενωμοτάρχου εσηκώθησαν, επήραν τις κάπες των, και το έβαλαν δρόμον διά το βουνόν.

Εστέλλοντο ιδίως διά να φέρουν τον Λυρίγκον (καθώς και πάντα άλλον βοσκόν, τον οποίον θα ηξήταζον οι ίδιοι, και όστις θα έλεγε «μπερδεμένα λόγια», εφρόντισε να προσθέση ο ειρηνοδίκης), αλλά προ πάντων διά να μυρισθούν τα ίχνη της Φραγκογιαννούς και κατορθώσουν να την ανακαλύψουν. Διά τούτο είχαν πληρεξουσιότητα να ψάξουν όλα τα μανδριά και τις στάνες, και να εξετάσουν όλους τους βοσκούς του βουνού. Όθεν, διά καλόν και διά κακόν, επήραν μαζί και τις κάπες των.

Όταν ο πρώτος χωροφύλαξ ώθησε την θύραν του οικίσκου, και είδε σκότος και σκιάν μέσα, ήκουσε τον κρότον του βορεινού παραθύρου ανοιγομένου, είδεν ακτίνας φωτός εκείθεν να εισδύωσι, κ' ευθύς εν μαύρον σώμα να φράττη τας ακτίνας ταύτας, κυρτόν, συνεσταλμένον, άμορφον, και ήκουσε τον ασθενή δούπον της πτώσεως. Τότε το παράθυρον έμεινεν ανοικτόν, και εις τας δίπλας διασταυρουμένας ακτίνας τας διά της θύρας και του παραθύρου, είδε καθαρά την γυναίκα την λεχώ, εξαπλωμένην επί της κλίνης της.

— Τί τρέχει εδώ; εφώναξεν έκπληκτος ο άνθρωπος.

— Η λεχώνα εξύπνησε, κ' επρόφερε με ασθενή φωνήν:

— Μάννα, εσύ 'σαι... Ήρθες;

ΙΕ'

Επάνω, εις τα Καμπιά, εις το υψηλόν οροπέδιον, όταν έφθασε λαχανιασμένη, ξεγλωσσασμένη η Φραγκογιαννού, εστάθη, εγύρισε προς τον κατήφορον, οπόθεν είχεν έλθει, κ' εκοίταζε μην ίδη ή ακούση σκιάν ή βήμα τρέχοντος λαγωνικού, χωροφύλακος. Δεν εφαινέτο τίποτε. Αλλ' όμως δεν ησθάνετο εν ασφαλεία.

Εστάθη ως αφηρημένη κ' εσκέπτετο. Έκαμνε κάτι ως μαθηματικόν υπολογισμόν. Ελογάριαζε τον χρόνον όσος θ' απητείτο ως έγγιστα, διά να συνέλθουν από την έκπληξίν των οι δύο ταχτικοί (τον δεύτερον δεν τον είδεν, αλλά τον εμάντευε), διά να εννοήσουν τι συνέβη, ίσως να ζητήσουν πληροφορίας (η λεχώνα θα ετρόμαζεν άδικα, και δεν θα ήξευρε τίποτε να τους ειπή· αλλά τότε, θα έτρεχον ίσως προς την σtάνην, όπου ευρίσκετο ο Λυρίγκος κ' η πενθερά του; τόσω περισσότερο θ' αργοπορούσαν) είτα να πετάξουν τις κάπες των κάτω, και να το βάλουν στα πόδια να την κυνηγήσουν.

Αλλ' είδαν τάχα ακριβώς, ή ενόησαν, ή εγνώριζαν το μονοπάτι το οποίον είχε πάρει αυτή; Και μήπως είχε τρέξει όλην την ώραν ένα και τον αυτόν δρόμον; Καταρχάς είχε στραφή δεξιά, ως να ήθελε να πάρη τον κατήφορον, είτα εστράφη αριστερά, κ' έτρεξε τον ανήφορον – με όλον το μειονέκτημα το οποίον είχεν ο ανηφορικός δρόμος διά να λαχανιάση τις, όταν καταδιωκόμενος βιάζεται να τρέχη. Αλλ' εάν αυτή θα ελαχάνιαζε, μήπως εκείνοι, καίτοι νέοι, δεν υπέκειντο εις το πάθημα τούτο; Η Χαδούλα ήξευρε μάλιστα, κατά σύμπτωσιν, ότι ο εις των δύο εκείνων νέων έπασχεν από άσθμα... Δεν ήτο πολύς καιρός αφότου

αυτός είχε παρακαλέσει τον γαμβρόν της να ειπή της γριάς να του κάμη ένα μαντζούνι διά το νόσημα τούτο.

Αλλά με όλην την εκδούλευσιν αυτήν, η Γιαννού ήξευρεν ότι δεν έπρεπε να περιμένει έλεος από τον χωροφύλακα. Ο άνθρωπος έκαμνε το καθήκον του. Ας έλειπαν αι περιποιώσεις τας οποίας θα της έκαμναν, αν αυτή έπεφτε στα χέρια των, και αν έμελλον να την ονομάζουν «σταυρομάννα»!! Είχε παρατηρήσει άλλοτε, εις τας περιπετείας και τα βάσανα όσα είχεν υποφέρει εξαιτίας του υιού της, του Μούρτου, ότι το είδος αυτών των ανθρώπων τότε μάλιστα θυμώνουν όταν ο καταζητούμενος ανθίσταται, όταν αυθαδιάζη, πολύ δε περισσότερο όταν φεύγη, και αναγκάζονται αυτοί να τον κυνηγούν, ώστε να βγαίνη η ψυχή τους ανάποδα... Ω! βέβαια έχουν δίκαιον τότε να σκληρύνωνται, και να γίνωνται θηρία ανήμερα· όθεν και η Φραγκογιαννού, φεύγουσα, και βιάζουσα αυτούς να τρέχουν δεν επερίμενεν έλεος απ' αυτούς.

Εκεί όπου ίστατο συλλογισμένη, ακούει βήματα όπισθεν της, από το μέρος το αντίθετον προς εκείνο εξ ου αυτή ήλθε. Στρέφεται και βλέπει ένα άνθρωπον, ένα βοσκόν. Η Φραγκογιαννού τον ανεγνώρισεν. Ήτο ο καλούμενος Καμπαναχμάκης. Ήρχετο με πατήματα λοξά, ακολουθούμενος από τον σκύλον του, όστις εγρύλισεν άμα είδε την γυναίκα. Αλλ' ο αφέντης του τον εμάλωσε.

Είδε την Φραγκογιαννού κ' εστάθη. Ήρχετο από το καλύβι κ' επήγαινε εις το μανδρί του. Υψηλός, μελαψός, ισχνός, ευρύτερος, την κόμην και το γένειον με χρώμα αχύρου καψαλισμένου, κρατών την ράβδον του την κυρτήν, υψηλήν ίσα με το μπόι του, εστάθη ενώπιον της Φραγκογιαννούς. Ο άνθρωπος εφαινετο να ευρίσκεται εις μεγάλην θλίψην και αδημονίαν.

— Α! πούθε αυτό το καλό! είπε με την φωνήν του την δυσδιάκριτον και τραχείαν, σφίγγων τους οδόντας ενώ ωμίλει. Τομ' σ' αγροίκησα, ταμάμ σε προσήφερα, κυρά-Γιαννού... Ο Γεραμπής σε στέλνει!

- Τί λες, γυιέ μου; είπε με το υποκριτικόν ήθος της η Χαδούλα.
- Καλά που σ' εσταύρωσα! Είπα, αυτήνη είναι κείν' η καλή γυναίκα κάτ' απ' τη χώρα που γρουνίζει τα γιατρικά και διώχνει κάθε γρουσουζιά αλάργα! Τομ' σ' απείκασα, μονοκοπανιάς σ' εγρούνισα!.... Μα δε ξέρ'ς τίποτε, κυρα-Γιαννού μ';
- Τί τρέχει, παιδί μου;
- Μεγάλο ζαράρι μ' ευρήκε να 'χω το συμπάθειο, θεια-Γιαννού! Τρανό, άτυχο ντέρτι! Η φαμιλιά μ', όξ' από λόου σου, βγήκε την νύχτα προς νερού της, όξ' απ' το καλύβι, κυρα-Γιαννού μ', κ' εγύρισε πίσω κακά κι αδέξια... Ντούρμα βγήκε, κ' εγύρισε μονοκοπανιά, χτυπημένη, ξεγλωσσασμένη, αγρούνιστη... Χτυπήθηκε, μακριά από λόγου σου... Η γλώσσα της κρεμασμένη, όξ' απ' το σιαγόني της, τη λαλιά της την έχασε, την ηύρε κακή θερμασιά και κρυάδα κι ασπασμοί. Κείται στο στρώμα μισοπεθαμένη!
- Αλήθεια; Ω, αμαρτίες!... Και πότε έγινε αυτό;
- Προχτές το βράδυ, την νύχτα, τα μεσάνυχτα, θεια-Γιαννού! Όξου από λόου σου, να' χω το συμπάθειο... Ντούρμα βγήκε όξ' απ' το καλύβι, κ' εγύρισε πίσω χτυπημένη, παλαβιασμένη... Κοπιάζεις ως το καλύβι μπάριμ, τώρα εδώ που σ' εσταύρωσα, κυρα-Γιαννού μ! Μονάχα να την θωρήσης, ν' αγροικήσης σε τι χάλι βρίσκεται... Ελμπέτ, καλό θα της κάμης· με τα γιατρικά σου, θα διώξης κάθε ενάντιο, ένα κ' ένα!
- Και πώς της ήρθε αυτό; είπεν η Φραγκογιαννού.
- Ποιος ξέρει τι αμαρτίες, κυρα-Γιαννού μ'. Ο Γεραμπής το ξέρει.
- Η Χαδούλα εσκέφθη επί στιγμήν. Είτα είπε:
- Καλά· θα πάω αποκεί, τώρα-τώρα.
- Να 'χης πολλή ζωή και καλή ψυχή, θεια-Γιαννού! είπεν ο Καμπαναχμάκης. Ο Γεραμπής σ' έστειλε.

*

* *

Αφού απεμακρύνθη ο Καμπαναχμάκης, η Φραγκογιαννού εσκέφθη ότι θα είχε καταφύγιον, τουλάχιστον, διά την επομένην νύχτα και ότι το καλύτερον θα ήτο να κρυφθή την ημέραν εις καμμίαν λόχμην ή εις καμμίαν σπηλιάν, όπου οι χωροφύλακες αδύνατον θα ήτο να την εύρωσι.

Επήρε τον κατήφορον, κατήλθεν εις της Αγαλλιανούς το ρέμα. Εστάθη να πίνη νερόν εις μίαν βρύσιν. Εκεί συνήνητησεν ένα γέροντα μοναχόν, τον πάτερ Ιωάσαφ, κηπουρόν του μοναστηρίου του Ευαγγελισμού, το οποίον διέγραφε προς τα άνω την σεμνήν κατατομήν του, εις την κορυφήν του ρέματος.

Η Φραγκογιαννού είχε καθίσει να λάβη αναψυχήν πλησίον της δροσεράς πηγής, εστήριξε την κεφαλήν εις την χείρα της, εφάινετο βυθισμένη εις λογισμούς, και συγχρόνως «αυτιάζετο» κ' έτεινε το ους, φανταζόμενη κατά πάσαν στιγμήν ότι ήκουε βήματα των χωροφυλάκων.

Ο πάτερ-Ιωάσαφ ήλθε να γεμίση ένα σταμνίον ύδατος, και ιδών την Φραγκογιαννού την εκαλημέρισε.

— Πού βρέθηκες εδώ, γερόντισσα; Κάτι συλλογισμένη σε βλέπω....

— Αχ! γυιέ μου!... είπεν η Φραγκογιαννού. Έχω βάσανα και πάθια...

— Τα βάσανα δεν λείπουν από τον κόσμο, γερόντισσα... Όσο και να κάμη ο άνθρωπος, δεν μπορεί να τ' αποφύγη...

— Αχ! πάτερ Γιάσαφε, είπεν εν θλιβερά διαχύσει η Φραγκογιαννού. Να 'μουν πουλί να πέταγα!!!

— «Τις δώσει μοι πτέρυγας ωσει περιστεράς;» είπεν ο Ιωάσαφ, ενθυμηθείς τον ψαλμόν.

— Έθελα να έφευγα απ' τον κόσμο, γέροντά μου... Δεν μπορώ να υποφέρω πλια!

— «Εμάκρυνας φυγαδεύουσα και ηυλίσθης εν τη ερήμω» είπεν πάλιν ο γέρων μοναχός.

— Μεγάλη φουρτούνα μ' ήυρε, γέροντά μου, και μεγάλη λιγοψυχιά μ' εκόλλησε.

— Ο Θεός να σε γλυτώση, κόρη μου, «από ολιγοψυχίας και από καταιγίδος», επέφερεν ο Ιωάσαφ, συνεχίζων τον ψαλμόν.

— Απ' την κακία, απ' την κακογλωσσιά, απ' το φθόνο, δεν μπορεί να γλυτώση ένας άνθρωπος.

— «Καταπόντισον, Κύριε, και καταδίελε τας γλώσσας αυτών, ότι είδον ανομίαν και αντιλογίαν εν τη πόλει», επέρανεν ο πάτερ Ιωάσαφ.

Είτα αφού εγέμισε το σταμνί του είπε:

— Αν περάσης από τους κήπους, γερόντισσα, φώναξέ με να σε φιλέψω κανένα μαρούλι κι ολίγα κουκιά.

Και απεμακρύνθη.

Την εσπέραν η Φραγκογιαννού ευρίσκετο εις την Πέρα-Ράχην, εις το καλύβι του Καμπαναχμάκη. Η σύζυγος του βοσκού, γυνή πλέον ή τριάκοντα ετών και μήτηρ πέντε τέκνων, έκειτο επί της κλίνης. Ήτο εις αθλίαν κατάστασιν. Το μούτρο της είχε στραβώσει από την νευρικήν προσβολήν, η γλώσσα της εκρέματο έξω του στόματος, κ' εξέπεμπεν ανάρθρους φωνάς.

— Πώς σου ήρθε αυτό; την ηρώτησε διά νεύματος μάλλον ή διά της φωνής η Φραγκογιαννού. Η πάσχουσα απήντησε διά γρυλισμού ουδέν το ανθρώπινον έχοντος.

Η Φραγκογιαννού εκάθισε παρά την εστίαν, και ησχολείτο να βράση βότανα διά την πάσχουσαν. Δεν είχε πλέον το καλάθι της, αλλά είχε γεμίσει τους κόλπους της από διάφορα μικροσκοπικά χόρτα, τα οποία είχε συλλέξει την ημέραν κάτω εις τα ρέματα των κοιλάδων.

Τα δύο μικρά κοράσια της ασθενούς εκάθισαν σιμά εις τα γόνατα της Φραγκογιαννούς, γλειφίδικα, και ζητούντα θωπείας. Η Γιαννού

εθώπευσεν τα σιαγόνια των και τους λαιμούς των, τόσον δυνατά, ώστε ησθάνθησαν πόνον, και το εν εφώναξε:

— Μάννα!

Αλλ' η μάννα ήτον δι' αυτά ως να μην υπήρχε, και τα δυστυχή πλάσματα δεν ήσαν εις ηλικίαν ούτε να αισθανθώσι την έλλειψιν, ούτε να δύνανται τουλάχιστον να την αναπληρώσωσι. Το μικρόν αγόρι, το οποίον εφάινετο να είναι ομήλικον με το κοράσιον το εν, ως να ήσαν δίδυμα, έκλαιε κι εζήτει «να σηκωθή η μάννα του να του κάμη γριά στο τηγάνι».

— Τώρα, γυιε μου, εγώ να σου κάμω γριά, είπε τυχαίως η Φραγκογιαννού.

— Δεν έχουμε αλεύρι, θειά, είπε το μεγαλύτερον εκ των δύο κορασίων.

— Καλά· να έλθη ο πατέρας να φέρη αλεύρι, είπεν η Φραγκογιαννού προς το παιδίον, κ' εγώ να σου κάμω «γριά»! Ησύχασε τώρα.

Αλλά το αγόρι δεν τα ήκουεν αυτά.

— Γριά θέλω, και να 'ναι ζαρωμένη γριά! Να 'χη και πετμέζι.

— Πού να βρεθή το πετμέζι, γυιέ μου; είπεν η Φραγκογιαννού. Μεθαύριο να μαυρίσουν τα σταφύλια στ' αμπέλι, να τα τρυγήσουμε, να κόψουμε τα ξεκούδουνα απ' τα κλήματα, να κάμουμε πολύ-πολύ πετμέζι να φάη το καλό παιδί. Πώς σε λένε;

— Γιώργη τότε λέμε, θειά, είπε το μεγαλύτερον κοράσιον.

— Εσένα;

— Δαφνώ.

— Κ' εσένα; ηρώτησεν η Γιαννού το μικρότερον θυγάτριον.

— Ανθή.

— Να ζήσετε!

— Και πότε θα τα κόψουμε, θειά, τα σταφύλια; εφώναξε το αγόρι. Δεν πάμε τώρα στ' αμπέλι να τα κόψουμε;

— Όχι τώρα, γυιέ μου, ταχιά.

— Ταχιά το-ταχύ; είπε ο Γιώργης.

— Ναι, γυιόκα μου. Απόψε θα δέσουν οι ράγες, και θα γλυκάνουν, και θα μαυρίσουν, και ταχιά το-ταχύ θα πάρουμε τους τρυγολόγους να τρέξουμε στ' αμπέλι, να τρυγήσουμε, να τα κάμουμε κότσι-κότσι, τα σταφύλια, τα ξεκούδουνα, να τα πατήσουμε, να τα λυώσουμε, και θα κάμουμε μουστόπιπτες και πετμέζια και χίλια λογιών καλά... και τότε, θα σου κάμω εγώ μια γριά, ζαρωμένη, ίσα με το τηγάκι μεγάλη!

— Σέλω να' ναι πουλύ, πουλύ μεγάλη! είπε ο μικρός.

— Μεγάλη γριά, ίσα μ' εμένα, είπε η Φραγκογιαννού.

Εν τω μεταξύ, το μικρότερο των δύο κορασίων, το Δαφνώ, καθώς κοιτάζεν εναλλάξ τον λύχον και την Φραγκογιαννού με τεθηπός βλέμμα, ως να υπνωτίσθη από το όμμα της γραίας, ενύσταξε, έγειρε το κεφαλάκι του προς την εστίαν, και απεκοιμήθη. Η Γιαννού επιμόνως το εχάδευεν υπό το κατωσάγονον, και πότε η χείρ της εγλίστρα προς τον τράχηλον, και ίσως είχε κλίσιν να θλίψη κάπως δυνατώτερα τον λαιμόν του κορασίου. Αλλά την ιδίαν στιγμήν ηκούσθη δρομαίον βήμα έξωθεν, η θύρα ηνοιχθη, και εισήλθεν ο Καμπαναχμάκης.

— Δω είσαι, κυρά-Γιαννού! είπε εν άκρα ταραχή. Σήκου! Να φύγης! να κρυφτής!

— Τί τρέχει; είπε η γραία, προσπαθούσα να φανή ατάραχος.

— Οι ταχτικοί σε χαλεύουν; Τί ζαράρ έκαμες χριστιανή; Τρέχουν οι ταχτικοί γυρεύοντάς σε. Σήκου, τρέχα! να κρυφτής πουθενά μπάριμ! Σε λυπούμαι, καημένη! Τι κρίμα έκαμες;

— Εγώ; κρίματα πολλά... Μα δεν ξέρω, γιατί να με γυρεύουν οι ταχτικοί, που μου λες;

— Τρέχα, κατά δω έρχονται τώρα. Δε γρουνίζω πώς σ' αγροίκησαν πώς τα πρύμισες κατά δω, θα 'ρθουν τώρα να χαλέψουν. Όπου κι αν είναι, πλάκωσαν! Ακούς! κάτου, στη Σκοτ'νή Σπ'λιά, στο Κακόρρεμα, κατακεί

να πάρης το φύσημά σου! Στο κλήμα στο Μονοπάτι, στου Π'λιού τη Βρύση, εκεί να σε πάρουν στο κοντό, δεν μπορούν να σε πιάσ'ν! Αποκεί μπορείς να κατεβής στο Γέροντα, στο Ερμητήριο, να ξαγορευθής, τα κρίματα σ', καημένη. Τρέχα!...

Έτρεξεν η αθλία αλλά δεν ησθήνετο πλέον δυνάμεις ακμαίας. Η αϋπνία των περασμένων νυκτών, η κακοπάθεια, αι συγκινήσεις την είχαν καταβάλει. Τα μέρη, τα οποία είχε ονομάσει ο Καμπαναχμάκης, απείχον πολύ, δεν ηδύνατο δε να οδοιπορήση προς τα εκεί εις την ασέληνον νύκτα.

Καθώς έτρεχεν, αυτιαζόμενη κατά πάσαν στιγμή, εξαφνιζόμενη, και νομίζουσα ότι ακούει παντού βήματα, εις το μονοπάτι, ανάμεσα εις δένδρα και θάμνους, ήκουσε βήματα αληθή, ερχόμενα από διακοσίων βημάτων, από τον κύριον δρόμον. Εκρύβη όπισθεν των θάμνων, και της εφάνη ότι ήσαν πράγματι οι χωροφύλακες, βαδίζοντες προς την καλύβην του Καμπαναχμάκη, προς το μέρος οπόθεν αυτή ήρχετο. Εάν ούτως είχαν, η θέσις της καθίστατο ασφαλεστέρα προς το παρόν, καθότι δεν εφοβείτο πλέον να τους συναντήσει, διά την νύκτα εκείνην.

Επροχώρησε προς το μέρος, οπόθεν είχαν έλθει την πρωίαν. Έφθασεν εις τον μικρόν ναΐσκον της Ζωοδόχου Πηγής, εις το Κοιμητήριο των Καλογήρων, εις τ' Αλώνι του Μοναστηριού. Επέρασεν έξω από το Βουρδουναριό, αντικρύ της σιδηράς πύλης του Κοινοβίου, ήτις ήτο κατάκλειστος. Αλλως, γυναίκες ποτέ δεν επήρχοντο εις τον ιερόν περίβολον. Κατήλθεν εις τους κήπους, όπου είχε συναντήσει την πρωίαν τον καλόγηρον, τον κηπουρόν, όστις της είχαν ειπέ διάφορα ρητά από το Ψαλτήριο, τα οποία αυτή δεν ενόει, αλλ' αορίστως υπώπτευεν ότι προσηρμόζοντο κάπως εις την θέσιν της. Και πράγματι της είχαν αφήσει ως ένα βόμβον περί τα ώτα της: «Τις δώσει μοι πτέρυγας ωσει περισσότεράς;... Ιδού εμάκρυνα φυγαδεύων και ηυλίσθην

εν τη ερήμω. Προσεδεχόμενη τον Θεόν, τον σώζοντά με από ολιγοψυχίας και από καταιγίδος...».

Καθώς ανήρχετο την ράχιν αντικρύ, πέραν των κήπων, άνω του ρεύματος, ήκουσε τον μικρόν κώδωνα του μοναστηριού να ηχή γλυκά, ταπεινά και μονότονα, να εξυπνά τας ηχούς του βουνού, και να δονή την μαλακήν αύραν. Ήτο άρα μεσονύκτιον, ώρα του Μεσονυκτικού, ώρα του Όρθρου! Πώς ήσαν ευτυχείς οι άνθρωποι αυτοί, οίτινες ευθύς αμέσως, εκ νεαρής ηλικίας, ωσάν από θείαν έμπνευσιν, είχαν αισθανθή ποίον ήτο το καλύτερον το οποίον ημπορούσαν να κάμουν – το να μη φέρουν, δηλαδή, άλλους εις τον κόσμον δυστυχείς!...και μετά τούτο, όλα ήσαν δεύτερα. Την φιλοσοφίαν, αυτοί, την είχαν λάβει ως εκ κληρονομίας, χωρίς <να> σκοτίσουν τον νουν των εις την «ζήτησιν της αληθείας», όπου ποτέ δεν ευρίσκεται.

Ανέβη υψηλότερα την ράχιν, χωρίς να έχη σκοπόν ή απόφασιν πού επήγαινε. Και έξω από τον δρόμον, ολίγα βήματα μακράν, είδε μίαν στάνην, την οποίαν ανεγνώρισεν ότι ήτον του Γιάννη του Λυρίγκου. Ο σκύλος αισθανθείς μακρόθεν την παρουσίαν της, ήρχισε να γαυγίζει.

Είχεν έλθει άρα, πλησίον εις το κατάλυμα τής παρελθούσης νυκτός χωρίς να το σκεφθή! Και τώρα μόνον ήρχισε να το σκέπτεται. Έως την στιγμήν το ένστικτον την είχεν οδηγήσει. Αλλά τώρα ο συλλογισμός της διετυπούτο καθαρά. «Πού αλλού θα είμαι πλέον ασφαλής, για την ώρα, παρά εδώ; Οι ταχτικοί ποτέ δεν θα πιστεύουν ότι ξαναήλθα πάλιν προς το ίδιο μέρος, που με είχαν ευρεί χθες, και μ' εκυνήγησαν. Ο Γιάννης κοιμάται στο μανδρί του. Στο καλύβι θα' ναι η λεχώνα, κ' η γριά. Την νύχτα χθες, από τον σαστισμό κι από τη βία μου, ξέχασα εκεί το καλαθάκι μου. Δεν θα είναι καλύτερα να πάω να χτυπήσω την πόρτα, να τους πουλήσω πάλι δούλεψη με κανένα ψευτογιατρικό, να πάρω και το καλαθάκι μου, και σα φέξη να πάω να κρυφθώ κάτω στο Κακκόρεμα, εκεί που λέει ο Καμπαναχμάκης;...»

Βεβαίως η γραία, η πενθερά του Λυρίγκου, κάτι θα είχε ακούσει εις βάρος της από χωροφύλακες ή από τρίτους, αλλά τί μ' αυτό;

Δεν θα είχε τόσην κακίαν ούτε τόσον θάρρος, ώστε να την προδώση. Άλλως, αυτή ως κυρίαν πρόφασιν, διά να εισέλθη θα προέταπτεν ότι ήλθε να ζήτηση το λησμονημένον καλάθι της.

Εκρύωνε πολύ από τον αέρα του βουνού, και είχεν ανάγκη να στεγασθή πουθενά, προς ώραν. Δεν εδίστασε πλέον. Διέβη τον ζυγόν, τον ενούντα τας δύο ράχεις, επί της μεσημβρινωτέρας των οποιών ήτο η μάνδρα, επί δε της βορειοτέρας η οικία του Λυρίγκου, κ' έφθασεν εις το καλύβι.

Έκρουσε την θύραν. Η γραία εκοιμάτο, αλλά δεν άργησε να εξυπνήση, κ' ελθούσα ήνοιξε την θύραν, χωρίς, αυτήν την φοράν, να ερώτηση τις είναι, ίσως διότι ήτο μισοκοιμισμένη κ' ενήργει ως εν υπνοβασία μηχανικώς, ή είχε την εντύπωσιν ότι ουδείς άλλος ηδύνατο να είναι ειμή ο γαμβρός της. Η Φραγκογιαννού έσπευσε να εισέλθη.

— Το κοφίνι μ' πλιο, ξέχασα απ' τη βία μου, εψές, είπε. Το είδες; Είναι πουθενά; Πού το 'χεις;

Η χωρική γραία εστάθη και την εκοίταξε. Τώρα μόνον εφάνη να εξύπνησεν εντελώς, και αναγνωρίσασα αυτήν.

— Πού βρέθηκες εδώ; είπε.

— Μην ερωτάς, είπε η Γιαννού. Είχα νυχτώσει σ' έν' άλλο καλύβι, μα δεν είχα ύπνο. Σα θυμήθηκα το κοφίνι μου, ήρθα. Πώς είστε; Τί κάν' η λεχώνα;

— Τί να κάμη; Τα ίδια... Μα δε μου λες, είπε μετά τινά δισταγμόν η γραία· γιατί σ' εγύρευαν κείν' οι ταχτικοί;

— Φτόνος του κόσμου, απήντησε μ' ετοιμότητα η Φραγκογιαννού. Ένα κορίτσ' είχε πνιγή μες στο πηγάδι...

— Ε;

— Και δεν ξέρω ποιος εχθρός είπε πως έφταια εγώ... Μα έτσι να' χουμε καλή ψυχή, μπορείς να το πιστέψης; Τάχα δεν μπορούσε να πνίγη και μοναχό του το κορίτσι; Ήταν ανάγκη να βάλω χέρι εγώ;

— Μαθές!.... έκαμεν η γραία.

Η Φραγκογιαννού εγκατεστάθη, όπως και την προλαβούσαν νύκτα, σιμά εις την γωνίαν της εστίας, όπου εύρε και το καλάθι της. Εξάναψε την φωτιάν, έβαλε νερό στο μπρίκι, και κατεγίνετο να βράση βότανα, τα οποία έβγαλεν από τον κόλπον της.

Η λεχώνα εκοιμάτο, του μικρού θυγατρίου ηκούετο η αναπνοή μέσα εις την σκάφην την χρησιμεύουσαν ως λίκνον, υπό το στέφανον του βαρελιού το ανέχον υψηλά εν λεπτόν πανίον. Ενίοτε εκλαυθυμύριζε. «Κοι, κοι, κοι!» επρόφερεν η γραία, η προμήτωρ, ήτις είχε κλείσει το εν όμμα, και με το άλλο, εις το ασθενές φως του κανδηλίου και εις την διαλείπουσαν της εστίας αναλαμπήν, δεν έπαυσε να κοιτάζη την Φραγκογιαννού. Τέλος, μετά ώραν, η γραία καίτοι εφάινετο απόφασιν έχουσα να μη κοιμηθή, της ήλθεν ο προδότης ο ύπνος – ίσως δι' αυτό τούτο, ότι εκοίταζε λίαν επιμόνως την ύποπτον γυναίκα και απεκοιμήθη επάνω εις το τρίτον λάλημα του πετεινού.

Το βρέφος εκλαυθυμύριζεν ακόμη. Η μάμμη δεν ηγρύπνει πλέον διά ν' απαγγέλλη το μονότονον «Κοι, κοι, κοι!»

— «Όλο κοριτσούδια, το έρμο!» Το παράπνον του Γιάνη του Λυρίγκου εβόμβει εις τα ώτα της Φραγκογιαννούς.

Η λεχώνα δεν είχεν εξυπνήσει. Η γραία Χαδούλα εκινήθη ολίγον, ετανύσθη επί των γονάτων της, κ' έφθασε το λίκνον. Παρεμέρισε το λευκόν πανίον από την κεφαλήν της κούνιας, κ' έτεινε την χείρα διά να θωπεύση το μικρόν, ενώ τούτο εκλαυθυμύριζεν. Έφραξε με την χείρα της το μικρόν στόμα, διά να μη φωνάζη, εκοίταξε προς το μέρος της λεχώνας, είτα προς την στρωμνήν εφ' ης εκείτο κουβαριασμένη η γραία.

Η φωνή του βρέφους επνίγη. Μίαν χεριάν ακόμη εχρειάζετο να κάμη η Φραγκογιαννού. Με την άλλην χείρα, του έσφιξε δυνατά τον λαιμόν... Είτα εμάζωξε το λεπτόν πανίον διά να το ρίψη πάλιν επάνω της στεφάνης. Η χείρ της προσέκοψεν εις την σανίδα, κ' έκαμε μικρόν θόρυβον. Η γραία, ήτις δεν εκοιμάτο βαρέως, εξύπνησεν. Ανετινάχθη, εσκίρτησεν. Είδε την Φραγκογιαννού ν' αποσύρη την χείρα της και ν' αποχωρή, ανεγειρομένη επί των γονάτων, οπίσω εις την θέσιν της.

— Τί κάνεις; έκραξεν έντρομος η γραία.

Η λεχώνα επετάχθη, ανεπήδησε.

— Τί είναι, μάννα;

Η Φραγκογιαννού εσηκώθη, επήρε το καλάθι της.

— Τίποτα· θέλησα να το κάμω να λουφάξη, να μην κλαίη, απήντησεν.

Η γραία μάμμη έκυψε προς την κούνιαν.

— Πηγαίνω τώρα, έφεξε, είπεν η Φραγκογιαννού... Δώσε της λεχώνας το γιατρικό που έβρασα να το πιή!

Και πάραυτα εξήλθεν. Έτρεξε με βήμα δρομαίον ν' απομακρυνθή τάχιστα. Επήρε τον επάνω δρόμον, κατά το δάσος, διά να μη περάση από την αντικρινήν ράχιν όπου ήτον η στάνη.

Ήτο γλυκειά αυγή του Μαΐου. Η κυανωπή και ροδίνη ανταύγεια του ουρανού έχριε με απόχρωσιν μελιχράν τα χόρτα και τους θάμνους. Ηκούετο ο μινυρισμός των αηδόνων εις το δάσος, και τ' αναρίθμητα μικρά πουλιά ετέλουν εκθύμωσ, απλήστως, την συναυλίαν των την άφατον.

Αφού η Φραγκογιαννού απεμακρύνθη πολλά βήματα, ήκουσε βραχνήν κραυγήν όπισθεν της. Ήτο η γραία, η μήτηρ της λεχώνας· έξαλλος, τραβούσα τα μαλλιά της, είχε τρέξει έξω της καλύβης, κ' εφώναζε:

— Πιάστε την!... Πιάστε την! Μας έκαμε φονικό!

Η Φραγκογιαννού έτρεχεν, έτρεχε. Ήλπιζε να χωθή το ταχύτερον εις το δάσος, όπου, και αν τυχόν έτρεχον κατόπιν της, τα ίχνη της τάχιστα θα εχάνοντο.

Αλλά παρ' ελπίδα, μετ' ολίγα λεπτά, ευρέθη αντιμέτωπος του Γιάννη του Λυρίγκου, βαδίζοντος προς την οικίαν του. Ούτος είχε εξυπνήσει την συνήθη ώραν, κ' επήγαινε προς το καλύβι, ίσως διά να κράξη προς συνεργασίαν την πενθεράν του, όπως και την προλαβούσαν πρωίαν. Αλλ' όταν είδε την πενθεράν του να φωνάζη και να χειρονομή τόσον μακράν, ώστε δεν ηδύνατο ν' ακούη τί αύτη έλεγεν, οδηγούμενος μόνον από την διεύθυνσιν των χειρονομιών της, είδε την Φραγκογιαννού να φεύγη προς το μέρος του δάσους – τότε, έτρεξε προς το μέρος εκείνο, κ' εφώναξε μεγάλη τη φωνή προς την Φραγκογιαννού.

— Τί είναι;... Τί τρέχει;

Τότε η Χαδούλα εστάθη, κ' εφώναξε μακρόθεν προς τον Γιάννην τον Λυρίγκον.

— Φεύγω!... Πάω να...

Ο Γιάννης ο Λυρίγκος είχε τρέξει ολίγα βήματα, κ' ήλθε πλησιέστερα προς την Φραγκογιαννού. Τότε κι αυτή, αποφασιστικώς, προέβη δύο ή τρία βήματα πλησιέστερα προς εκείνον.

Η Φραγκογιαννού επεκαλέσθη εις βοήθειαν όλην την ετοιμότητά της. Ηυτοσχεδίασε.

— Γιάννη! η γυναίκα σου έχει τους πόνους! Είναι άσκημα.

— Έχει τους πόνους! ανέκραξεν εν άκρα απορία ο άνθρωπος. Τί λες, χριστιανή μου;

— Έχει κι άλλο παιδί στην κοιλιά της! ισχυρίσθη με τόλμην η Φραγκογιαννού.

— Άλλο παιδί στην κοιλιά της!

— Ναι, αυτό που σου λέω. Μόνο τρέχα στο χωριό να φωνάξης τη μαμμή!... να πης και του γιατρού να 'ρθη!

Ο Λυρίγκος εστάθη. Πέραν, επί του μικρού οροπεδίου, προ της οικίας, η πενθερά του εφώναζεν ακόμη βραχνάς κραυγάς, τας οποίας έπαιρνε μακράν ο άνεμος, χωρίς ο Γιάννης ν' ακούη, τί έλεγεν εκείνη. Η Φραγκογιαννού ωμίλει με θάρρος, κ' εφαινετο ότι ήξευρε τί έλεγε.

— Πώς γίνεται αυτό ποτέ; ανέκραξεν ο Γιάννης. Είσαι καλά, χριστιανή μου;

— Αυτό γίνεται, επέμενεν η Φραγκογιαννού. Ούλες τις φορές τα διπλάρικα δεν πέφτουν μαζί απ' την κοιλιά. Το ένα, το πλιο αδύνατο απ' τα δυο, αργεί και ώρες και μέρες να πέση.

— Αλήθεια! Έχω ακουστά μου, είπεν ο Γιάννης.

— Κατά πώς φαίνεται, συνεπέρανε λίαν σοβαρά η Φραγκογιαννού, αυτήν την φορά το ένα το παιδί θα πιάστηκε ύστερ' απ' το άλλο.

— Αυτό είναι τάχα; είπε με ήθος οίκτου ο Λυρίγκος.

— Τρέχα το γληγορότερο! να πας να φέρης το γιατρό!...

— Εσύ πού πας; ηρώτησεν ο Λυρίγκος.

— Εγώ πάω στον Αϊ-Χαράλαμπο... πάω να φωνάξω τον παπα-Μακάριο, να 'ρθή να της κάμη μια παράκληση, της γυναίκας!

— Καλά! Τρέξε!

Και η Φραγκογιαννού έτρεξε.

ΙΣΤ'

Κάτω εις το Κακόρρεμα, χαμηλά εις το βάθος, σιμά εις την Σκοτεινήν Σπηλιάν, οι λίθοι εχόρευον δαιμονικόν χορόν την νύκτα. Ανωρθούντο, ως έμψυχοι, και κατεδίωκον την Φραγκογιαννού, και την ελιθοβόλουν, ως να εσφενδονίζοντο από αοράτους τιμωρούς χείρας.

Είχον παρέλθει τρεις ημέραι από την τελευταίαν φυγήν της, από την καλύβην του Λυρίγκου. Η ένοχος γυνή είχε κρυφθή εκεί, με την ελπίδα

ὅτι θα διέφευγε προς καιρόν τους ὄνυχας των διωκτῶν της. Με τα ολίγα δίπυρα τα οποία ευρίσκοντο ἀκόμη εἰς το καλάθι της, με τας καυκαλήθρας, τον ἀνήθον, και τα μυρόνια ὅσα συνέλεγε, και με το γλυφὸ νερόν της Σκοτεινῆς Σπηλιάς, εἶχε διατηρηθῆ. Το μέρος ἦτο σχεδόν ἀβατον. Το Κακόρρεμα εσχηματίζετο ἀπὸ ἕναν βράχον ἀπάτητον προς δυσμάς, και ἀπὸ ἕνα κρημνόν, ἢ μίαν σάραν ολισθηράν εἰς ανατολών. Κάτω εἰς το βάθος ἀνέβλυζε το Γλυφονέρι. Δύο ἀντρα, με το στόμιον πολὺ στενόν, ἔχασκον ἔνθεν και ἔνθεν. Εκεί εκοιμάτο την νύκτα· την ἡμέραν κατήρχετο εἰς την Σκοτεινὴν Σπηλιάν. Διά ν' ἀνέλθη και διά να κατέλθη, οὔτε δρομίσκος οὔτε μονοπάτι υπήρχεν. Επάτει ἐπὶ της σάρας, εἰς την βάσιν του κρημνοῦ. Τότε η σάρα εταράσσετο, εφαινέτο ως να εθύμωνε. Οι λίθοι τους οποίους εξετόπιζε πατούσα, ἦσαν ως βάσις και θεμέλιον εἰς ὅλον τον ἀπειρον σωρόν των λίθων, τον ἀπλούμενον ἐπὶ του πρानοῦς του κρημνοῦ. Καθὼς ἔφευγον οι πρώτοι λίθοι, ἄλλοι λίθοι ἤρχοντο να λάβωσι την θέσιν των, μετ' αὐτοῦς δε ἄλλοι. Και οὔτω η παλῖρροια ὅλη του κρημνοῦ ἤρχετο κατ' ἐπάνω της, ἐπιπτεν εἰς τας κνήμας και τα σκέλη της, εἰς τας χεῖρας και το στέρνον της. Ενίστε, λίθοι τινές, ἀπὸ ὕψος κατερχόμενοι, ἐπιπτον με ορμὴν και κακίαν του προσώπου της. Τους τελευταίους τούτους εφαινέτο πράγματι ως να τους εσφενδόνιζεν ἀόρατος χεῖρ κατὰ της κεφαλῆς της.

Αφοῦ τέλος, μετὰ τόσον λιθοβόλημα, ἐφθασεν εἰς την Σκοτεινὴν Σπηλιάν, την πρώτην ἡμέραν, ἐκάθισε κι ἀγνάντευε το πέλαγος. Η Σπηλιά, η θαλασσόπληκτος, ἔχει διπλὴν εἰσοδον, εκ τε της ξηράς και της θαλάσσης. Προς την θάλασσαν, το στόμιον της χαμηλόν και στενόν, ὅσον διά να διέλθη μικρά βάρκα αλιέως. Η Φραγκογιαννοῦ, ἀόρατος, ἀπὸ το μέρος της ξηράς, ἤκουε τον υπόκωφον, ἐπίμονον παφλασμόν του κύματος εἰς το στόμιον του ἀντροῦ. Το κύμα ανωρθούτο, ἐπήδα, ἐπληττε την ἄνω φλιάν του στομίου, κατέπιπτε, πάλιν ανεπήδα, ἐξέπεμπε μακρούς ωρυγμούς μανίας ἀπὸ τις ἀποθαλασσιές του βορρά,

πότε στεναγμούς πόνου και πάθους από την φουσκοθάλασσαν. Κάτω εις το βάθος το άπατον, μυστήριοι και σκότος σαλεύον. Μία ποτέ βάρκα, ως διηγούντο, εισπλεύσασα διά να συλλέξη καραβίδας και παγούρια, ενώ εις των ναυβατών είχε αναρριχηθή εις το τρομερόν ύψος του βράχου διά να συλλέξη κρίταμα, εκάθισεν επάνω εις μίαν φώκην ζωντανήν φράπτουσιν ακριβώς το πλάτος του στομίου. Το σκοτεινόν ζώον ανεταράσσετο, ήσπαιρεν, η μικρά σκάφη επάλλετο, έτρεμε, και δεν ημπορούσε να υπάγη ούτε εμπρός ούτε οπίσω. Ο ναυβάτης ο εντός της βάρκας εκτύπησε την φώκην μ' ένα πέλεκυν, την αιμάτωσε, το κύμα εκοκκίνησε επ' ολίγον. Η φώκη ήσπαιρεν εν αγωνία. Ο νεαρός αλιεύς κατώρθωσε να σφίγξη τον λαιμόν με μίαν θηλειάν, και καλέσας τον άλλον σύντροφόν του εις βοήθειαν κατώρθωσε τη βοήθεια αυτού, με κίνδυνον να βουλιάξη η φελούκα, ν' ανασύρη επάνω την φώκην.

Η γραία Χαδούλα αγνάντευεν, αγνάντευεν εις το πέλαγος. Ας ήτο και τώρα, να φανή να πλησιάση μία βάρκα!... Η Φραγκογιαννού θα παρεκάλει τους νέους αλιείς, τους πατριώτας της, να την επάρουν μαζί, μες στην βάρκα... Και πού θα επήγαινε... Ω, βέβαια στα πέρα χώματα, στα μέρη τ' αντικρινά, στην μεγάλη στεριά... Κ' εκεί τι θα έκαμνε; Ω, είχεν ο Θεός, θ' άρχιζ' εκεί νέον βίον!

Έβλεπεν, έβλεπεν, ανοιχτά εις το πέλαγος, μακράν έξω, πολλά πανιά, λευκά ιστία, σαν του γλάρου τα φτερά. Βρατσέρες, γολέτες, μικρά καϊκια, τα έβλεπε ν' αρμενίζουν, να οργώνουν τα κύματα, ωςάν βοϊδάκια ζευγαρωτά. Άλλα έπλεον πόρρω προς βορράν, άλλα κατήρχοντο προς νότον, άλλα αρμενίζαν προς ανατολάς ή προς δυσμάς, τέμνοντας σταυροειδώς τους ολκούς, τας βαθείας ορατάς αύλακας, τας οποίας άφηναν όπισθεν των τα πρώτα. Είτα πολλά ρεύματα διαχαράσσοντα το πέλαγος, από τα οποία εφάινετο η θάλασσα ωςάν κεντητή,

πεποικιλμένη. Έβλεπεν, εωσότου τα μάτια της «έκαμαν γυαλιά» να βλέπη.

Η Φραγκογιαννού έβγαλεν από το καλάθι της το παλαιόν κιτρινωπόν χράμι, το μάλλινον, το οποίον είχε διά να τυλίγεται όταν ήθελε να κοιμηθή και δεν είχεν ύπνον, εσηκώθη ορθή, ανεπέτασε την μαλλίνην σινδόνα, κ' άρχισεν εκθύμως να την σείη. Έκαμνε σήματα, απηλπισμένα σήματα προς τους ναυτίλους, να έλθουν να την επάρουν μαζί των. Έβλεπον, δεν έβλεπον οι ναυβάται τα σημεία της; Από κανέν πλοίον δεν απήντησαν εις τον πόθον της, εις τας τόσας προσπαθείας της. Τα λευκά ιστία έφευγον με τον άνεμον εις το κύμα, και αυτή έμενε προσηλωμένη εις τον βράχον της Σκοτεινής Σπηλιάς, προγεγραμμένη, έρημος, μη βλέπουσα διά τη αύριον χρυσής αυγής την ανατολήν...

Το λευκάζον και κιτρινωπόν ράκος τής έφυγεν από την χείρα· το επήρεν ο άνεμος, και το έρριψεν επί της κεφαλής και των ώμων της γυναικός.

— Αυτό θα είναι το σάβανο μου! εψιθύρισε πικρώς μειδιώσα η Φραγκογιαννού.

Τέλος, καθώς εκάθισε κάτω επί του βράχου, βλέπει μίαν βάρκαν, μικράν φελούκαν, να έρχεται παραπλεύουσα την ακτήν. Είχε μικρόν ιστίον και δύο κουπιά, τα οποία έτυπτον ραθύμως το κύμα. Έπλεεν εξ ανατολών κ' επλησίαζε προς τον έρημον βράχον, εις το άσυλόν της. Η Φραγκογιαννού ησθάνθη σκίρτημα ελπίδος μέσα της. Εκρύβη όπισθεν της κορυφής του βράχου, διά να κατοπτεύση και ίδη αν θα εγνώριζε τους επιβαίνοντας. Όταν η φελούκα επλησίασεν, είδεν ότι ο εις εκ των τριών επιβατών της, όστις έσυρε την «συρτήν» από την πρύμνης, εφόρει στρατιωτικήν στολήν. Κάποιος παρεπιδημών απόστρατος, αγαπών τ' οψάρευμα, είχεν εξέλθει προς άγραν, ομού με δύο εξ επαγγέλματος αλιείς. Η Φραγκογιαννού μόνον είδεν ότι ήτο «ταχτικός», και γελασμένη εκρύβη βαθύτερα όπισθεν του βράχου.

*

* *

Την νύκτα απεκοιμήθη εις την κρύπτην της, μέσα εις την υγρὰν ἀλμην της Σπηλιάς. Βόμβοι εθορύβουν εις τα ὠτα της. Το κύμα υπό τους πόδας της ερρόχθει, με παρατεταμένους ωρυγμούς λύσσης. Βαθιά, μέσα εις τα στέρνα της ἤκουε τα κλαυθμυρίσματα των ἀκάκων νηπίων. Υπόκωφοι συριγμοὶ του μακρινοῦ ἀνέμου ἤρχοντο εις τας ακοάς της. Ο νεκρώσιμος χορὸς των κορασίδων, με ηυξημένον τον φρικώδη ορμαθόν, εχοροπήδα τριγύρω της. «Εἶμαστε παιδιὰ σου! –Μας ἐγέννησες! –Φίλησε μας! – Δώσε μας μαμμά! – Πάρε μας στολίδια, στολίδια ὁμορφα! – Χάιδεψέ μας! – Δεν μας ἀγαπάς;»

Ἡ γραία πενθερά του Λυρίγκου, μανιώδης, συστρέφουσα τας χεῖρας, την ηπιέλει τρομερά, και ο γαμβρός της, με ἠθος παραπνοεμένον, την ἐπέπληττε... Κάτω εις τους πόδας, εις το βάθος της Σπηλιάς, ερρόχθει το κύμα... Ἐβραζεν, ἔβραζε, και το ἀντρον μετεβάλλετο εις στέρναν, και το νερόν της στέρνας εβρυχάτο μ' ἑναρθρον φωνήν:

— Φόνισσα! – Φόνισσα!

Ἡ δυστυχὴς ἐξύπνησεν ἔντρομος, περιρρεομένη ἀπὸ ἀλμην και ἰδρώτα. Ἡύχετο πλέον και πάραυτα το ἀπεφάσισε, να μην κοιμηθῆ ἄλλην φοράν εις την ζωὴν της, αν ἦτον διὰ να βλέπη τέτοια ὄνειρα. Ο θάνατος θα εἶναι ο κάλλιστος των ὑπνων – ἀρκεί να μην ἔχει κακά ὄνειρα! Τίς οἶδε! – Μόλις το ἐσκέφθη, και μετ' ὀλίγον ἀπεναρκώθη πάλιν. Τότε της ἐφάνη ὅτι ἔβλεπεν ἐμπρὸς της τον Καμπαναχμάκην, τον ἀγροικον ἐκεῖνον του βουνού· ἴστατο ἐνώπιόν της με την στραβολέκαν του την ποιμενικήν, με το σκαιόν ἠθος του, με την ὄψιν του την τραχείαν και με λαρυγγώδη φωνήν της ἔλεγε: «Στο Κακόρρεμα! Στο Μονοπάτι, στη Βρύση του Πουλιού! Στου Γέροντα το Ερμητήριο!»

Και καθὼς ἐγένετο ἀφαντος, ἀκόμη ἐπανέλαβε:

— «Στο Ερημητήριο! Στου Γέροντα το Ερημητήριο!»

Η Φραγκογιαννού εξύπνησε την ώρα του λυκαυγούς με μικράν γαλήνην εις την ψυχήν, ενώ το κυανούν και πορφυρίζον του στερεώματος καταντικρύ της συνεχέτο με το μαυρογάλανον του πόντου, και αύρα, δρόσος, φλοίσβος, κελάρυσμα απτετέλουν ηδεϊάν συζυγίαν αρμονίας εις τας αισθήσεις της.

Από της προχθές δεν είχε παύσει να σκέπτεται το ερημητήριο εκείνο, περί ου της είχαν ομιλήσει προς τριών ημερών ο Καμπαναχμάκης. Είχεν ακούσει πολλά να λέγουν γυναίκες ευλαβείς περί των αρετών του Γέροντος εκείνου· του παπ' Ακακίου, όστις προ ολίγου καιρού μόνον είχαν έλθει εις την νήσον, και είχε κατοικήσει εις τον Άγιον Σώστην, παλαιόν αναχωρητήριο μετ' ερήμου ναΐσκου, το οποίον έκείτο επί μικρού θαλασσοπλήκτου βράχου, όστις απτετέλει σκόπελον ή μικρόν νησίδιον παρά την βορείαν, μικρόν προς δυσμάς κλίνουσαν, κρημνώδη ακτήν, και με την άμπωτιν των υδάτων, το νησίδιον εγένετο μικρά χερσόνησος. Ο γέρων παπ' Ακάκιος ήτο, έλεγαν, αυστηρός πνευματικός, πλην είχε το σπάνιον χάρισμα της διακρίσεως των λογισμών, κ' έφθανε μέχρι προορατικότητας. Αι γυναίκες εβεβαίουν ότι ήτο σωστός κρυφιογνώστης, και σου έλεγε τι είχες μέσα σου. Και πολλάκις εξωμολόγει τον μετανοούντα πολύ περισσότερον ή όσον αυτός ήθελε να εξομολογηθή.

Διά την Φραγκογιαννού θα ήτο ευτύχημα, αν είχαν ειλικρινή απόφασιν να εξομολογηθή, να ευρίσκετο εις πνευματικός όστις να την απήλλαπεν από τον κόπον και από το φοβερόν βάσανον του δισταγμού, λέγων: «Αυτό κι αυτό έκαμες!» Ήρκει να μην την απήλπιζε, αλλά να ήτο ικανός να την βοηθήση και να την σώση, – ακόμη και εις τον πρόσκαιρον κόσμον, ει δυνατόν! Τάχα δεν υπήρξεν εις Άγιος όστις έκρυψε και έσωσε, μη θελήσας να τον παραδώση εις την εξουσίαν, τον φονέα του ιδίου αδελφού του; Πόσω μάλλον ο παπ' Ακάκιος δεν θα έσωζε και θα

έκρυπτεν αυτήν, ήτις δεν είχε κάμει κακόν ατομικώς εις τον σεβάσμιον ερημίτην; Μήπως δεν επερνούσαν καθημερινώς πλοία, γιαλό ή ανοιχτά από τον Αϊ-Σώστην, και δεν θα ηδύνατο να την φυγάδευση αν ήθελε;

Η Χαδούλα είχε βαρυνθή την μονοτονίαν της Σκοτεινής Σπηλιάς, και είχεν αρχίσει ν' αδυνατίζη πολύ από την ανεπαρκή τροφήν. Έλαβεν απόφασιν, άμα φέξη καλά, να πάρη το καλάθκι της, και να εξέλθη από το άσυλόν της, όπως διευθυνθή προς τον Άγιον Σώστην. Εκεί θα εξωμολογείτο όλα τα «πάθια της». Καιρός μετανοίας πλέον...

*

* *

Έφθασαν, έφθασαν, οι χωροφύλακες! Είτε διά προδοσίας, είτε δι' ιχνηλασίας, την είχαν ανακαλύψει... Κατώρθωσαν να κατέλθουν εις το Κακόρρεμα, χωρίς να ενοχληθούν από τον κρημνόν, χωρίς οι λίθοι της σάρας να σηκωθούν και να ριφθούν κατεπάνω τους, να τους κυνηγήσουν!

Ήτο την αυγήν άμα έφεξεν, ενώ η Φραγκογιαννού ητοιμάζετο να διεθυνθή διά του συντομωτέρου δρόμου, εις τον Άι-Σώστην, εις το Ερημητήριο. Ο ήλιος δεν είχεν ανατείλει διά να φωτίση ακόμη την φαλακράν ακτήν, το Κουρούπι, και να στείλη χρυσάς ακτίνας εις την απότομον κλιύν του Στοιβωτού. Η Φραγκογιαννού τους είδεν, ετρόμαξεν, επήρε το καλάθι της, και ασθμαίνουσα, ξεγλωσσασμένη, έτρεξε τον ανήφορον, επάνω εις τον βράχον τον άβατον, εις το Κλήμα, προς το δυτικόν μέρος. Επέταξε, με λάκτισμα των ποδών προς τα οπίσω, τας φθαρμένας εμβάδας, «τα παλιοκατσάρια της», και ξυπόλητη ανερριχήθη επάνω εις τον κρημνόν. Οι δύο «νομάτοι» έβγαλαν κι αυτοί τα τσαρούχια τους, κ' έτρεξαν κατόπιν της, εις τον βράχον τον απάτητον, εις τον χώρον της απελπισίας, όπου εβάδιζεν εκείνη.

Μίαν μόνην στιγμήν, η δύστηνος έστρεφε την κεφαλήν οπίσω. Τότε είδεν ότι οι διώκται ήσαν μεν δύο, αλλά μόνον ο εις εφόρει την στρατιωτικήν στολήν. Ο άλλος έφερεν εγχώριον ένδυμα, με σελάχι, εφωδιασμένον με πιστόλια και χαρμπιά, περί τη μέσην. Εφαίνετο να είναι εις των αγροφυλάκων.

Τούτο την επτόησε και την εφόβισεν. Η απουσία του ενός χωροφύλακος έδιδεν αφορμήν εις υποψίας. Μήπως από την άλλην πλευράν του κρημνού, πέραν του βράχου του αξένου της απορρώγος ακτής την επερίμενεν ενέδρα τις, ώστε να την κλείσωσιν οι σκληροί διώκται μεταξύ δύο πυρών;

Και πάλιν η σύμπωσις αυτή την επαρηγόρησε και της ενέπνευσε μικράν ελπίδα. Εάν ο ένας από τους δύο «νομάτους» ήτον πατριώτης, χωρικός άνθρωπος εις την υπηρεσίαν της δημαρχίας, τούτο ίσως εσήμαινεν ότι ούτος θα εξετέλει μάλλον ως αγγαρείαν το κυνήγημα το οποίον του είχαν επιβάλει και ίσως μάλλον θα έκοπτε την ορμήν του άλλου, του χωροφύλακος. Δεν ήτο δε απίθανον ο αγροφύλαξ εκείνος και να ησθάνετο μέσα του κρυφήν συμπάθειαν προς την φεύγουσαν, την διωκομένην, την τρέχουσαν επάνω εις τα κατσάβραχα, μ' αιματωμένους τους πόδας, δύστυχη γυναίκα –περί της ενοχής της οποίας δεν ήτο καν βέβαιος.

ΙΖ'

Ύστερον απ' ολίγων λεπτών της ώρας κυνηγητόν, η Φραγκογιαννού έφθασεν εις την τοποθεσίαν, την οποία ο Καμπαναχμάκης είχε ονομάσει «το Μονοπάτι στο Κλήμα». Ήτον βράχος εισέχων αποτόμως προς τα έσω, σχηματίζων μικρόν ζύγωμα, κάτωθεν του οποίου έχασκεν η άβυσσος, η θάλασσα. Άνω του ζυγώματος τούτου υπήρχε πάτημα

ημισείας παλάμης το πλάτος, όλον δεν το πέραμα ήτο τριών ή τεσσάρων βημάτων. Όπως το διέλθη τις, έπρεπε να πιασθή από τον άνω βράχον, βλέπων προς την θάλασσαν, να πατή με την πτέρναν, και να βαδίζη εκ δεξιών προς τα αριστερά. Η ζωή του εκρέματο εις μίαν τρίχα.

Η Φραγκογιαννού έκαμε τον σταυρόν της και δεν εδίστασε. Ούτε υπήρχεν άλλη αίρεσις ή προσφυγή. Δρυμός άλλος δεν υπήρχεν επάνω του βράχου. Η γυνή επήρε το καλάθι της εις τους οδόντας, επήδησεν αποφασιστικώς, και διέβη αισίως το φοβερόν πέραμα.

Έφθασαν κατόπιν ασθμαίνοντες οι δύο νομάτοι. Ο χωροφύλαξ είδε το πέραμα κ' εστάθη.

— Σου βαστά η καρδιά σου; είπε με κρυφήν χαιρεκακίαν ο σύντροφός του.

— Δεν είναι άλλος δρόμος;

— Δεν είναι.

— Εσύ θα το 'χης περάσει πολλές φορές, είπεν ο στρατιώτης.

— Εγώ, όχι! ηρνήθη ο αγροφύλαξ.

— Δεν ήσουν τσομπάνης;

— Εγώ έβοσκα πρόβατα στον κάμπο.

Ο χωροφύλαξ εδίστασεν ακόμη.

— Και να μας ρίξη κάτω μία γυναίκα! είπε.

— Δεν προφτάσαμε να την ιδούμε τη στιγμή που περνούσε, είπεν είρων ο δραγάτης. Αν την έβλεπες, θα σου 'κανε καρδιά.

— Αληθινά;

— Δεν ξέρεις πόσες φορές δίνουν το παράδειγμα οι γυναίκες! είπεν ο αγροφύλαξ. Σε κάμποσα πράγματα, δείχνουν πολύ κουράγιο.

— Κ' εγώ θα περάσω! είπεν ο χωροφύλαξ.

— Εμπρός!

Ο χωροφύλαξ έβγαλε το αμπέχονόν του, και το έτεινεν εις τον σύντροφόν του, μείνας με το υποκάμισον. Έκαμε το σημείον του Σταυρού.

— Αν περάσω πέρα, μου το ρίχνεις, είπε.

Εδοκίμασε να πατήση επί του στενού, επιάσθη από τον βράχον. Μετά εν βήμα ωπισθοδρόμησε.

— Μ' έπιασε ζαλάδα, είπεν.

Εν τω μεταξύ η Φραγκογιαννού, τρέχουσα, είχεν ανηφορίσει, και ανήρχετο υψηλότερα εις την ακτήν. Αποκαμωμένη, ήσθμαιεν, εφύσα. Επήγαινε, κ' εστέκετο επί μίαν ανεπαίσθητον στιγμήν, κ' έτεινε τα ώτα ακρωμένη. Έθελε να βεβαιωθή αν θα διέβαινον το πέραμα οι δύο διώκται της. Αλλά δεν ήκουε τίποτε. Από την βραδύτητα αυτήν εσυμπέρανεν ότι οι δύο «νομάτοι» εδίσταζον πολύ να περάσουν το μονοπάτι.

Τέλος, έφθασεν εις του Πουλιού την Βρύση, όπως την είχεν ονομάσει ο Καμπαναχμάκης. Έητο μια πηγή επάνω εις υψηλόν βράχον, επί του οποίου εσχηματίζετο μικρόν ολισθηρόν οροπέδιον από χώμα, γεμάτον από βρύα και άλλα υγρά χόρτα, τα οποία εφαίνοντο ως να έπλεον εις το νερόν. Η Φραγκογιαννού επάτει καλά διά να μη γλιστρήση και πέση. Από την βρύσιν εκείνην, πράγματι, μόνον τα πετεινά τ' ουρανού ηδύνατο να πίνουν. Η Χαδούλα έκυψε κ' έπτε...

— Αχ! καθώς πίνω απ' τη βρυσούλα σας, πουλάκια μου, είπε, δώστε μου και την χάρη σας, να πετάξω!...

Κ' εγέλασε μοναχή της, απορούσα πού εύρε τον αστεϊσμόν αυτόν εις τοιαύτην ώραν. Αλλά τα πουλιά, όταν την είδαν, είχαν αγριεύσει, κ' επέταξαν έντρομα...

Εκάθισε, δίπλα εις του Πουλιού την Βρύση, διά να ξαποστάση και πάρη τον ανασασμόν της. Σχεδόν είχε βεβαιωθή πλέον ότι οι δύο «νομάτοι» δεν είχαν κατορθώσει να διαβώσι το Μονοπάτι στο Κλήμα.

Αλλά δεν ησθάνετο ασφάλειαν, η δύστηνος, καθημένη εκεί. Όθεν, μετ' ολίγα λεπτά εσηκώθη, επήρε το καλάθι της, κ' έτρεξεν τον κατήφορον. Τώρα πλέον επήγαινε αποφασιστικώς εις τον Άι-Σώστην, εις το Ερημητήριο. Καιρός ήτο, αν εγλύτωνε, να εξαγορευθή τα κρίματά της εις τον γέροντα, τον ασκητήν.

Εις ολίγα λεπτά της ώρας κατήλθε την ακτήν, κ' έφθασεν εις τα χαλίκια του αιγιαλού, εις την άμμον. Αντίκρουσε τον αλίκυττον βράχον, επάνω εις τον οποίον εφαινότο ο παλαιός ναΐσκος του Αγίου Σώζοντος. Ο λαιμός της άμμου, ο ενώνων τον μικρόν βράχον με την στερεάν, μόλις ανείχεν ένα δάκτυλον υπεράνω του κύματος. Τώρα ήρχιζε να γίνεται πλημμύρα. Η Φραγκογιαννού εστάθη κ' εδίστασε. «Τάχα δεν θα ... ξαναγίνη ρήχη σε λίγη ώρα; είπε. Γιατί να βιαστώ τώρα, να γίνω μούσκεμα;»

Αλλά την ιδίαν στιγμήν ήκουσε θόρυβον όχι μικρόν επί του κρημού. Δύο άνδρες, ο εις στρατιωτικός, ο άλλος πολίτης, με δύο τουφέκια επ' ώμου, κατήρχοντο τρέχοντες τον κατήφορον. Ο πολίτης δεν ήτον ο δραγάτης τον οποίον είχε αφήσει οπίσω, με τον ένα χωροφύλακα, ήτον άλλος, κ' εφόρει φράγκικα. Αυτή λοιπόν ήτο η ενέδρα, την οποίαν είχε υποπτεύσει ευλόγως αυτή, με την οποίαν ηθέλησαν να την βάλουν εις τα στενά; Ιδού ότι τώρα την έφθαναν.

Η Φραγκογιαννού έτρεξεν, έκαμε τον σταυρόν της, κ' επάτησεν επάνω εις το πέραμα της άμμου. Η άμμος ήτον ολισθηρά. Το κύμα ανήρχετο, εφούσκωνε. Η γυνή δεν ωπισθοδρόμησε. Δεν είχε άλλην σανίδα σωτηρίας. Ούτε αυτήν, την παρούσαν, μάλιστα δεν είχε.

Το κύμα ανέβαινε, ανέβαινε. Η Φραγκογιαννού επάτει. Η άμμος ενέδιδε. Οι πόδες της εγλιστρούσαν.

Ο βράχος του Αγίου Σώζοντος απείχε περί τας δώδεκα οργυιάς από την ακτήν. Ο λαιμός της άμμου, το πέραμα, θα ήτο πλέον ή πεντήκοντα βημάτων το μήκος.

Το κύμα την έφθασεν έως το γόνα, είτα ως την μέσην. Η άμμος εγγλιστρούσε. Εγίνετο βάλτος, λάκκος. Το κύμα ανήλθεν έως το στέρνον της.

Οι δύο άνδρες, οίτινες την εκυνήγουν, έρριψαν μίαν τουφεκιάν διά να την πποήσουν. Είτα ηκούσθησαν αι φωναί των, φωναί αλαλαγμού και βεβαίας νίκης.

Η Φραγκογιαννού απείχεν ακόμη ως δέκα βήματα από τον Αϊ-Σώστην.

Δεν είχε πλέον έδαφος να πατήση· εγονάπισεν. Εις το στόμα της εισήρχετο το αλμυρόν και πικρόν ύδωρ.

Τα κύματα εφούσκωσαν αγρίως, ως να είχαν πάθος. Εκάλυψαν τους μυκτήρας και τα ώτα της. Την στιγμήν εκείνην το βλέμμα τη Φραγκογιαννούς αντίκρυσσε το Μποστάνι, την έρημον βορειοδυτικήν ακτήν, όπου της είχαν δώσει ως προίκα ένα αγρόν, όταν νεανίδα την υπάνδρευσαν και την εκουκούλωσαν, και την έκαμαν νύφην οι γονεΐς της.

— Ω! να το προικιό μου! είπε.

Αυταί υπήρξαν αι τελευταΐαι λέξεις της. Η γραΐα Χαδούλα εύρε τον θάνατο εις το πέραμα του Αγίου Σώστη, εις τον λαιμόν τον ενώνοντα τον βράχον του ερημητηρίου με την ξηράν, εις το ήμισυ του δρόμου, μεταξύ της θεΐας και της ανθρωπίνης δικαιοσύνης.